

פירוש שיר השירים

לר' יצחק אבן סהולה

על-פי כתב יד יחידי בספריית אוקספורד

עם מבוא והערות

מאת

אברהם יצחק גרין

לזכר מורי הדגול

אלכסנדר אלטמן ז"ל

א. מבוא כללי: הספר ומחברו

פירוש ר' יצחק בן שלמה אבן סהולה לשיר השירים נשרד לנו בכתב יד יחיד בעולם, הוא כתב יד אוקספורד מספר 343 ברשימת נויבאור.¹ פירוש זה, שנתחבר בשנת 1283 או 1284, כנראה כגואדאלהארה אשר בקשטיליה, חשיבות רבה נודעת לו בחקר ספרות הזוהר, ובעיקר בקביעת המדרש הנעלם כחלק הראשון של ספרות זו מבחינת תאריך ההפצה. על דברים אלה כתב גרשם שלום בחלק ו ב'פרקים מתולדות ספרות הקבלה' (להלן: פרקים), שיצא בתוך קרית ספר ו (תרפ"ט), עמ' 109–118. אמנם בחיבור זה כשלעצמו לא דנו, וטרם ראה את אור הדפוס.

מחבר הספר ר' יצחק אבן סהולה ידוע בשל ספרו 'משל הקדמוני' שיצא בכמה מהדורות מעוטרות ונתקבל מאוד כאחד מספרי המופת בתחום חכמות המוסר והמדע של יהודי ספרד במאה הי"ג.² מספר זה לא היה ניכר כי למחבר כל

1 לשעבר אופנהיימר 221.
2 צוטט על-פי המהדורה של ישראל זמורה, תל-אביב תשי"ג. עיין בביקורת של א"מ הברמן למהדורה זו בקרית ספר כט (תשי"ג–תשי"ד), עמ' 199 ואלך.

מחקרי ירושלים במחשבת ישראל ו (תשמ"ז) חוב' ג-ד • דברי הכנס הבינלאומי השני לתולדות המיסטיקה היהודית

את הכתוב 'משכני אחרין נרוצה' (א, ג) מפרש סהולה: 'גזרת אחרין מגזרת וראית את אחרין' (שמ' לג, כג). אלמלא ידעת כי לפניך ספר קבלה, סבור היית כי אין כאן אלא הערה לשונית. אמנם אין כל קושי לשוני במלת 'אחרין', והמחבר בא לומר כי הנמשכת אחר אהבתו של הקב"ה היא ה'אחר' בעולם האלהות. היינו השכינה. לעתים הוא מפרש יותר את דבריו בענייני קבלה, אבל גם אז דרכו לקצר ובמידת מה להסתיר. על 'שמאלו תחת לראשי' (ב, ו) הוא אומר: 'מילת שמאל מכונה למדת הדין ועל כן הוא ראוי להיות מכוסה תחת הראש וימין מכונה למדת הרחמים ועל כן הוא ראוי להיות נגלה. וזהו ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין' (דנ' יב, יג). כאן ימצא המקובל רמז גלוי אל הספירות בשעה שהקורא האחר יבין את הדברים כדברי מוסר בעלמא. סהולה אינו חדשני בתוכן הקבלי של דבריו; רוב רמזיו מתייחסים לייחוד תפארת ומלכות או ימין ושמאל, כדרך הרמב"ן ואחרים. כוחו של סהולה בנסתר הוא כוח פרשני, בקריאתו את כל המגילה שלפניו כשיר המדבר בשפת רמזים על קבלת הספירות.

פירושו הנגלה, הבא כאילו כתוספת לדברי הסוד, הוא פירוש נאה ומפותח מאוד, ויש לראותו כאחד הפירושים היפים לשיר השירים שנכתבו בימי הביניים. חוקרי הפרשנות לא שמו לב עד עתה לפירוש זה, שפירוש סהולה נחשב היה נכס המקובלים בלבד. הדוד ורעייתו שבמגילה הם, לפי רוב דבריו, האל והאדם השלם או האומה השלמה המבקשים להסתופף בצלו. בהקדמה שולל סהולה כמה וכמה שיטות הידועות לו בפירוש השיר, כולל פרשנות על דרך הפשט, על דרך משל הגוף והנשמה, פרשנות בדרך המדרש והפרשנות הפילוסופית. את האחרונה הוא מזהה במיוחד עם פירושו של ר' יוסף אבן עקנין.¹⁰ על אבן עקנין הוא שופך דברי בוז: 'אשר הבריח הפטוקים לכוונתו בצע אמרתו... והגדיל גוף הספר במאמריו ונכרים באו שערו עד אשר הקורא בו בלשונו רכל נלאתי כלכל לא אוכל'. אמנם את עיקר הבנתו של השיר בפירושו על דרך הנגלה הוא שואב מאותו ספר. עקנין מפרש את שיר השירים, שוב בלשונו של סהולה, כאשר 'דמיון הדוד הוא השכל הפועל בחכמה והחשוקה היא הנפש השלימה'. סהולה מדבר על האלהים ו'האומה החשוקה'. אבל המעיין בין השיטין יראה, כי אין הבדל עקרוני בין שני הפירושים, ולעתים אין פירוש סהולה אלא קיצור דברי אבן עקנין בהשמטת המינוח הפילוסופי. לפי שניהם מדובר פה בחיפוש אלהים על דרך שיתוף החכמה והעבודה, בין שתהא הרעיה נפש היחיד או האומה המתוארת בלשון יחיד. פירוש בדרך זו, שהיא עיקר שיטתה של הפרשנות

10 הוא אנכשאף אלאסראר וטהור אלאנאר (התגלות הסודות והופעת המאורות). יצא במהדורה ביקורתית על-ידי א"ש הלקין, ירושלים תשכ"ד. פירוש זה נכתב בערבית בסוף המאה הי"ב על-ידי אנוס בצפון אפריקה שמוצאו מספרד.

הנוצרית של שיר השירים בימי הביניים, התחילה רק בדורות אלה להתקבל אצל היהודים, שעיקר עניינם עד אז היה בפרשנות הלאומית-היסטורית של השיר. אבן עזרא פירש את השיר בשלוש 'פעמים' — פירוש מילולי-פילולוגי, פירוש על דרך הפשט, בלי לפרש בו את זהותם של הדוד והרעיה, ופירוש על דרך המדרש האלגורי-לאומי.¹¹ אבן עקנין פירש אף הוא בשלושה רבדים: דרך הפשט (וזה כולל פעמים א' וב' של ראב"ע); 'לפי שיטת רבותינו ז"ל', שהוא המדרש ההיסטורי; ו'לפי שטתי אני', היינו הפירוש הפילוסופי-אלגורי. ר' עזרא מגירונה, קודמו הקרוב של סהולה בפרשנות הקבלית של השיר, נקט אך שיטה אחת, ורוב דבריו מופנים לענייני קבלה. סהולה כאילו בחר בדרך השלישית של עקנין, מנוקה מכל לשון פילוסופית ומוצגת באופן ישר וברור, ועשאה פירוש 'נגלה'. ומפליא הדבר: פרשנות היסטורית-לאומית כמעט חסרה כליל מן הספר. אפילו באותם המקומות שמסורת הפרשנות היהודית היא חזקה וחד-משמעית ('על משכבי בלילות' למשל) אצל סהולה אין זכר לדרך פרשנות זו. רק לקראת סוף הספר מתיר סהולה לעצמו מעט פירושים מעין אלה, כאילו הרגיש בחסרונם עד כה וביקש לתקן את המעוות.¹²

מעטים הם גם הפירושים המתמקדים בענייני המצוות, המעשה הדתי או התפילה. שיר השירים כאילו עומד למעלה מעולמו של ההווי היהודי ומן ההיסטוריה של עם ישראל, ונושאו ברובד הנגלה הוא היחס האישי והפנימי של השלם המבקש פני אלהיו. אין זאת אומרת שנעדרו סימני היכר ליהדותו של הפירוש. אדרבא, הוא מביא בכל דף מאמרי אגדה מן התלמוד והמדרשים, ותיאורי השלמות האנושית והכיסופים לאלהות מתבטאים בלשון מסורתית למדי. ובכל זאת חש הקורא פה ביטוי יהודי של מוסר חכמים ימי-הביניים כללי בלבוש יהודי, דבר ההולם יפה את בעל 'משל הקדמוני'.

אף עניינו של אדם משכיל זה בחכמות מדעיות אינו חסר לגמרי מפירושו לשיר השירים. בכמה מקומות בפירושו נמשך המחבר אחר דיגנסיות די ארוכות בעניין תנועת הגלגלים (40 ג' 11), תורת האקוסטיקה (42 א' 36) וכדומה. ניכר בכמה מעניינים אלה כי הם קיצורי דברים אשר פירטם ביתר אריכות ב'משל הקדמוני'.

11 אבל לא ברור אם הסוד סתום וחתום' שיש בשיר זה, לדברי ראב"ע בתחילת הקדמתו, ממוצה על-ידי הגישה המדרשית, או שמא יש בו עניין אחר שאין לפרשו.

12 אזכור היסטורי קצר נמצא בעמ' 21, 248, אבל בעיקר אינו מגיע לכך אלא בעמ' 27, 350, 357; שם מתחיל לפרש שיר השירים ז, יב ואילך בעניין הגלות. ודבריו שם תמוהים: 'בנגלה מן הפסוק הזה אולי כוון בו החכם ע"ה על עניין הגלות שאנו בו כדי שלא יחסר דבר ממה שיתכן להיות שלא יהיה נרמז בשיר הנכבד הזה'. דברים אלה מוסכים באמת על עצמו, ולא על שלמה המלך!

ה. מקורות הפירוש

בעל הפירוש מראה בקיאות רבה בספרות האגדה של חז"ל וכמובן בעיקר במדרשי שיר השירים. בצד מובאות מן התלמוד הבבלי ומכל קובצי האגדה הגדולים מוצאים אנו אצלו אגדות אשר נשרדו לנו רק בספרים כגון אגדת שיר השירים, מדרש תנאים, ומכילתא דרשב"י. יש אצלו גם כמה מאמרי אגדה אשר אינם במקורות שלפנינו, כמצוי בספרי הראשונים. ידועים לו פירושי רש"י, אבן עזרא ואבן עקנין לשיר השירים ומרבה להביא פירושיהם בדרך-כלל בלי לנקוב בשמותיהם. החכם היחידי שמביא בשמו הוא הרמב"ן (46 א 9; 52 ג 31). את פירוש ר' עזרא מגירונה לשיר השירים, שאף הוא שימש מקור חשוב לפירוש זה, כמו שיראה המעיין בהערות, מייחס סהולה לחכם אחד מחכמי תורתנו אשר הוא יודע בחכמת הקבלה (13 ד 38).

תלותו של סהולה בכל המקורות האלה ברורה, ואין בה לעורר כל תמיהה. אבל יחסו של פירוש זה לשלושה מקורות אחרים מעורר שאלות קשות שצריכים אנחנו לייחד עליהן את הדיבור, והם כתבי ר' משה מבורגוש, ר' משה די ליאון ור' יצחק אבן לטיף.

1. סהולה ור' משה מבורגוש

בהקדמת הפירוש, אחרי ששולל סהולה את דרכו של אבן עקנין בשיר השירים, מספר כי ר' משה בן שלמה דיין מבורגוש, שאותו הוא מכבד בשורה ארוכה של תאים, כתב פירוש ארוך לשיר: 'חבר בו ספר חמודות ידבר בו נכבות. ואם בלשונו האריך הכל היה צריך. ונגדו עמדו הלכות ונלאו המחשבות. כי לא הניח מקרא ומדרש אשר לא פירש'. מידע זה חשוב לנו ביותר, כי ספר זה לא שרד אפילו באופן חלקי, ולא ידוע לנו עליו משום מקור אחר. אך יוצא מהמשך דבריו כי גם סהולה לא ראה פירוש זה: 'אף אם בעוונותי לא זכיתי לאור הלו להסתופף בצלו. כי שמשו הנערב לא הופיע בארץ הזאת ולא קרב'. אם כן, מהיכן יודע סהולה על פירושו של ר' משה? 'זכור אני כי בימי נעורי טעמתי מעט מדבשו בהיותי עם הרב בבית מדרשו, ושמעתי ממנו נעם אמרים ומפיו יקרא אלי את כל הדברים'. והוא ממשיך: 'אם אזכה בפירוש זה לשום תועלת שהיא מחכמת החבור ההוא נבדלת. כי רבה דעת האדם והודו ואני כמציל מידו. כי ממנו למדתי ולפניו עמדתי'. כאן עדות ברורה כי לר' משה מבורגוש, תלמידם של ר' יצחק ור' יעקב הכהן ומקובל חשוב במסורת 'הקבלה הגנוסטית', כפי שמכנה אותה שלום. היה פירוש לשיר השירים כבר בכתב (לפחות בצורת הערות) בימי נעוריו של ר' יצחק בן סהולה, זאת אומרת בערך בשנת 1260. לצערנו הרב, אין אף מקום אחד

בפירושו שבו אומר סהולה 'דבר זה שמעתי ממורי ר' משה מבורגוש', כך שהיינו יכולים לייחס אליו בוודאות דבר מה. אלא בהרבה מקומות אומר ר' יצחק סתם 'שמעתי' או 'שמעתי בימי נעורי' או 'מפי רבותי'. בניסיונו לשחזר את תורת ר' משה מבורגוש כותב שלום,¹³ כי 'לפי עדותו בהקדמה על יחסו לר' משה ושכל תועלתו בפירושו מחיבורו של ר' משה נאצל, רשאים אנו לומר כי בוודאי רוב לשונות "שמעתי" הם אותם הפירושים ששמע מפי ר' משה כאשר זה קרא לפניו את פירושו בבית מדרשו. ואז מעתיק שלום עשרים ואחד מקרים של לשונות 'שמעתי' מפירוש זה. על רשימה זו יש להוסיף מקומות אחדים אשר נעלמו מעיניו.¹⁴ אבל בדיקת מובאות אלה אינה משביעה את הרצון בשאלת יחס סהולה ור' משה. גם בסגנון וגם בתוכן הדברים רב המרחק בין שני מקובלים אלה. אצל סהולה אין אנו מוצאים כלל את ההתעניינות לא בקבלת השמאל ולא בנושאי השמות והגימטריות, דברים שהם עיקרי תורתו של ר' משה מבורגוש עד כמה ששרדה בידנו. בין לשונות ה'שמעתי' שבפירוש זה אפשר למצוא, כמו שעשה שלום, ארבעה או חמישה דברים שהולמים, ואולי קצת בדוחק, את דרכו של ר' משה, אבל ברוב המקרים אין הדבר כן. לשון 'שמעתי' מוסב אצל סהולה גם לפירושים על דרך הפשט, ומעניין היה לדעת אם גם אלה שייכים לר' משה. יוצא לנו לומר אחד משניים: או שאחרי הכבוד הגדול שייחס סהולה בהקדמת פירושו לר' משה בסוף הביא מעט מדבריו ובהקדמה אינו אלא כתולה עצמו באילן ייחוס של מקובל ידוע שהכיר בצעירותו, או שמא פן אחר היה לתורתו של ר' משה מבורגוש, ועל שיר השירים כתב לא כדרך שכתב בקונטרסים אשר בידנו. קשה להכריע בין שני אלה, ואולי יש גם עוד הסברים לדבר. אבל ייחוס חומר לר' משה מבורגוש על-פי לשונות 'שמעתי' של סהולה נשאר מפוקפק מבחינה מתודתית. לשאלת יחסו של סהולה לר' משה מבורגוש קשור גם עניין מקום כתיבתו של חיבור זה. ר' יצחק ואחיו ר' מאיר אבן סהולה ידועים כאנשי גואדאלהארה בקשטיליה.¹⁵ בידנו גם כמה תשובות מהרשב"א שנשלחו לר' מאיר בגואדאלהארה.¹⁶ בתחילת הקדמתו לפירוש מקונן ר' יצחק על כי 'הניאני הזמן

13 תרכ"ג (תרצ"ב), עמ' 269.

14 עמ' 40 א 16: 'שמעתי מי שפותר הפסוק הזה בענין הקרבות'; 8 ד 40: 'שמעתי מדרש אגדה עין גדי מקום נבחר בארץ ישראל'; 26 א 41: 'שמעתי שזה המהלל רמז לשש קצוות ויתכן'; 12 ד 42: 'שמעתי אומ' על פי פשט'; 15 א 43: 'שמעתי כי פתרנונו כמו צדיק כתמר יפרח'; 15 ד 43: 'זכמה מניינים וחשבונות ועניינים שמעתי כמנין הששים על דרך המדרשים'; 30 א 45: 'הרבה פתרונים שמעתי באלה השמות'.

15 'בער, תולדות היהודים בספרד הנוצרית, תל-אביב 1965, עמ' 119; א"מ הברמן, אנציקלופדיה יודאיקה, ערך סהולה; אבל עיין דברי שלום, פרקים, עמ' 116.

16 תשובות רשב"א א, רע-רעו; רפ-רצג.

כבגדו ויט עלי ידו. ויאסוף אותי אל משמרת ויטשני אל ארץ אחרת. בארץ הזאת. כפי שראינו, לא היה פירושו של ר' משה מבורגוש בנמצא, והוא רחוק מבית מדרשו של הרב שאצלו למד בנעוריו. ייתכן כי ר' יצחק היה ממוצאו איש בורגוש, או לפחות אזור בורגוש בקשטיליה הישנה אשר בצפון ספרד, והיו הוא ואחיו בין היהודים אשר התפשטו באזורים ה'חדשים' יחסית (אף שגואדאלהארה הייתה בידי הנוצרים כבר משנת 1081)¹⁷ ותרמו רבות לפיתוחו הכלכלי והתרבותי-יהודי של האזור.¹⁸ (הוא הדין כנראה גם לגבי בעל הזוהר, שאף הוא שמו מעיד על מוצאו מליאון הצפונית, ומקום מושבו בגואדאלהארה).

ז. סהולה ורבי משה די ליאון

כאן אין לנו כל מידע להוסיף על הדברים שהביא שלום לפני יותר מחמישים שנה. כדאי רק לעורר את השאלה הספקולטיבית ששלום התעלם ממנה, אולי ככוונה. ר' יצחק אבן סהולה הוא המחבר היחידי, לדבריו של שלום, שמביא את דברי המדרש הנעלם 'עוד טרם התחיל ר' משה די ליאון לחבר את ספריו העבריים'¹⁹ (וכאן יש להוסיף: למעט ספר אור זרוע), שהראשון מהם הוא כידוע 'שושן עדות' אשר נתחבר בשנת 1286. סהולה מביא את המדרש הנעלם פעם ב'משל הקדמוני' ב-1281 בשם 'חכמינו', ובחיבור הזה בשם 'רבותינו ז"ל ו'ירושלמי'. בטעות אומר שלום,²⁰ שציטטות אלה מן הזוהר הן המובאות היחידות מ'מדרשים' אשר בספר זה. אדרבה, עשרות פעמים מביא סהולה דברים בשם רז"ל, והם מכל המקורות שעליהם הצבעתי לעיל. נכון שרוב הדברים מובאים רק בקצרה, ומובאות אלה מן המדרש הנעלם מצוטטות ביתר שלמות. אבל גם מזה אין לקבוע: יש שסהולה מביא את דברי המדרש הנעלם בקצרה,²¹ ויש שמצטט מדרשים ידועים בשלמות,²² כשם שנוהג גם במובאות מן הרמב"ן ור' עזרא. השם 'ירושלמי' מיוחד אצלו רק לדברי המדרש הנעלם, ודבר זה מצוי גם בכתביו העבריים של די ליאון וגם אצל אחרים.²³ השאלה העומדת לפנינו היא זאת: מה ראה סהולה בהבאת לשונות המדרש הנעלם שנכתבו על-ידי חברו וכן עירו

17 אשתור, קורות היהודים בספרד המוסלמית, ירושלים 1966 עמ' 146.

18 בער (לעיל, הערה 15), עמ' 45 ואילך.

19 Scholem, *Kabbalah*, Jerusalem 1974, p. 235 (EJ, s.v. Zohar)

20 פרקים, עמ' 116.

21 כגון בעמ' 144 ד 31 על פסוק בעטרה שעטרה לו אמו.

22 עמ' 39 א 12; 40 א 5.

23 שלום, פרקים, עמ' 117.

הרמד"ל כקטעי מדרש חכמים? האם האמין בתמימות, שדברים אלה עתיקים הם ושנאמרו על ידי החכמים הנזכרים בטקסט? פירושה של השאלה: האם אף את בן עירו המכירו בוודאי היטב שכנע די ליאון בעתיקותם של הכתבים? או שמא שותף היה סהולה לעניין פרסום כתבים אלה כעתיקים, והעתיקים באריכות לתוך פירושו בידיעה מלאה מי כתבם. אין בידינו להכריע בשאלה הזאת, שבה טמון חלק חשוב בפרק הראשון של הפצת תורת הזוהר בישראל כאמת עתיקה. אבל נשים לב לשימוש לשוני אחד שמן הראוי להזכירו. ארבע פעמים פותח סהולה במובאה מן המדרש הנעלם בלשון 'מצאתי', דבר שאינו עושה אף פעם בקשר למקור אחר: 'מצאתי אותו בתוך ההגדות' (43 ד 20); 'ומצאתי לרז"ל על ענין נפלא' (46 ב 30); 'מצאתי לרבותינו רמזים יקרים' (50 א 37); 'מצאתי בירושלמי הגדה נשמרת' (52 ב 13). לשון 'מצאתי' אינה הולמת דבר המצוי בידי הכול, והוא הדין במדרשים הידועים. במלה הזאת מודיע סהולה, שיש כאן מן החדש, אמנם בבחינת ישן שהוא חדש. מה הוא טיבה של 'מצאתי' זו אין בידינו לדעת, אבל ברור שסהולה מכיר כי לפניו תעודות אשר עד כאן לא שזפתן עין.

ח. סהולה ור' יצחק אבן לטיף

בספר איגרת התשובה, אוסף שאלות ותשובות בעניינים תיאולוגיים שונים, שכל החוקרים עד עתה כללוהו בין כתבי ר' יצחק אבן לטיף, יש תשובה אחת,²⁴ היא מספר ל"ה, המשיבה לבקשת השואל התמים בדו-שיח לדעת את משמעות שיר השירים. תשובתו הארוכה של המחבר (המשתרעת על כעמוד וחצי בהוצאת ברלינר) כוללת סיכום סודות על פסוקים נבחרים בשיר השירים, לפי הסדר, וחלקם בחרוזים. הקורא שמכיר את פירוש סהולה יראה מיד, שיש הקבלות רבות בין הפירוש לתשובה, וגם כי אין ספק כי הפירוש הוא המקור אשר ממנו שאב בעל התשובה, שיש לראות בו מעין סיכום שירתי של עיקר דברי סהולה.²⁵ ואביא כמה מן ההקבלות הבולטות ביותר:

24 יצא לאור על-ידי אברהם ברלינר בקובץ על יד א (תרמ"ה). תשובה זו בלבד נדפסה גם על-ידי זלפלד (לעיל, הערה 7), עמ' 161.

25 נכון שיש בתשובה דברים שאין בפירוש, כגון השימוש במונחים 'שכלים' ו'שכל הפועל'. יש גם סודות בתשובה שאינם בפירוש סהולה, כגון פירוש 'שלחן' (ד, יג) כרמז לשילוח האם במצוות קן ציפור.

סהולה

1. ושמעתי אומרי' כי בצווי ורעי
את גדיותיך על משכנות
הרועים יש בו ענין נעלם ואולי
על זה נאמר כי מפני הרעה
נאסף הצדיק (19 ד39)
2. צרור המור דודי לי. צרור מגזר'
והיתה נפש אדוני צרורה בצרור
החיים (40 ב17)
3. אישיות אולי הם שם כללי
מדבר על החכמה הקדומה אשר
הוא יסוד הכל ואשיותיו
והדמיון בישושים חכמה
(9 ג41)
4. כי הנה הסתיו עבר... ידוע
ומושכל הוא כי הילד בתחילת
יצאתו לאור עולם הוא לח
ורטוב... עד אשר תתיבש
הרטיבות במעט ואז יחל
להכיר... והגשם המטריד את
האדם אשר פתרונו ימי הנער
חלף הלך (5 ג42)
5. וראיתי לאחד... ארגמן ואמר כי
האלף רמז על האחד הרוכב
ז'גמן הוא ראשי שמות
הסובבים כסא מהללו שרפים
עומדים ממעל לו. (43 ד39)
6. שמעתי... במלת תמר סוד
נחבא... עד שמצאתי לרבותי'
ז"ל רמזים יקרים בשתים עשרה
עינות מים ושבעים תמרים
(50 א35)

איגרת התשובה

אפשר לנתח את כל התשובה בהקבלות כאלה, עיוניות ולשוניות יחד, ולראות
שפירוש סהולה הוא המקור העיקרי לתעודה זו. כיוון ההשפעה גם ברור לגמרי
למעייין היטב בהקבלות אלה, ובייחוד בהקבלות 5 ו-6.
שנת פטירתו של יצחק אבן לטיף אינה ידועה לנו. שרה הלר-וילנסקי, הכותבת
באנציקלופדיה יודאיקה, רושמת את שנת פטירתו כ-1280 בערך. ייתכן שיש
להאריך במידה קטנה את שנות חייו של חכם זה ולשער כי את איגרת התשובה
כתב בסוף ימיו, אחרי 1284. אך יש גם לשאול אם הוכחה זו להשפעת סהולה על
ספר זה אינה מצטברת עם ספקות אחרים עד כדי להפריך את שייכותה של איגרת
התשובה לכתבי אבן לטיף.²⁶

ט. המהדורה

הוצאה זו של כתב יד אוקספורד 343, ברשותה האדיבה של ספריית הבודליאנה,
מיועדת גם לחוקרי ספרות הקבלה וגם לציבור חובבי הפרשנות העברית למקרא
של ימי הביניים. כיוון שאין בידינו אלא כתב יד יחיד, היו מקומות שהייתי נאלץ
לתקן או להציע תיקון על-פי השערה. כמעט בכל המקומות האלה אפשר להכיר
בבירור, שמדובר בטעות סופר, וכאמור אין קשיים מיוחדים בפענוח הטקסט. כן
נוספו במהדורה זו סימני פיסוק ומספרי שורות ופסוקים המפורשים כדי להקל על
הקורא.

חובה נעימה היא להודות לידידיי הני תרין צנתרי דדהבא משה אידל ויהודה
ליבס, אשר עמדו לימיני בעבודתי על כתב יד זה. החסרונות שבמהדורה הם שלי
ולא שלהם. כן חובתי להודות לקרן פולברייט על-יד מחלקת החינוך של ממשלת
ארצות הברית, שתמכה בי בתקופת עבודה זו.

26 ייזכר כי ברלינר הציג את שאלת מחברה של איגרת התשובה קצת בהסתייגות. כתב היד
אשר הדפיס היה אנונימי, והוא הסתמך על כתבי ילינק ואחרים בשאלת ייחוס הספר
ללטיף. מאז לא נבדק העניין בדיקה יסודית. בעל האיגרת מזכיר הרבה מאוד את הרמב"ם
בכינוי 'מורה צדק' (תשובות 19, 20, 23, 32 וכו'), דבר שאינו רגיל בשאר כתבי אבן לטיף.
שם נוהג לכנותו הר"מ ז"ל (שער השמים, השחר ב [תרל"א], עמ' 130; גנזי המלך, כוכבי
יצחק 28 [1862] עמ' 8) או הרב ז"ל (השחר, שם, עמ' 97, 99, 103).

פירוש שיר השירים

137

דרשו ספר. אשכל כפר. אמרי שפר. שכל טעמו..
 מעניו צדקו. מהון עתקו. מימיו מתקו. ערב לחמו..
 כלו יושר. דעת פשר. כי כל עשר. ראה גלמו..
 5 חכם בכל. מלך יכול. מופת על כל. שיריו שמו..
 מחמד עינו. וכלי זיינו. אוצר יינו. מיטב כרמו..
 לבו ירון. הכשר יתרון. הוא זכרון. היום לשמו..
 שיר השירים. מבחר שרים. הגבורים. של שלמה..
 ברוך אלהינו שבראנו לכבודו. והאציל עלינו מהודו. ומן
 10 האיץ אל היש הוציאנו. ועד הלום הביאנו. ויפח באפנו
 נשמת רוח חיים באפיו חיים נקיה. רבת עליליה. היא החיה
 אשר נתן לנו לב לדעת. בכל חכמה ובדעת. ועל כן היא
 ראויה לרוממו. לשרתו ולברך בשמו. כענין שני ברכי נפשי
 את יי' ואל תשכחי כל גמוליו. ואומ' ויברכו שם כבודך ומרומם
 15 על כל ברכה ותהלה.
 אמר ר' יצחק בר' שלמה הנקרא בן אבי סהולה
 בצל שדי יתלונן
 זכרתי ימים מקדם בימי הבלי בסוד אלוה עלי אהלי. בהיותי
 מתהלך מחיל אל חיל ושומר מה מליל בהתאבקי בעפר
 20 רגלי חסידים ושותה בצמא דברי חכמים ויחידים
 והיתה מלאכתי חשובה. בנחת ובשובה. ואקח לנפשי
 עצה והנה מפי יצא. להבין משל ומליצה. והיא כפרחת
 עלתה נצה ועד שלא הבשילו אשכולותיה ענבים. ולבי
 וכחתי רעבים. הניאני הזמן בבגדו. ויט עלי ידו. ויאסוף
 25 אותי אל משמרת ויטשני אל ארץ אחרת. ואשכון ערים נכחדות
 אל הנדוד מועדות. וארא והנה יושבי הארץ שפלי לב ונדכאים.
 עוברי בעמק הבכא יראים. רעבים גם צמאים. לא רעב
 ללחם. ולא צמא למים. כי אם לשמוע דברי חכמה. ויתקבצו
 אלי מהם חברים. שנים שלשה גרגרים. ויאמרו שלמה
 30 לך קצין תהיה. אשר אמרנו בצלו נחיה. ואשא ביום ההוא
 לאמור אין דעתי צלולה. וברוב נדודי לבתי אמולה.
 ובביתי אין לחם ואין שמלה. למה תשימוני קצין עם. אשר

13 ברכי נפשי — תה' קג, ב.

14 ויברכו — נחמ' ט, ה.

29 שמלה וכו' — על-פי יש' ג, ה.

31 לבתי אמולה — על-פי יח' טו, ל.

הדעת לנפשו ינעם. ויאמרו לי נספרה אל חוק. שמענו
 שמער מרחוק. אשר מלאכתך היתה השיר והמליצה.
 35 אשר קרבת הידיים חפצה. מים עמוקים עצה. וכבר אמר
 חכם מהקדמונים. אשר על אופני המוסר חונים. כי מלאכת
 השיר סולם החכמות והמעלות הרמות כי היא מעלה
 את הנפש בקולו. ומחדד השכל במהללו. ומעורר העצם
 הנכונה. בדעת ותבונה. ואומר והנה מליצתי אשר למאמר
 737 מועדת. הלא היא בנדודי שקטה ונכחדת. כי עמדה מלדת.
 ושירי ומליצי מעדו מעוד. עמדו ולא ענו עוד. ויאמרו
 והנה החכם שלמה זקן. הלא הוא אביך קנך. אשר למאכלנו
 5 זמן לחם אבירים. וישאב לנו ממעיני הישועה בספל
 אדירים. אזן וחקר ותקן להורותינו שיר השירים. ואתה
 קחנו ועינך שים עליו וחפש מכלליו יען לקח מוסדות
 התורה. והחיים והשלום ויתנם לו מורא. ועתה חזק ועשה.
 ותחת כנפיו תחסה. ויהי כאשר האליצוני. ומתרחמ[ת]
 10 שנתי הקיצוני. התבוננתי בפירושים אשר הגיעו לידי
 ואמתיק עמהם סודי ואראה והנה חלוקים. ואם להתכוון
 אל המשל כולם דבקים. מהם מי שפירש אותו בדקדוק מלותיו
 ונעם מליצותיו. וחשק האהבה הכלולה. כי יבעל בחור
 בתולה. והניח המשל סגור מכל סביביו. היין המשומר
 15 בענביו. מהם מי שפירש אותו בין הגוף והנשמה. אשה
 חכמה המעוררת אל הדרך הישרה. להיות לו מגן ועזרה.
 וזכר האריך לדבר. הוסיף וגרע ודרש וחבר. מהם מי
 שפירש אותו על דרך המדרש והסתום אסף ודרש
 ובכל אשר לעשות הפליא. כאלו הריק מכלי אל כלי. מהם
 20 מי שפירש אותו על דרך עיון הפילוסופים ומכללם החכם
 הידוע מר ורב יוסף ׳ עקנין זצ"ל אשר הבריא הפסוקים

33 נספרה אל חוק על-פי תה' ב, ז.

36 חכם מהקדמונים — לא מצאתי מקורו.

1 הנכונה — צ"ל הנבונה.

4 החכם שלמה זקן — הכוונה לשלמה המלך.

12 מהם מי שפירש — כגון ראב"ע ב'פעם הראשונה' לפירושו.

14 והניח המשל סגור — כן דרך הראב"ע ב'פעם השנייה'. סהולה מבין, שאף אלה מסכימים כי שיר
 השירים משל הוא. אך אין דרכם לפענח את סודו.15 בין הגוף והנשמה — רוב הפרשנות הפילוסופית של שיר השירים עוסקת בשאלת נשמה וגוף
 וצורך הנשמה להינתק מן החומר כדי להידיבק במושכלות. אמנם לא ידוע לי פירוש שיר השירים
 המפרש את הדרשיה של המגילה בתור שיחה בין גוף לנשמה, אבל אינו מן הנמנע שהיה פירוש
 כזה.21 יוסף ׳ עקנין — פירושו בערבית הנקרא אנכשאף אלאסראר וטהור אלאנאר (התגלות הסודות
 הופעת המאורות). יצא לאור בליווי תרגום עברי על-ידי אברהם שלמה הלקין בהוצאת מקיצי נרדמים,
 ירושלים תשכ"ד.

לכונתו. בצע אמרתו. באמרו כי כולו דמיונים ביציאת השכלים מן הכח אל הפעל. ישוב לו על. דמיון הדוד הוא השכל הפועל בחכמה. והחשוקה היא הנפש השלימה. והגדיל גוף הספר במאמריו. ונכרים באו שערי. עד אשר הקורא בו בלשונו רכל. נלאתי כלכל לא אוכל. ואם זה היתה כונת החכם שלמה בשירו. מה הועיל שבחו וזמירו. יתר מזה למד ראש הפילוסופי בקצר ענין. ובנה עליו בנין. על כן יאמר באזני. בספר מלחמות יו'. אין זה כונת השיר ותפארתו. אשר היתה באמנה אתו. ואני כאשר עיינתי בדברי הפירושים. ומחלקות המדרשים אמרתי אל הדישבים לפני הנה נא אדוני. הואילו פני באהבתי וחשקי. ואענה אף אני חלקי. ואדבר בפתרון השיר כפי יכולתי. את אשר ימצא אתי. ואתם אל תאשימוני אם לא אוכל להגיע אל תכונתו. כי כאיש גבורתו. אך אמנה אני יודע כי ברב המעוז. כבוד ועוז. חכם לבב ואמיץ כח. נאדרי בכח. שלומי אמוני ישראל למטה שמעון שלומיאל אלופנו ומורינו עטרת ראשנו ותפארתנו. הודנו והדרנו. נסיכנו ומהללנו. קרוב לנו האיש מגואלנו. החכם המקובל בסתרי התורה. כבוד ומורא ר' משה בר שלמה. יהי אלהיו עמו והוא בברגש רב ודיין. בר אבהן ובר אוריין. חבר בו ספר חמודות. ידבר בו נכבדות. ואם בלשונו האריך. הכל היה צריך. ונגדו עמדו הלבבות. ונלאו המחשבות. כי לא הניח מקרא ומדרש. אשר לא פירש. ואף אם בעונותי לא זכיתי לאור הלו. להסתופף בצלו. כי שמשו הנערב. לא הופיע בארץ הזאת ולא קרב. אבל זכור אני כי בימי נעורי טעמתי מעט מדבשו. בהיותי עם הרב בבית מדרשו. ושמעתי ממנו נעם אמרים. ומפיו יקרא אלי את כל הדברים. ואני יודע שאם אזכה בפירוש זה לשום תועלת. שהיא מחכמת מעלת החבור ההוא נבדלת. כי רבה דעת האדם הגדול והודו. ואני כמציל מידו. כי ממנו למדתי. ולפניו עמדתי. והנני מתכוין אל הקצור בפתרון הפסוקים. למען הקל בו על הקורא לפרקים. פן יתנני בהאריכי לבזה ומססה. ואהיה עליו למשא. ואולי יוכלו חברי לקראו בשני ימים טובים נבחרים של מצות ומרורים כי הוא זמנו הראוי לו. מנת כוסו וחבלו. והנני מתחנן ומבקש רחמים לפניכם רבותי התמימים שתביטו עלי בעין

22 בצע אמרתו — לשון גנאי על-פי איכה ד, יו.
25 ונכרים באו שערי — הביא מדברי פילוסופים יוניים וערביים.
40 ר' משה בר שלמה — הוא רבי משה מבורגוש, ועיין בהקדמה.
15 זמנו הראוי לו — ששיר השירים נקרא בחג הפסח.

אהבה. וברוח נדיבה. ועל כל פשעי אהבתכם תכסה. ועל שגיאותי חסדכם יתנשא. כי איך אתפאר במה שאין בי ואטמן עוני בחובי. כי ידעתי שאני תינוק בן יומו. מתבוסס בדמו. ואם שנותי קרבו אל הארבעים. הבל המה מעשה תעתועים. כי לא השיגו אל ימי חיי אבותי השלמים ואל מעלת החכמים. ולא למדתי חכמה ודעת. ונפשי יודעת. בהיותי מטלטל וגולה. רש ונקלה. ולא מצאתי בארץ נודי מורה ומפרש. אבד מנוס ממני ואין דורש. ומדעתי שיבוקש ממני עלבונה של תורה. שתי ללבי מורא. ואכתוב לכם שורותי להליץ בעדי. ואשים במרומים שהדי. להיותכם עדי נאמני. לזכרון לפני יו'. כענין שנ' או נדברו יראי יו' איש אל רעהו ויקשב יו' וישמע ויכתב בספר זכרון לפני יו' ולחושבי שמו. ומהאלהים אשאל העוז להורני הדרך הישרה ונתיבות הדעת והסברא כענין שנ' והולכתי עורים בדרך לא ידעו ובנתיבות לא ידעו אדריכם וכו' הורני דרך חקיך. ואצרנה עקב. אנוש שלח תשורת חן כלולה. לרבותי דמות מנחה בלולה. שמו יצחק אשר חשקו להלך. נתיב ישר ואורח דת סלולה. והנה אל שלמה בן זקונים. ושם ושאר בנין אבי סהולה. בשם יו' אל עולם

שיר השירים אשר לשלמה. רוב המפרשים אמרו שאין בזה הפסוק שום פירוש זולתי ספור מעלת השיר ומהללו בפרטו וכללו. ופתרון שיר השירים. כמו קדש הקדשים אשר הוא למעלה מן הקדש. ואני אומר שאע"פ שבדברים כן הוא שיש הערה גדולה במה שכנה החכם שם הספר בשם שיר השירים ולא כנהו במשל המשלים או במליצת המליצות הואיל והיינו יכולים לפרש באלה המלות מה שאנו מפרשים במלת שיר השירים שהוא ספור גדל הענין ומהללו. ולא עוד אלא שאין בעולם יותר משל ודמיון גמור מן הספר הנכבד הזה אשר אמרו עליו רז"ל שכל העולם כולו לא היה כדאי כיום שנתנה בו שיר השירים שכל השירים קדש ושיר השירים קדש קדשים. ואמ' ר' עקיבא היה אומ' אלו לא נתנה תורה

26 ואשים במרומים — על-פי איוב טו, יט.
27 או נדברו — מל' ג, טו.
30 והולכתי — יש' מב, טו.
32 הורני — תה' קיט, לג.
2 מן הקדש — כתב ה"ד מוסיף: הקדשים, וטעות סופר היא.
8 אמרו עליו רז"ל — משנה ידים ג, ד.
10 ואמ' ר' עקיבא — אגדת שיר השירים, הרצאת שכטר, קיימברג' ולונדון 1896, דפוס צילום ירושלים תשכ"ז, עמ' 5 שורה 22, בשינויים.

- 40 438
- 4 5
- 10
- 15
- 20
- 25
- 30
- 35
- 40
- 45
- 50
- 55
- 60
- 65
- 70
- 75
- 80
- 85
- 90
- 95
- 100
- 105
- 110
- 115
- 120
- 125
- 130
- 135
- 140
- 145
- 150
- 155
- 160
- 165
- 170
- 175
- 180
- 185
- 190
- 195
- 200
- 205
- 210
- 215
- 220
- 225
- 230
- 235
- 240
- 245
- 250
- 255
- 260
- 265
- 270
- 275
- 280
- 285
- 290
- 295
- 300
- 305
- 310
- 315
- 320
- 325
- 330
- 335
- 340
- 345
- 350
- 355
- 360
- 365
- 370
- 375
- 380
- 385
- 390
- 395
- 400
- 405
- 410
- 415
- 420
- 425
- 430
- 435
- 440
- 445
- 450
- 455
- 460
- 465
- 470
- 475
- 480
- 485
- 490
- 495
- 500
- 505
- 510
- 515
- 520
- 525
- 530
- 535
- 540
- 545
- 550
- 555
- 560
- 565
- 570
- 575
- 580
- 585
- 590
- 595
- 600
- 605
- 610
- 615
- 620
- 625
- 630
- 635
- 640
- 645
- 650
- 655
- 660
- 665
- 670
- 675
- 680
- 685
- 690
- 695
- 700
- 705
- 710
- 715
- 720
- 725
- 730
- 735
- 740
- 745
- 750
- 755
- 760
- 765
- 770
- 775
- 780
- 785
- 790
- 795
- 800
- 805
- 810
- 815
- 820
- 825
- 830
- 835
- 840
- 845
- 850
- 855
- 860
- 865
- 870
- 875
- 880
- 885
- 890
- 895
- 900
- 905
- 910
- 915
- 920
- 925
- 930
- 935
- 940
- 945
- 950
- 955
- 960
- 965
- 970
- 975
- 980
- 985
- 990
- 995
- 1000

דים היה לישראל בשיר השירים וכדי לנהוג בו את העולם.
ומן הידוע שלא נאמר זה על הנגלה ממנו לבד על הנסתר
אשר נמשל בו. ועל הדרך הנכון היה ראוי לחכם
לכנותו בשיר השירים ולא בשם אחר מפני כי חכמת השיר
אשר היה ידוע באומה באותו הזמן והיו הליים משוררים בו
בבית הבחירה בשעת העבודה כענין שני ושרת בשם יי' אלהיו
ובאה הקבלה אי זה הוא שירות שהוא בשם יי' הוי אומר זו שירה
והשיר הזה היה ענין גדול ונורא. עטרת צבי וצפירת תפארה.
כי בנעימות השיר שהיה בפה ובכלי הנשמה מתעוררת רוח
הקדש מתנוצץ בה ומתעלה ומשגת השגות עליונות מה שאינה
משגת קודם לכן. והשיר המשובח הזה הוא קול יוצא מפי
המשוררים באימה ויראה וקדושה מעלה ומוריד מאריך
ומקצר וכאלו הוא נאצל משיר של שרי מעלה. ובהתנועעו בשיעורים
ידועים מובנים על יד ציור הנקודות המצויירות בטעמי נועם
הקולות. מכוונים כנגד המעלות הרוחניות כאשר מפורש בחכמת
הנגון. וכן אמרו רז"ל אמ' ר' יוחנן תלת מינין אינון דמישבי ליבא
כלי קול וגרון. דכתי' ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן דאינון
תלתא כלי קול וגרון. ודא הוא ניגון. והמשוררים הקדושים
היה להם יתרון קצתם על קצתם באותה חכמה כמו שאמרו
אגרס בן לוי היה לו פרק בשיר. ר"ל יותר מפרקי המשותף
חבירו. וזה מורה שהיה להם ספרים מחוברים בקבלת השיר
מסודרים כעין פרקי המשנה. וכל זה להעיר הנפש אל מעלתה
לבוא אל תכונתה. ואז רוח הקודש מתעורר ומתנוצץ ומשתוקק
בה בחשק וחבה ואהבה רבה. ואז תשיג מעלה יתירה. כח וגבורה.
ושלמה המלך ע"ה זכה בזה השיר יותר מכל אשר היה בדורו. כמו
שאמ' זל תאנא מלאכים האומרים שירה בלילה הם שרים על כל
בעלי שיר. וכשפותחין שירה מוסיפין העליונים רוח לדעת ולהבין

- 16 ושרת - דב' יח, ז.
17 אי זה הוא שירות - בבלי ערכין יא ע"א.
25 כאשר מפורש בחכמת הנגון - עיין בדבריו של י' אדלר ב-*Hebrew Writings Concerning Music*, Munchen 1975 p. 172.
26 א"ר יוחנן - דברים אלה בלשון המדרש הנעלם אינם בוהר שלפנינו, אבל נמצאים באותו קטע
כתב יד שהביא ג' שלום בשם 'פרשה חדשה מן המדרש הנעלם שבזוהר' בספר היובל לכבוד לה
גינצבורג, ניו יורק תש"ו, חלק עברי, עמ' תמד. על זה כבר עמד ישראל אדלר במהדורתו של קטע
זה, ועיין בהערה הקודמת.
27 ועתה קחו - מל"ב ג, טו.
29 כמו שאמרו - יומא ג, יא, וגרסינן הוגרס בן לוי.
36 תאנא - מכאן עד שורה 14 בעמוד הבא (... 'נפשו מעלה') מזוהר ח"ב, יח ע"ב יט (המדרש
הנעלם), בשינויים.
36 בוהר בא 'אלו במקום 'מלאכים'.
37 וכשפותחין - הוהר מוסיף: החיים. רוח - הוהר גורס 'כח'.

- אלא עלה ומשמש במרום. ודמיון נשיקה עליונה זו אצילות הרוח ממקום מוצאו. ובאמת תחלת הפסוק הזה הוא תחלת השיר הידוע שהביא אומרו בכל יום. מזה נוכל להבין אפי' על הדרך הנגלה כי הנשיקה תחלת המחשבה וסוף המעשה. והעיר עליה החכם בתחלת ספרו כדי שיתעורר אדם וישתוקק למעלה עליונה זו. ואם יאמר שהוא נמנע בחקיניו אנחנו להגיע אליה עם כל זה בגדר האדם השלם להשיג השגה על השגה. ולהוסיף מעלה על מעלה. ולא בא החכם זולתי להעיר נפש המשכיל כדי שלא יתרשל בבקשת החכמה כפי יכלתו עד שיתדמה בדרכי אדוננו הנביא ההוא ע"ה כאשר אמר במקום אחר כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה. ופתרון הפסוק כאלו הוא בקשת האדם השלם להיותו זוכה למעלה זו החמודה. בסוד ישירים ועדה. ומלת ישקני ר"ל שיתן לו עזר וסיוע להדבק בו במשל החושקים אשר מרוב חיבתם דבקים איש באחיהו. ומנשק זה את זה מנשיקות פיהו. ושמעתי שבמלת פיה"ו סוד נורא. מטה עוז מקל תפארה. ומי יודע אם פיהו ולבו שוים. לעודד עניים. **כי טובים דודיך מיויך** כמו כי טוב חסדך מחיים. ופי' דודיך כמו ידידותיך מגזרת לכה נרוה דודים עד הבקר. ומן הידוע כי אין אדם אודב זולתי למי שהוא יודע ומכיר. ואחר שידענו ידיעה אמיתית נוכל להתפאר ולומר כי אהבת ידידותו הרבה. כל מטמונים לא ישוו בה. וידיעה זו עליונה מכל חכמה חמודה וטובה. ורחבה ונסבה. כי היא עקר כל עקר. ויסוד כל יסוד. והוד כל הוד. וזה כלל כל מכלל ותכלית כל שבח וכל מהלל. כענין שני' כה אמר יי' אל יתהלל חכם בחכמתו כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי. והיין בפסוק זה כנוי אל החכמות ואל המעלות הרמות. ונסמכתי
- 30 אפילו על הדרך הנגלה — שלפי הנסתר מובן שישקני מנשיקות' הם דברי השכינה, שהיא עומדת על גבול 'עולם המחשבה' ו'עולם המעשה'.
- 31 תחלת המחשבה וסוף המעשה — הביטוי 'תחלת המחשבה הוא סוף המעשה' יחס בימי הביניים לאריסטו, והיה נפוץ מאוד בספרות העברית. עיין עליו דבריו של ש"מ שטרן ב-*Studies in Honour of G.R. Driver*, Manchester 1962, p. 234 ff.
- 37 כל אשר תמצא — קה' ט, י.
- 40 להדבק בו — עיין ר' בחיי, כד הקמח, ערך אהבה: ומלת נשיקה היא דבקות החושק בחשוק וכו'. אף הוא מזכיר שם את עניין המיתה בנשיקה.
- 2 מטה עוז — הרמז לספירת המלכות, הנוטה לצד הדין והמשמשת מקל לצורך עונש הרשעים: 'מקל תפארה' — שעל השימוש באותו מקל מכריע הקב"ה, המסומל בתפארת.
- 3 פיהו ולבו שוים — אף לב כינוי למלכות.
- 4 חסדך — תה' סג, ד; בכתב היד: מחסדך.
- 5 לכה נרוה דודים — מש' ז, יח.
- 10 כה אמר — יר' ט, כב-כג.

- בזה על דעת חכם אחד מחכמי תורתנו אשר הוא יודע בחכמת הקבלה שאמ' דע שכל מלת יין הנזכר בשיר השירים. וכן כל מלת בשם ובשמים קבלנו כי היא משל על החכמה. ומלת תפוח ותפוחים משל לכבוד השכינה. ועל הדרך הזה אני עתיד לפרש אלה המלות ב"ה. ואל יקשה בעיניך ענין הפסוק שמדבר קצתו לנסתר וקצתו לנוכח כי כן באו הרבה פסוקים ואולי בא כן לענין נסתר. **לריח שמניך טובים** אחר שהעיר החכם על מעלת הנשיקה אשר היא תחלת כל יסוד ותכלית כל בנין. העיר אל מעלה אחרת קרובה אליה והיא מעלת הכהן המשוח ומעלת המלך השלם שהוא מזרע דוד המתלבשים ברוח הקדש. ואל זה כיוון בשתי שמנים ואע"פ שמשוחת שניהם היה בשמן אחד ר"ל שמן המשחה. וכן ארז"ל שמניך שתי שמנים שמן כהונה ושמן מלכות. ויש להתבונן כי הכהונה מצד החס"ד כענין תומיך ואוריך לאיש חסיד"ך והמלכות מצד הגבורה. וכן הוא אומר אשרך ארץ שמלכך בן חורין ושריך בעת יאכלו בגבורה ולא בשתי. ובאמרו טובים הוא כענין בי"ו אהלל דבר באלהים אהלל דבר. ואומר טובים השנים מן האחד. והדבר ידוע כי הריח הוא שפע נאצל מדבר ואינו עצם הדבר. ופתרון הפסוק על דרך נגלה ירצה לומר שהמשוחים הקדושים האלה או הדומה להם בהדרו הנמשח בשמן ששון מחברו צריך להיותו מתכוונים אל הריח המתלכד ונשפע מן השמן הערב. וילך הלוך וקרב. ר"ל שפע אצילות הנבואה המתלכד ויורד על פי מצות השלמים. בפקודת רחמים. ובזה יהיו למעלת הנשיקה בריחם קרובים מלאים וטובים וישתלמו במעלתם ושבחם. וערבה ליי' מנחתם וניחוחם. כי יתענגו בטובו ופריו הערבים. וישבעו לחם ויהיו טובים. **שמן תורק שמ"ך** חזר להודיע הכהן הגדול ויתרונו בהזכר על יד השמן הטוב היורד על זקנו. השם המיוחד בכתבו ולשונו.
- 15 חכם אחד — הוא ר' עזרא מגירונה. ועיין בהקדמת פירושו (בכתבי רמב"ן, מהדורת שעוועל, כרך ב, עמ' תפא).
- 22 מעלת הכהן המשוח — מתוך דבריו דלהלן מתברר כי הרמז לספירת התפארת, מי שמגלם בתוכו כהונה ומלכות, חסד וגבורה.
- 24 וכן ארז"ל — שה"ש רבה א, ג.
- 26 תומיך ואוריך — דב' לג, ח.
- 27 אשרך ארץ — קה' י, יז.
- 29 טובים — בלשון רבים.
- בה' אהלל דבר — תה' נו, יא. הכוונה בלשון רבים במלת 'טובים' היא לחסד דיין, המסומל בשני השמות ה' ואלהי"ם.
- 30 טובים השנים — קה' ד, ט.

א39 וגם בזה יש הערה גדולה לשומעים כי היו יראים ונרתעים בשמעם מעלת יחודו ורוממותו. ואומרים ברוך שם כבוד מלכותו. ותורק פועל עתיד לנמצא בשקל תוכל והיה לו לומר יורק אבל הכונה בו להודיע כי שמו ועצמו דבר אחד וידעת שמו היא ידיעת עצמו. וגזרת תורק מלשון אם ימלאו העבים גשם על הארץ יריקו. ופתרונו כמו שהכלי הרק אינו מתמלא מאליו לבד אם יריקו בו מכלי אחר מלא כן ידיעת שמו שהוא עצם הכבוד והמורא. והוא השם הנכבד והנורא. אשר הוא ידע מצד אותיותיו. ובו נכללים עשר ספירותיו כשלהבת בגחלת קשורה. במדה במשקל ובמשורה. אין אדם יכול להשיג בדעתו ובעיונו. זולתי בקבלת נביאים וקדושים. חסידי עליון ולחפצו דרושים. כמו שאמ' רז"ל שם בן ארבע אותיות חכמים מוסרין אותו לתלמידיהם פעם אחת בשבוע ואמרו לה פעמים בשבוע. ואמ' בראשונה שם בן שנים עשרה היו מוסרין אותו לכל אדם משרבו הפריצים היו מוסרין אותו לצנועים שבכהונה ומבליעין אותו בנעימות אחיהם הכהנים ואמרו שם בן מ"ב אין מוסרין אותו אלא למי שהוא צנוע ועומד בחצי ימיו ואינו כועס ואינו משתכר ואינו מעמיד על מדותיו וכל הידוע והזהיר בו ומשמרו בטהרה אהוב למעלה ואהוב למטה נחמד למעלה ונחמד למטה ואימתו מוטלת על הבריות ונחל שני עולמים העולם הזה והעול' הבא. ואל יחוש המשכיל לדברי הפתאים המחבילים אשר בדורו באמרם שיש להם קבלת שמות וענינים אשר ברו מלבם והגיעו בהם לדעת העתידות ומי יתן החרש יחרישוך ותהי להם לחכמה. על כן עלמות אהבוך כמו על עלמות שיר אשר פירשו כי מסתרי השיר ותעלמותיו. וכאלו אמר על אלו הפלאות הנעלמות אהבוך

4 כי שמו ועצמו דבר אחד — רעיון זה יש לו מהלכים גם בספרות הפילוסופיה של ימי הביניים (עיין למשל מורה נבוכים א, טא) וגם בספרות הקבלה. לנוסח חריף יותר 'הוא שמו ושמו הוא' עיין בפירושו האגודות לר' עזריאל, מהדורת י' תשבי, ירושלים תש"ה, עמ' 37, ודברי תשבי שם בהערה 9.

5 אם ימלאו — קה' יא, ג.

9 כשלהבת — על-פי ספר יצירה א, ז.

12 שם בן ארבע אותיות — קיד' עא ע"א. קטע זה הובא ופרש גם על-ידי ר' משה מבורגוש בפירושו שם מ"ב אותיות; עיין בתרביץ ה (תרצ"ד), עמ' 54.

14 ואמ' — שם.

16 ואמרו — שם.

21 לדברי הפתאים — לא ידוע למי כוונתו. גם רבו, ר' משה מבורגוש, עסק בשמות הקדוש, וראה בהם עזר לשאלת חלום, אם לא לדעת עתידות. עיין בפירושו לשם מ"ב אותיות, המובא על-ידי ג' שלום בתרביץ ב (תרצ"ד), עמ' 58.

22 המחבילים — צ"ל המהבילים.

25 על עלמות שיר — תה' מו, א.

אובהיך בשמעם גדלך ותעצומך. על דבר כבוד שמך. ומה נפלא מאמר רז"ל אל תיקרי עלמות אלא עולמות. ואמרו זה שמי לעלם לעלם כתי'. משכני אחרין נרוצה גזרת אחרין א, ד. מגזרת וראית את אחורי. והנגלה ממנו כאלו הוא מאמר האיש השלם השואל עזר וסיוע להמשיך כחו ודעותיו לנגד האחדים הנוראים. אשר הם מעשי יי' הנפלאים. כענין שימרה לרוך אחריו. עד הגיעו אל בית מסתריו. כענין שנאמ' אחרי יי' ילכו כאריה ישאג. הביאני המ"לך חר"ריו הוא המלך הידוע. נגי"לה ונשמ"חה ב"ך אני והוא כי כן יאות. ועל דרך הנגלה הוא מקרא קצר ופתרונו כאלו אמר כשתמשכני אחרין ולבי תמלא מצפוני מסתריך. ואהיה נושע בייו מגן עזרך. אזי אתפאר ואומר הביאני המלך חדריו והודיעני סודות נסתרי. נגילה ונשמ"חה ב"ך כמו נגילה ונשמחה בישועתך. ואומ' שמחו בייו וגילו צדיקים. והשמחה הזאת תכלית כל שמחה. ואין אחריה יגון ואנחה. ומי יודע אם מלת ב"ך רומזת סוד נפלא. בכל טוב נמלא. כמו אשר נשבעת להם ב"ך. ואומר ב"י נשבעתי נאם יי'. ומה נורא המקום הזה אשר אמרו עליו בירושלמי א"ר יצחק משכני אחרין נרוצה. כך לכל צדיקיא וצדיקיא עביד מאריה דאפיא בשעתא די סלוק נשמתיהו לעילא הוא אומ' סק סק ונשמח אתרבו ליה משכני אחרין נרוצה הואיל ורעותיה דאעיל לאדרוהו עלאין. נגי"לה ונשמ"חה ב"ך הה"ד יעלו חסידים בכבוד. דהאי הוא מאריה דאפיא. עד כאן לשון ההגדה. נזכירה דוד"ך מנין דוד"ך כמו ידירותך. ויין כמו כני אל החכמות כאשר אמרו. והפתרון נתחכמה במעלת ייחודך.

28 אל תיקרי — על-פי שהיש רבה א, ד.

30 ואמרו — קיד' ע"א. ועיין רשי' לשמות ג, טו.

30 וראית — שמי' לג, כג. ועיין רמב"ן שם. המלכות נקראת אהור או אחוריים לעולם האלהות. כאן כנראה פונה היא לדודה ומבקשת 'משכני, האחוריים שלך, אליך, ויחדיו נרוצה'.

34 אחרי ה' ילכו — הו' יא, י.

המלך הידוע — תפארת.

39 נגילה — יש' כה, ט, בישועתו.

שמחו בה' — תה' לב, יא.

2 אשר נשבעת — שמי' לב, יג. בזהר ח"ב, ט ע"ב מפרש את הכתוב בישעיה כו, יג, 'לבד בך נזכיר שמך': רוא דשמא קדישא כללא דעשרין ותרין אתיין וכנסת ישראל לא מתברכא אלא מגו שמא דא דאקרי בך כד"א אשר נשבעת להם בך.

בי נשבעתי — בר' כב, טו.

3 בירושלמי — זוהר חוש, כו ע"א, מדרש הנעלם לפרשת לך לך.

4 מאריה דאפיא — בזהר כתוב למטטרין שר הפנים, וכן הוא במקביל לשורה 8, 'דא מטטרין' במקום 'דהאי הוא מאריה דאפיא'.

7 יעלו — תה' קמט, ה.

ונוכיר שם שם כבודך. אשר הוא מתוק וערב מכל חכמה
 נותן ליעף כח ולאין אונים עצמה. **מישרים אהבון** כלומ' על
 דרך מישרים אהבון אוהבין. והם המישרים דרכם רצונך
 יען ישבו ישרים את פניך. ותשקם מנחל עדניך. כי אהבון
 אהבה רבה. בלי שמץ ודבה. כי עץ חיים היא למחזיקים בה.
 וענין הפסוק שהחל בספור יחיד כמו משכני וסיים בלשון
 רבים כמו נרוצה נגילה נזכירה. אפשר שכן הוא דרך הלשון
 הנגלה כמו אם אבא באהל ביתי אם אעלה על ערש יצועי
 אם אתן שנת לעיני וגו ואומ' נבואה למשכנותיו נשתחה
 להדום רגליו. ואולי על דרך הנסתר יש בו ענין אחר נעלם.
שחורה אני ונאווה כלו' השכינה אומרת כך על ענין נעלם
 ובנות ירושלים יוכיחו. אמנם על פי הנגלה כאלו
 אחר שרמו המלך החכם במעט מאמר אל המעלה הגדולה
 אשר אין לה ערך ודמיון וכאלו כנה לעצמו המאמר ההוא
 בעבור שבני עליה הם מועטים חזר והודיע סבת מיעוטם
 וזכר מעלות אחרות חשובות וטובות ואף אם הם למטה מן
 המעלה הזאת העליונה וכללם בשם האומה החשוקה. ביו'
 אלהים דבקה. ומלת שחורה פתרון אל החומר העכור אשר
 חשך משחור תארו והוא חמר ארבע היסודות אשר ממנו
 הושתת זה העולם והיצורים בכללם. בנות ירושלם פתרונו
 מחנות עליונים. וירושלם בפסוק הזה על הדרך הנסתר הוא
 ירושלם של מעלה אשר רמזו אליה רז"ל. וכאלו הנגלה מן הפסוק
 הוא תחלת מאמר האומה החשוקה. והיא אמרה מחנות
 עליונים הפשוטים והזכים מן החומר אע"פ שאיני פשוטה
 ממנו כמוכם ואני שחורה מזה הצד עם כל זה יפה אני ונאוה
 מצד אחר בהיותי בצלם אלהים ודמותו מוכנת לקבל תוכחת.
 להציל נפשי משחת. כאהלי קדר מלשון אלביש שמים קדרות
 וכאלו אמרה אע"פ שאני צורה בחמר החמר שלי כאהל
 העשוי ביריעות שאדם יכול להעתיקם ממקום למקום בן

א. ה

- 13 רצונך — אולי צ"ל 'כרצונך' או 'לרצונך'.
 18 אם אבא — תה' קלב, ג.
 20 ענין אחר נעלם — רומז כנראה לזה שהמלכות נמשכת אחר דודה, גם כרעה יחידה, שלה יאות
 לשון יחיד, וגם בליווי צבאותיה, המלאכים, העולמות וישראל, שעליהם מדבר הכתוב בלשון
 רבים.
 22 ובנות ירושלים יוכיחו — מלאכי השרת, שאליהם פונה בדבריה.
 כאלו — בכתב היד: כהלו.
 28 פתרון אל החומר העכור — עיין אבן עקנין, התגלות הטובות והופעת המאורות, פירוש שיר
 השירים, מהדורת א"ש הלקין, ירושלים תשכ"ד, עמ' 39.
 37 אלביש — יש' ג, ג.
 39 שאדם יכול להעתיקם — מקורו כנראה בשה"ש רבה א, לח: 'אי מה אהלי קדר מטלטלין ממקום

40 אני יכולה להמשיך חמרי וכחתי אחרי שכלי לא כבית הנבנה
 459 בחומר ולבנים שאינו זו ממקומו. כיריעות שלמה. הם הגלגלים
 וכן הוא אומר נוטה שמים כיריעה. וכאלו אמרה יכולה אני להדמות
 לחמר הגלגלים הזך והפשוט בהתעסקי יומם ולילה ברצוני קוני
 כאשר הם ששים ושמחים לעשות רצון קוניהם. **אל תראוני**
 א, ו
שאני שח"רחרת הפסוק הזה נמשך אחר הפסוק שלפניו
 5 ומלת שחרחרת גזורה מן שחור. לבר שהיא מעוטה בשחרות.
 ופתרון הנגלה ממנו כאלו אמרה בבקשה מכם מחנות עליונים
 אל תראוני בעין שאני שחרחרת כלו' מצויה בחומר כי זה
 טבע העולם השפל שנמצאתי בתוכו ונהייתי ונחלתי במהלכו.
 10 **שז"פתני השמש** מפני שאני תחתיו כד"א שבתו וראה תחת
 השמש אשר פירושו בעולם השפל ואולי השמש בפסוק הזה
 כמו כי שמש ומגן יי' אלהים. ויהיה פתרונו אל תראוני בעין גאוה
 ובח על שנתרחקתי מן האור העליון. השוכן ברום חביון. וגם
 בזה יש לי ענין נסתר. ויהיה שזפתני מלשון הרחקה כמו
 שארז"ל א"ר חנילאי כך קורין בכרכי הים לאדם הרחוק
 15 מחבריו או שהרחיקוהו חבריו פלוני שזוף מינן. בני אמי נחרו
 בי. הם האחים הבאים מצד החומר המסיתים אותי. וכן הוא
 אומר כי יסיתך אחיך בן אמך והם התאוות אשר חרה
 אפם עלי כי **שמוני נוטרה את הכרמים** אשר היא עבודת
 האדמה ותענוגות בני האדמה והבלי בשר ודם והשתדלות
 20 עולם השפלים אשר הם אובדים וכלים. ואולי רמו באומר
 בני אמי לענין קין והבל. **כרמי שלי לא נטרתי** כלומר
 בהיותי נוטרת כרמי זרים וילדי נכרים לא נטרתי כרמי
 המיוחדת לי כאשר יאות לשמור כל אוהב וריע. כי קצר
 25 המצע מהשתרע. וכאלו היא מתנצלת בהודיעה כי לא מצד
 נפשה התרשלה בנטירת הכרם לבר מצד בני האם המסיתים
 לבה. כל הנחרים בה. וכן הוא אומ' כי לא ענה מלבו.
 א, ז
הגידה לי שאהבה נפשי אחר שהתנצלה החשוקה עצמה

למקום. אמנם כונת המדרש שם להפך, שישראל הם 'כיריעות שלמה', שמשעה שמתחן עוד לא
 זור ממקומן.

- 2 נוטה — תה' קד, ב. ועיין פירוש רד"ק שם, לענין הגלגלים.
 8 מצויה — בכתב היד: מצוה.
 9 ונחלתי — צ"ל ונחליתי.
 10 שבתו וראה — קה' ט, יא.
 12 כי שמש ומגן — תה' פד, יב.
 15 א"ר חנילאי — לא מצאתי. השימוש בפועל 'שוף' כנרדף ל'נוף' נמצא בעברית של ימי הביניים;
 עיין בדוגמאות שמביא בן-יהודה בערך 'שוף'.
 18 כי יסיתך — דב' יג, ז.
 27 כי לא ענה — איכה ג, לג.

- בענין הנהגתה. אשר היא כחה וגבורתה כאלו הנתמשכת
 30 אחריה והיא בת ציון המהוללה. אשר כרם חמד ענו לה.
 מבקשת מאת דודה להעמידה על תוכן ידיעתו. ולהגיד
 לה אמתת הנהגתו. כי דבקה נפשה אחרי עבודתו. באהבתו
 ובחמלתו. והיא אמרה איכה תרעה איכה תרביץ בצהרים
 כלומ' איך הוא שפע רצונך בעולם הזה ומהו הטוב ליראיך
 35 בעולם שכולו ארוך. וזהו חשק החכמים ותאותם לדעת כמו
 שאמרז"ל כי הוּו מפטרי רבנן מבי ר' ואמרי לה מבי ר' חנינא
 אמרי הכי רבינו עולמן תראה בחייוך. והנה הוא דמיון
 בקשת אדוננו הנביא ע"ה השלם באמרו הודיעני נא את
 דרכיך ואדעך. ויהיה צהרים כמו והוציא כאור צדקך
 40 ומשפטיך כצהרים. שלמה אהיה כעטיה עוטיה תאר מגור'
 על שפם יעטה. ופתרונו למה אתראה במעטה כלמה ובשת
 39 ואלבש בגדי סכלות תלבשת. ותהי נפשי שפלה נכנעת. גם בלא
 דעת. על עדרי חבריך כלומ' למה אהיה למשא על כתות
 השלמים בידיעתם כמו היו עלי לטורח. עדרי מלשון עדר עדר
 5 לבדו בעבור שכל אחד ואחד מעלתו לפי שלימותו. ושמעתי כי
 באלה החברים דברים נסתרים. אמנם על פי הנגלה הם מלשון
 חבר ועם הארץ. אשר פירושו תלמיד יודע. וכנוי חבריך כמו
 חכמין אנשיך. כלומר שהם חברים זה לזה במעלתם ומכונים
 לו ונקראים על שמו לא שיכללם גדר אחד חלילה.
 10 אם לא תרעי לך היפה בנשים תשובת הפסוק הזה דרך
 הנגלה כנגד האומה הנמשכת אחר השכינה וכאלו
 אמר אם את יודעת ומשגת ידיעת השגחתי והנהגתי לנבראים
 ואת יפה והדורה שבנשים ר"ל הזכה והפשוטה שבחומר
 השפל אעפ"כ אל תהרסי הגבול אך התנהגי במעט מעט לרגל
 35 כמו שאמרז"ל — ברכות זו ע"א, בשנינים. ומפרש שלא כפשוטו את לשון הברכה לומר שתדע עד
 בחיך את סוד העולם העליון.
 38 הודיעני נא — שמ' לג, יג.
 39 ויהיה — בכתב היד: אהיה.
 והוציא — תה' לו, ו.
 1 על שפם — ויק' יג, מה. ועיין שה"ש רבה א, מד: 'שלמה אהיה כעטיה, ר' חלבו בשם ר' הונא
 אמר: שלא אהיה כאלו הזה שהוא עוטה על שפמו ובוכה המד'א ועל שפם יעטה'.
 ופתרונו — בכתב היד: ופתרונו.
 4 היו — יש' א, יד.
 עדר עדר — ברי' לב, יז.
 6 החברים — רומז כנראה למלאכי השרת, כפי שמפרש בפסוק 'חברים מקשיבים לקולך'. להלן
 34 752.
 8 שהם חברים זה לזה — החכמים נקראים חברים על שום חברותם זה לזה, וכולם נקראים על שמו
 של הקב"ה, אבל אין זאת אומרת שהם חברים אתו, שהוא ביטוי הנראה כפוגע בכבודו של מעלה.

- התבונות והמדות הנכונות עד אשר תגיעי אל מחוז חפצך
 15 ותדעי ותביני ממוצא דבר פתרון ומעבר. והוא מה שאמר
 צאי לך בעקבי הצאן אשר שם הרועים כי מן הידוע שהצאן
 נוסעים תחלה והרועה הטוב מתנהל אחריהם. ורעי את גדיותיך
 על סדר שלם. ושמעתי אומר' כי בצווי ורעי את גדיותיך על
 20 משכנות הרועים יש בו ענין נעלם ואולי על זה נאמר כי
 מפני הרעה נאסף הצדיק והבן. ופתרון גדיותיך על דרך
 הנגלה הם המתחילים בחכמה (והוא אמרם) ובלשון הזה
 עצמו משתמש רז"ל בכנוי המתחילים בחכמה והוא אמרם
 גדיים שהנחתי נעשו תישיש. על משכנות הרועים. הם ישיבות
 החכמים. וכן הוא אומר ונתתי לכם רועים כלבי ורעו
 25 אתכם דעה והשכל. לסוסתי ברכבי פרעה דמיתוך רעיתי
 קצת המפרשים אמרו כי מלת סוסתי היוד בה נוספת
 כמו רבתי עם ופירושו קהלת סוסים הרבה. ואני אומר כי
 מלת סוסתי לשון נקבה. והיוד בה כנוי כמו יונתי ופתרון
 30 הנגלה לסוסתי שאני שולט בה במתג רסני להדריכה בארח
 ישירים סלולה ברכבי פרעה שהם סוסים מזויינים בחכמה.
 ליום קרב ומלחמה. דימיתוך ביניהם. וזכר סוסתי בלשון
 נקבה מפני שהנקבה קרובה אל היראה ורכות הלבב וקלה
 להמשך אל רצון הממשך אותה לא כסוסים המוכנים בתמהון
 35 בחמרים העבה וטבעם החזק. ולא יוכל רוכביהם למשול
 בהם אלא בקושי והם אומות הסכלות ממלכות שפלות כמו
 שכתוב בהם אשר בשר חמורים בשרם זרמת סוסים זרמתם.
 וזכר פרעה מפני שהוא ידוע במצרים לרביי הסוסים. ואפשר
 שפסוק זה כוון לשבח האומה החשוקה הנמשכת אחר השכינה
 40 בהרכבת יסודותיה והנהגת כחותיה וכאלו אמר כי הכוונה הראשונה
 בהרכבת המינים השפלים שהם רכבי פרעה. כלומ' מורכבי
 מן העפר להיותה מיוחדת למרכבת המשנה אשר לו כסוס
 הודו ומהללו. ופתרון דמיתוך רעיתי. ר"ל דמיתוך למלאכי
 440 השרת בהיותך קרובה אצלי. דביקה בהיכלי. ורז"ל רמזו בזה
 19 ושמעתי — יש כאן משחק מלים של רעי/רעה, ואולי כוונתו לומר כי השכינה רועה את צאנה
 בקרבת משכנות הרעים, ובכך יש סכנה. סכנה זו תוארה בלשון 'נאסף הצדיק', שהצדיק העליון
 (יסוד) יאסף למעלה, והשכינה תישאר גלמודה.
 20 כי מפני — יש' נו, א.
 (והוא אמרם) — שייך להלן.
 22 גדיים שהנחתי — ברכות סג ע"א.
 24 ונתתי — יר' ג, טו.
 25 קצת המפרשים — ראב"ע, אבן עקנין.
 27 אשר בשר — יח' כג, כ.
 37 בהרכבת יסודותיה — אומה השולטת ביסודותיה החומריים כעין שליטת הרוכב על הסוס.
 40

- 5 הפסוק ענין נפלא וכן אמרו במדרש מכאן היה ר' מאיר (אומר) אומר אע"פ שבא פרעה בסוסיא נקבה אף המקום הראה אותו בדמות בסוסיא נקבה בכסא הכבוד לקיים מה שנאמר לטוסי ברכבי פרעה. ואין דמיתך אלא דמות. מלמד שבדמיונים נגלה המקום על ישראל כאדם שמדמה את חברו לכך נאמר דמיתך. וכבר ידעת מה שאמר המתרגם בפסוק דמות כמראה אדם מלמעלה ומלת רעיתי לשבח דבקותה בו ואהבתו אשר אהבו. וכן הוא אומר אוהב טהר לב הן שפתיו רעהו מלך. **נאו לחיך בתורים תורים שם החלאים אשר באוני הנשי' וכשהם תלויים באזניים נראים כאלו היו על הלחיים**
- 15 שב השבח אליהם. ושבח הצואר בחרוזים מפני שהנשים מתפארות בהם. ושמעתי מי שפותר הפסוק הזה בענין הקרבנו' כמו ולקחה שתי תורים ופתר בחרוזים עניין המליקה כמו שאמ' רז"ל כל הצואר כשר למליקה. ואני אומ' כי פתרון תורים ציונין כמו רשומים או ציורים. ובפ' שני של מסכת כלאים אמרו **היה ראש תור חטים נכנס לתוך של שעורים אשר פירושו מקום נרשם ומצוין אשר בו החטים. ואף התורים והנזמים אשר באזניו רשומין הן ומצויינין על הלחיים. ופתרון הנגלה מן הפסוק כאלו זכר הדברים כאשר האומה נעזרת להמשיך כחותיה אחרי צורתה. ואמר כי הם רשומי התורות והמצוות אשר היא נרשמת בהם בין האומות. וזכר הלחיים מפני שהם מתכונת השלמת הצורה להיותה כלילת היופי והצורה. **צוארך בחרוזים בא להרחבת הלשון כמו כי לית חן הם לראשך וענקים לגרורותיך. תורי זהב נעשה לך עם נקודות הכסף כי כן יאות. וכן הוא אומר****
- 5 וכן אמרו במדרש — מכילתא דרשב"י יד, כג (מהדרת הופמן, עמ' 51); עיין גם אגדת שה"ש, מהדורת שכטר, שורה 417. אומר — טעות סופר.
- 7 בדמות — כתוב מעל לשורה. וצריך לגרוס 'בדמות סוסיא'. באגדת שה"ש חסר 'בדמות'.
- 8 מלמד שבדמיונים — אגדת שה"ש, שורה 433. ועיין בהערות שכטר במקום. עניין דומה נמצא בפירוש ר' עזרא כאן.
- 10 מה שאמר המתרגם — ליחו' א, כו, דמות כחיו אנשא; כלומר, מדמה כאילו חזה איש.
- 12 אוהב טהר לב — מש' כב, יא.
- הן — צ"ל חן.
- 16 ושמעתי — שה"ש רבה א, נא.
- 17 ולקחה — וי' יד, ח.
- 18 שאמ' רז"ל — חולין א, ד: 'כל הערף כשר למליקה וכל הצואר כשר לשחיטה'.
- 19 ציונין. מילה זאת כתובה בשוליים. ובפרק שני — כלאים ב, ז.
- 21 ואף התורים — נראה שכוונתו לרישום הספירות העליונות, ואולי דווקא נצח והוד במלכות.
- 27 כי לית חן — מש' א, ט.
- 29 כי כן יאות — זהב קודם לכסף, דין קודם לחסד בעולם הזה.

- 30 תפוחי זהב במשכיות כסף. אבל כלפי מעלה נאמ' לי הכסף ולי הזהב וכן הוא אומר צדק ומשפט מכון כסאך חסד ואמת יקדמו פניך והבן. ועל דרך הנגלה כבר פירשתי מלת תורים כמו רשומים. והכוונה בתורי זהב כמו הנחמדים מזה[ב]. ומלת נעשה מורה על שבח הדבר ושלמותו כמו נעשה אדם בצלמנו כדמותנו. עם נקודות הכסף. פתרונו אותן המצוות שאת נרשמת בהן אע"פ שטעמם נסתר ונעלם ליראי יי' ולחושבי שמו עם כל זה יש בחיצוניהם עניינים נכבדים ונוראים עד מאד בהנהגת האדם בעולם הזה כדי לקנות לעצמו מדות חמודות. ידובר בהן נכבדות. וילמוד אותם חכם אין כסף. **הן הן נקודות הכסף. ואולי רמו בתורי זהב לגוף האותיות וצורתן ובנין התיבות וגזרתן ורמו בנקודות הכסף אל הנקוד ואל הטעמים ואל המסורת אשר כל זה מורה על ענינים נפלאים. מעשי ידי אמן חלאים. עד שהמלך במסיבו מלת ע"ד מלשון העכבה. כמו עד זה מדבר.**
- 5 ומלת שהמלך באה בה"א הידיעה כמו האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו. והמסבה היא מקום המשתה והשמחה אשר בו ייטב לב האדם. וכן יאות כשהמלך שש ושמח במסבו להיות רעיתו היפפיה ריחה נודף ואז הוא השם שלם והכסא שלם. ופתרון הנגלה מן הפסוק בעוד שהמלך הידוע שש ושמח במעשי ונותן לי עזר וסיוע להמשיך אחריו ולירוא מפניו. **נרדי נתן ריחו כלומי יצאו לפועל כח מעשי ויעלו כריח ניחוח אל רום מעני. בהריחי ביראת יי'. והנרד אמרו שהוא מין אחד ממיני הבשמים וריחו טוב ולפעמים יסתר ריחו ואינו נודף עד אשר יתקנהו בתקון ידוע אצל הבשמים ואולי שעל זה דמה המעשים הטובים בזה הבושם מפני שהם צריכין תקון**
- 30 תפוחי זהב — מש' כה, יא.
- לי הכסף — חגי ב, ח. כלפי מעלה כסף קודם לזהב, חסד לדין.
- 31 צדק ומשפט — תה' פט, טו. בפסוק זה ייחוד ארבע ספירות: הכסא נכון על ייחוד צדק ומשפט, מלכות ותפארת, אם חסד ואמת. ושוב מדובר כלפי מעלה והחסד קודם.
- 33 הנחמדים — תה' יט, יא.
- 34 נעשה אדם — בר' א, כו. רצונו לומר, כי אף כאן לשון גדולה, ולא דווקא לשון רבים.
- 37 יש להעיר, כי המקובל אינו מתייחס להבחנה בין מצוות 'שכליות' ל'שמעיות'. לגבי כל המצוות בעלות משמעות סודית הן, אך לכמה מהן יש גם תועלת חיצונית. דעה זו יסודה בדברי חז"ל. וילמוד אותם חכם אין כסף — כן צ"ל. ואולי רוצה לומר שילמוד אותם בתור דינים, אפילו בלי לדעת טעמם שאליו הוא נכסף.
- 4 עד זה מדבר — איוב א, יח.
- 5 האלהים — בר' מח, טו. הכוונה לתפארת. ועיין פירוש הרמב"ן לבראשית שם.
- 8 השם שלם והכסא שלם — ייחוד תפארת ומלכות.
- 12 אמרו — לא מצאתי מקורו, ואולי מצא דברים אלה בפירוש אבן עקנין לפסוק זה, שחסר בכתב היד שהוציא הלקין.

ר"ל שיהיו לשם שמים. ורז"ל דרשו בזה הפסוק ענין העגל
ואולי כי מפני שהמעשה ההוא צריך תקון והבן. צרור
המור דודי לי צרור מגור' והיתה נפש אדוני
צרורה בצרור החיים. ופתרון הנגלה מן הפסוק כאלו שב להזכיר
הסיבה להיות ריחה נודף כלומ' להיות מעשיה מתוקנים
והגונים. ואמרה כי היא בהסתכלה בשפע טובו ואצילותו אשר
הוא משפיע ומאציל על העולם בחסידותו ונותן לכל איש כפי
תשלומו והוא אינו חסר כלום בעצמו כצרור המור אשר
ריחו נודף וכל הקרבים אליו נהנים בריחו והוא אינו חסר כלום
בעצמו ושכחו. בין שדי ילין מן הידוע כי השדיים הם שלמות
האשה והוד יופיה. וצבי עדיה. ועל כן משלו רז"ל השדים
לענין הכרובים שהיו הוד המקדש ובהם הכל יתקדש. ובמקומות
פירשו אותם על משה ואהרן. ואפשר שהכל כונה אחת ויהיה
הפתרון שהוא נמצא תמיד עם השלמים ועם החסידים שבאומה
כענין שנ' אך קרוב ליריאי יועו לשכון כבוד בארצנו. אשכל
הכפר דודי לי אשכל כמו אשכל ענבים. כפר אמרו
עליו שהוא בשם חריף וריחו נודף ויותר בעודנו באשכל.
ואף אם כן הוא עם כל זה מלת אשכל מורה על דבר כלול. ואמ'
רז"ל במסכת סוטה משמת יוסי בן יועזר איש צרידה ויוסי בן
יוחנן איש ירושלם בטלו האשכולות. ובארו בגמרא מהו אשכולות
איש שהכל בו והבן. ועל דרך הנגלה כאלו כפר בא בשתוף
מלשון ונתנו איש כפר נפשו ליו'. ופתרון הפסוק כאלו אחר
שתארתהו בצרור המור אשר יראה מפשטו כדבר מועט
תארתהו באשכל להודיע שהכל כלול בו. וכאלו אמרה שהחסידים
והטובות ומיני השלמיות כלם כלולים בו. ומשפע טובו וחסדו
הוא נושא עון ועובר על פשע ונותן כופר על נפש אהביו ועבדיו
משגיאותם הנסתרות שאינן מבינין בהם כמו שכת' שגיאות מי
16 רז"ל — שה"ש רבה א, נה.
18 והיתה — שמ"א כה, כט. הכוונה לייחוד השכינה עם התפארת, ועיין פרסד רימונים, שער ערכי
הכינויים, ערך צרור.
26 משלו רז"ל — אגדת שה"ש, שורה 446.
27 הכל יתקדש — הכרובים הם רמז נוסף לייחוד תפארת ומלכות, כעין פירושו לרש"א של הפסוק.
על דמות הכרובים 'כחבת זכר ונקבה' עיין יומא נד ע"א.
ובמקומות — כגון שה"ש רבה ד, יב.
30 אך קרוב — תה"פ, י.
31 כבר אמרו — עיין מה שכתבתי בשורה 12 למעלה.
33 ואמ' רז"ל — סוטה ט, ט.
35 ובארו — סוטה מז ע"ב. אשכל הכפר רמז לתפארת. הכלל עמו את כל אילן הספירות. ריחו נודף
בעודנו באשכל, שכולל עמו את שאר הכחות, ובמצב זה נקרא 'איש שהכל בו'.
37 ונתנו — שמ"ל, יב.
2 שגיאות — תה"י, יג.

יבין מנסתרות נקני. ובדומה לזה ארז"ל במסכת שבועות
כל שאין בו ידיעה לא בתחלה ולא בסוף שעירי הרגלים ושעירי
ראשי חדשים מכפרין. ואמר' שם והאי מיבעי לכדר' שמעון בן
לקיש דאמר' שמעון בן לקיש מה נשתנה שעיר של ראש חדש שנ'
בו ליו' אמ' הקב"ה שעיר זה יהא כפרה עלי על שמעטתי את
הירח. והמאמר הזה אע"פ שיש בו סוד גדול על הדרך הנסתר
והוא כמו ותתפלל על יו' ובכה תבכה. ואומ' השלך על יו' ייהבך.
עם כל זה הוא נאות לפתרון הפסוק על דרך הנגלה והוא
כי גלוי וידוע שבתנועת הגלגלים יתמוזגו היסודות ויתחדשו
בעולם ההווה וההפסד מיני שנויים. ובתקופת הלבנה
יתבלבלו הלחיות בין בעולם השפל בכלל, בין בגוף האדם
ושאר בעלי חיים בכללם. ומן הידוע כי האדם נברא בענין
שיקבש להיות שלם בכחותיו וטבעיו כדי שיקבל שפע החכמה
והתבונה וידע וישתדל במעשה בוראו ועוזו ונפלאותיו
ומפני זה חייב להתרחק מן הדברים המטרידים אותו בין
יארע בו חסרון בין באבריו הפנימיים אשר הם כל תנועותיו
הנגלים פן יתאחר בעבודת קונו בין בעבודת שכלו ודעותיו
בין בעבודת הרגשותיו ומפני שיקרה לאדם כדמיון פחיתות
או חסרון מן הדברים אשר הם חוצה לו ואין לו בהם יכולת
כשאינם על הדרך השובה, כמו באויר הסובב כאשר יתהפך האויר
מן היובש אל הלחות או מן הלחות אל היובש וכדומה לזה, ובשכונת
ההרים או בשכונת הימים והמקומות הנוטים מן המזג השובה
ובכורה ארץ ישראל משאר הארצות יען מזגה ואוירה שוה. ומן
הצד הזה כאלו היא מסייעת לאדם להתבונן בחכמות
ובדברים העליונים כמו שאמרז"ל אוירא דארץ ישראל מחכים.
ומן הנראה לעין כי בחדוש הלבנה יתגברו הימים והנהרות
וכל הדברים ולא עוד אלא שהחולים אשר טבע חוליים הלחות
3 ארז"ל — שבועות ט ע"א, בשינויים.
9 ותתפלל — שמ"א א, י.
השלך — תה" נה, כג. פסוק זה נדרש בקשר לפסוק משמ"א דלעיל בוהר ח"ב, רעד ע"ב. וקשרם
בארתו 'על' של 'הביא עלי כפרה' נדרש שם ח"ג, עט ע"ב. בוהר הרמז ל'מולא עילאה' שהוא כנראה
כיניו לכתר. וסוד זה של מיעוט הירח נפוץ בספרות הקבלה. עיין ניצוצי זוהר לזוהר חדש יד ע"א
ואוצר הכבוד לר' טהרדס הלוי אבולעפיא, מהדורת ווארשא תרל"ט, עמ' 62. כאן מפרש 'על ה'
'ועל' כמסבים על התפארת לכפר על 'עוון' מיעוט הירח הוא גלות השכינה. וכל זה על-פי חולין
ס ע"ב.
11 גלוי וידוע — מכאן ועד 2740 דברים כלליים על מהלך העולם הטבעי, ובסוף מקשרם שוב לפסוק
לפירוש דברי הגמרא על מיעוט הירח. בדברים אלה ניכרת השפעתו של ספר הכוזרי לר' יהודה
הלוי (עיין במיוחד כוזרי ד, ז). על תנועת הגלגלים והשפעתם עיין ביתר פירוט במשל הקדמוני
מאמר ה, עג-עו.
20 הרגשותיו — בכתב היד: הרגשותם.
27 כמו שאמרז"ל — ב"ב קנח ע"ב.

30 תכבד מחלתם ותוסיף דאגתם. ואין ספק כי הלחות הזוה נוסף
 בכל מין האדם בשוה ומפני שבני האדם הבריאים כלם שוים
 בזה השנוי אין אחד מהם מבין בפחיתות חברו כענין שני' אין
 יודע ואין מקיף כי כלם ישנים. אי אפשר שלא יקרה להם מן
 השנוי הזה שום חסרון בהשכלם בדברים העליונים אשר
 35 היא השלמות באמת יותר מן החסרון שהיה להם קודם לכן.
 והחסרון הזה בא במנהג העולם ואין האדם מכיר בו ואין לו
 בו ידיעה לא בתחלה ולא בסוף כמו שאמרו חטא שאין מכיר
 בו אלא ייו' יהא שעיר מכפר ומפני שהוא ית' מסבב הסבות
 ומניע התנועות ומגלגל אפודת שחקים ומחדש בכל יום תמיד
 40 מעשה בראשית מן הצד הזוה הוא מחדש הלבנה וממעיתה
 ואין לאדם בזה לא בחירה ולא יכולת והחסרון המגיע לאדם
 מן הדרך הזוה כאלו בא מאתו ית' ומפני זה אמרו שעיר זה יהא
 כפרה עלי על שמיעטתי את הירח ופירתשן עלי כמו על הנהגתי
 ותנועתי שאני מנהיג ומניע את הירח על זה הדרך. והדמיון
 5 והצאן והבקר עלות עלי אשר פירושו עלי להנהיגם ולנהלם
 לאט. ועל הדרך הזוה מתפארת. וחסד הודו השלם מבארת.
 באמרה אשכל הכפר דודי לי. מנת חלקי וחבלי. בכרמי עין
 גדי. עין גדי כמו עין המים. ואולי יש בו סוד. ושמעתי מדרש
 אגדה עין גדי מקום נבחר בארץ ישראל ושם נמצא אשכל
 10 הכפר והכרמים שבאותו מקום משובחים בפירותיו. וכבר
 פירשתי במלת כרמים כי הוא כנוי לעבודת הגוף ותאותו
 לעשות מעשהו. זר מעשהו נכריה עבודתו. וכרמי עין גדי
 מפני שבחם יהיה פתרונם עבודת הגוף. שאדם צריך למזונו
 ולמאכלו כל ימי חייו הבלו. או אפילו מעט תוספת כגון ימים
 15 טובים או סעודת מצוה והדומה לה מאחר שטבע האדם
 להיות נוטה לצד המאכל והמשתה אי אפשר שלא יבוא לידי
 חסרון בשכלו ובכחותיו כענין שכתו' באיוב כי הקיפו ימי
 המשתה וישלח איוב ויקדשם. ואמר ואולי חטאו בני. והבורא
 ית' מכפר על זה בטובו וחסדו אחר שהתכוון למצוה. וכן הוא
 20 אומי בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך. הנך יפה
 רעיתי הנך יפה רמו אל השכינה ואל הנמשכת אחריה. ופתרון

א. טו

32 אין יודע — שמי' א. כו. יב.
 5 והצאן — בר' לג. יג.
 8 עין המים — בר' טו, ז; כד, פס' יג. מג. עין או מעין כינוי לבנינה. ושמעתי מדרש אגדה — אף ר'
 עזרא מפרש מלים אלו בדרך זה, אבל לא בשם מדרש, ועיין בתרגום.
 17 כי הקיפו — איוב א. ה.
 20 בכל דרכיך — מש' ג. ו.
 21 הנמשכת אחריה — כנסת ישראל למטה.

הנגלה מן הפסוק כשראה הודו השלם כי תשוקתו הנכבדת
 מכרת ויודעת כי שלימותה ושפע טובה בא מאתו ית' רצה
 לשבחה על טוב טעמה ודעתה ואמי' הנך יפה ושלמה במעשיך
 25 ובמחשבתך יפה ושלמה בכונתך ודעתך בהיותך חפצה
 לדעת שבילי מהלכי ולדעת בכל דרכי. עיניך יונים כמו אם
 מעיני העדה. ועל דרך הנגלה פירשו גדולים החכמים ובעבור שדרך
 היונים להדבק בבן זוגן ולא באחר נדמו בהם החכמים מפני
 שכוונתם להדבק בצורם כי הוא מגנם ועזרם. והחכמים
 30 השלמים האלה הם יפי האומה וזיו פניה לבה ועיניה. הנך
 יפ"ה דודי אף נעים השיבה החשוקה להללו בשלימותו
 ולפאר ליוצרה על כבוד מלכותו. ומלת יפה מורה
 על שלימות עצמו. ונעים מורה על שלימותו ועל השפעתו
 על אחרים. והעד ויהי נעם יי' אלהינו עלינו. אשר פירושו יהי
 35 השפעת טובו ואצילות נועמו עלינו. ופתרון הפסוק כאלו
 אמרה אתה הוא השלם בעצמו אף אתה הוא המשפיע מאצילות
 נועמך על אוהביך ועבדיך כענין שני' כי ממך הכל ומידך
 נתנו לך. אף ערשנו רעננה הער"ש פתרונה ארץ ישראל הקדושה
 40 וכן הא אומי הארץ אשר אתה שוכב עליה. וכל דבר שלם
 נקרא רענן כ"דא ואני כזית רענן בבית אלהיך. וכאלו אמ' אף ערשנו
 רעננה שהיא הטובה
 41 עזרת אותנו לקבל שפע אצילותך להתנוצץ רוח קדשך בנו
 אחר שהיא רעננה ושלמה משאר ארצות בהיותה מכוונת כנגד
 ארץ החיים כדמיון ערש הידידים המוכנת לקבל שפע בחשק
 זה מזה ומלת ערשנו בשתוף הוא כענין שני' ואביא אתכם אל
 5 אדמת ישראל. ואומר ומארצו יצאו. ואמרז"ל הדר בארץ יש'
 דומה כמי שיש לו אלוה. קורות בתינו אר"זים זה בית
 אלהים. ומלת ארזים תוכיח וכן הוא אומר ישבעו עצי

26 אם מעיני — במ' טו, כד. אולי מפרש עיני העדה כ"ראשי העדה, וכוונתו על-פי זה לספירות
 העליונות.

27 פירשו — שה"ש רבה א. סג.
 34 ויהי נעם — תה' צ. יז.
 37 כי ממך הכל — דה"א כט, ד.
 38 הער"ש פתרונה ארץ ישראל — כנראה פירוש מקורי, ומן היפים שבספר.
 39 הארץ — בר' כח, יג.
 40 ואני כזית — תה' נב, י.

4 בשתוף — ארץ ישראל היא הערש של שנינו, הקב"ה וישראל.
 ואביא — ביח' לו, יב: והבאתי.
 5 ומארצו — יח' לו, ב.
 ואמרז"ל — כתובות ק' ע"ב.
 6 בית אלהים — מלכות. וארזים הם שש קצוות. עיין זוהר ח"א, לה ע"א.
 7 ישבעו — תה' ק, טו.

ייו' ארזי לבנון אשר נטע. והנגלה מן הפסוק דבר ידוע הוא
 כי הקורות מחזיקי' כותלי הבית כדי שיעמוד בחזקתו.
 10 ורהיטים הם ממין הקורות והוא מלשון משנה רהיטי ביתו
 וקורותיו של אדם. והם כמו כן לתיקון תכונת הבית וצורתו.
 ופתרון הפסוק כאלו החשוקה מתפארת באותם הצדיקים
 השתולים בבית ייו'. כלומ' הנמצאים עמו תמיד אשר הם
 חזק התמדת העולם כענין שני' וצדיק יסוד עולם. ואמרו
 כל העולם לא נברא אלא בשביל זה והם המשכילים המשוליי'
 15 בארזים. שני' כתמר יפרח כארו בלבנון ישגא. רהיטנו ב"רותינן]
 אפשר שבא להרחבת הלשון. ופתרון הענין כלו על דרך
 הנגלה כאלו בא להודיענו כי תכלית עולם השפלים הצדיקי'
 והחסידים והם שלמות העולם ותכלית כונתו צורת הבית
 ותכונתו. ואמ' כי ברושים וברותים ענין אחד הוא והוא
 20 כנוי אל השלמים יושבי בית אל תמימים וכן הוא אומ' תחת
 הנעצוץ יעלה ברשו. אני חבצלת השרון שושנת העמקים
 אמרו כי חבצלת ושושנה הם פרחי' נאים עד
 מאד וריחם טוב וערב. והשרון הוא מקום לח מגורת
 25 וכל משרת ענבים. והעמקים הם המקומות השפלים אשר
 בארץ. ושמעתי שזה המהלל רמו לשש קצוות ויתכן.
 ופתרון הפסוק בדרך הנגלה כאלו החשוקה אומרת אע"פ
 שאני שלמה והדורה בריח מעשי. וטוב טעם דעת אשר
 למדתי בהריחי ביראת ייו'. וריח יראתי נודף כחבצלת
 30 ושושנה. איני חושבת עצמי למאומה נגד הצורות העליונות
 בהיותי מצואה בעולם השפל אשר הוא מכוונה במלת
 שרון ועמקים. כדמיון מה שני' כי אראה שמך מעשה אצבעותיך
 ואומ' מה אנוש כי תזכרנו. כשושנה בין החוחים כן רעיתי
 בין הבנות. פתרונו על דרך הנגלה כאלו אחר שהשפילה
 35 החשוקה עצמה מפני שהיא מצואה בעולם השפל אשר

12 כן מפרש מדרש שה"ש רבה א. סז: קורות בתינו ארוים, אלו הצדיקים והצדקניות וכו'.
 14 וצדיק — מש' י, כה.
 ואמרו — שבת ל ע"ב; יומא לח ע"ב.
 16 כתמר — תה' צב, יג.
 20 ואמרו — ראב"ע ואבן עקנין.
 21 תחת הנעצוץ — יש' נה, יג.
 23 אמרו — עיין שה"ש רבה ב, ג: 'משל את הצדיקים במשובח שבמינים ובמשובח שבאותו המין'.
 ועיין ראב"ע ואבן עקנין.
 25 וכל משרת — במ' ו, ג.
 26 רמו לשש קצוות — עיין פירוש ר' עזרא לפסוק ב, ב. וכבר פירש ראב"ע כאן את המלה 'שושנה'
 מלשון שש.
 32 כי אראה — תה' ח, ד.

היא מכוונה במלת שרון ועמקים בהסתכלה בצורות
 העליונות העומדות ברום עולם חזר הדוד השלם לשבחה
 ואמר שהיא עליונה ורמה על שאר האומות והיא כשושנה
 הנפארת לטוב ריחה והדרה בין החוחים אשר אינם חשובים
 40 אלא לשריפת אש וכן הוא אומר ולתתך עליון על כל הגוים
 אשר עשה לתהלה ולשם ולתפארת. ואומ' והיו עמים
 44 משרפות סיד קוצים כסוחים באש יצתו. ואל יקשה בעיניך
 שפירשנו בין הבנות כאלו אמר בין האומות ופירשנו בנות
 ירושלם מחנות עליונים כי מלת בין הבנות באה באות הידיעה
 5 ובנות ירושלם באה בסמוך ומן הידוע כי ירושלם קדש וכל
 הסמוך לה קדש. כתפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים כבר
 קבלנו כי מלת תפוח ותפוחים אשר בזה הספר הוא משל
 לכבוד השכינה. והנני מוסיף ביאור הפסוק על הדרך
 הנגלה ואומר ידוע הוא לכל משכיל כי תפוחים יש בהם
 10 ג' מעלות. האחד הריח הטוב אשר כל הקרבים אליו נהנין
 ממנו בשוה. השני הוא המאכל הערב. השלישי הוא המשקה
 הטוב אשר נעשה מהם. ומנוסה הוא אצל הרופאים כי
 משקה התפוחים שמרכיבין בו סמים מחזיק הלב ומוליד
 השמחה ומסיר ההרהורים. ודמיון אלה השלש מעלות נאצל
 15 מאת הבורא על ברואיו. הראשון הריח הטוב אשר כל הקרבים
 אליו נהנין ממנו, דמיונו ההשגחה אשר הוא משיגח על העולם
 בגללו, בין העולם העליון בין העולם התחתון, וכלם מקבלים
 ממנו שפע ואצילות, העליונים והתחתונים כל אחד כפי
 20 מדרגתו בשוה. השני המאכל הערב דמיונו היותו מזמין
 לכל בריה די מחסורה ומשביע לכל חי רצון. השלישי
 המשקה הטוב המשמח ומסיר ההרהורים דמיונו היותו
 מאציל מרוחו הקדוש על יריאיו השלמים עד שהם מתנבאים.
 ומן הידוע שאין הנבואה שורה לא מתוך עצלות ולא מתוך
 עצבות אלא מתוך שמחה ועל כן הם מנהיגים האומה
 25 במשפטים צדיקים ותורות אמת אשר עליהם נאמר

40 ולתתך — דב' כו, יט.
 1 היו — יש' לג, יב.
 2 יצתו — בכתב היד: יתצו.
 6 כבר קבלנו — לעיל 138 ד 15.
 10 ג' מעלות — עיין זוהר ח"ג, עד ע"א, שאף שם מביא שלוש מעלות טובות לתפוח כמשל הפסוק
 הזה: 'תפוח בכלל היא משבחת ליה. בגוונין [במראד] בריחא ובטעמא'.
 17 בגללו — צ"ל בכללו.
 23 שאין הנבואה שורה — שבת ל ע"ב; פסחים ק"ו ע"א. בגמרא הגרסה: 'אין השכינה שורה'.
 והגרסה 'אין נבואה שורה' נמצאת במדרש הגדול לבר' מה, כז.

ישרים משמחי לב. ופתרון הפסוק כתפוח המשובח במעלתו בין עצי היער המוכנים לרנן לפני יוצרם על טוב השגחתו. **כך דודי בין הבנים**, ובנים מלשון בן פורת יוסף בני בכורי ישראל. ועל דרך הנגלה הבנים הם המלאכים הנקראים בני אלהים. ובעבור שהם מוכנים להללו ולשבחו ולומ' לפניו דברי שירות ורננות נדמו לעצי היער שכתו בהם אז ירננו עצי היער לפני יי' כי בא לשפוט ואמ' ברן יחד כוכבי בקר ויריעו כל בני אלהים. **בצל חמדתי וישבתי** כמו יושב בסתר עליון בצל שדי יתלונן וזהו מה שאמ' רז"ל בדרך שאדם רוצה בה מוליכין אותו. **ופריו מתוק לחכי** הפרי הוא האור הצפון לצדיקי לעתיד לבא אשר הוא כוונת הכל וכן הוא אומר ומתוק האור טוב לעינים. ואמרו אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו ואמ' תנו לה מפרי ידיה. **הביאני אל בית היון אולי** היין הזה הוא המשמח אלהים ואנשים והוא היין המשומר בענביו הגנוז לצדיקים אשר עליו נאמר סוד יי' ליראיו. **ודגלו עלי אהבה** מלשון דגול מרבבה. ופתרון הפסוק על דרך הנגלה הביאני אל העולם ונתן לי שכל להבין החכמות אבל אהבתי ומאויי נפשי לדעת סוד החכמה הנוראה. למען אלמד ליראה ואתחכם בסוד אהבתי ודגלו. לחזות בנועם יי' ולבקר בהיכלו. ואכיר גדלו ונוראותיו ועוזו ונפלאותיו. ואופן מרכבותיו. הבונה בשמים מעליותיו.

ישרים — תהי' יט, ט.
בן פורת — בר' נ, כב.
בני בכורי — שמי' ה, כב. פירוש הענין: 'דודי בין הבנים' הוא בני בכורי ישראל, התפארת בין שש הקצוות, המקביל לשכינה שהיא התפוח בין 'עצי היער', מחנות המלאכים, המוכנים לרנן לפני יוצרם.
אז ירננו — תהי' צו, יב-יג.
ברן יחד — איוב לח, ז.
יושב בסתר — תהי' צא, א.
שאמרו רז"ל — מכות י ע"ב.
הפרי הוא האור הצפון — עיין תרגום הפסוק 'ושכר פקודי נטרין לי לעלמא דאתי'.
ומתוק האור — קהי' יא, ז. גם ר' עזרא מביא פסוק זה, אבל לענין אחר.
אמרו צדיק — יש' ג, י.
תנו לה — מש' לא, לא.
היין המשומר — עלפי ברכות לד ע"ב.

סוד ה' — תהי' כה, יד.
דגול — שה"ש ב, י. אולי הרמז לתפארת או יסוד, העולה כמעין דגל על רבבות צבאותיו.
כאן באה 'החכמה הנוראה', שהיא הקבלה, מול 'החכמות' הניתנות להבנת כל בר-שכל. המדבר הוא מחונן בשכל זה, אך תשוקתו מביאתו לידי אותה חכמה העולה על כלנה. הוא הביאני אל 'בית היין', הבנת החכמות, אך 'דגלו', ידיעת סודותיו בלבד, היה 'עלי אהבה'.

וכן הוא אומ' שאו שערים ראשיכם מרום עיניכם וראו מי ברא אלה. **סמכוני באשיות רפרוני בתפוחים** אשיות אולי הם שם כללי מדבר על החכמה הקדומה אשר הוא יסוד הכל ואשיותיו. והדמיון בישישים חכמה. רפרוני בתפוחים הם התפוחים הידועים. ועל דרך הנגלה אשיות הם כלי זכוכית אשר היין נראה בהם. וכבר פירשתי כי היין כנוי אל חכמות ופתרון הפסוק כאלו מרוב חיבתה ותשוקתה להגיע אל עצם החכמה אמרה שיסמכוה בדברי הפשטים החיצוניים אשר בתוכם נסתר הסוד עד יגיע עת דודים ותשתה מן היין המשומר. אשר ריחו הטוב לא נמר. ר"ל שתגיע לדעת סוד החכמה. בין בית אל ובין הרמה. רפרוני בתפוחים מלשון רפרתי יצועי וכאלו בקשה לדעת ההצעות אשר החכמים מציעים אל התלמידים כדי להבינם הדברים העמוקי' וכאלו אמרה הציעו לי הצעות כלילי דעות כדי שאוכל הבין סוד החכמה העליונה אשר הוא כבוד השכינה ולפי השלש מעלות שאמרנו בתפוחים אולי כוונה לבקש דבר נקל מועיל לקיום הגוף ולתענוג הנפש. **כי חולת אה"בה אני כלומי** אין צורתו בריאה ושלומה עד הגיעי לסוד החכמה. אשר היא תכלית אהבתי הרבה וחיי העולם הבא. **שמאלו תחת לראשי וימיניו תח"בקני** מלת שמאל מכונה למדת הדין ועל כן הוא ראוי להיות מכוסה תחת הראש. וימין מכונה למדת רחמים ועל כן הוא ראוי להיות נגלה. וזהו ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין. ועל דרך הנגלה מלת שמאל מכונה אל הארץ וימין מכונה אל השמים וכן הוא אומ' אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים. ופתרון הפסוק נאות למה שאמרנו שכונת האומה החשוקה ומחשבתה להסתכל בדברים העליונים וכאלו

שאו שערים — צירוף פסוקים תהי' כד, ט ויש' מ, כו.
החכמה הקדומה... ואשיותיו — על-פי שה"ש רבה ב, יד: 'בשתי אשות, באש של מעלה ובאש של מטה. ד"א בשתי אשות. תורה שבכתב ותורה שבעל פה'. וכאן מפרש על החכמה שבספירות שהוא 'יסוד הכל ואשיותיו, מקורם של תורה שבכתב (תפארת) ותורה שבעל-פה (מלכות). בישישים — איוב יב, יב. החכמה הקדומה היא גם הישישה' שבספירות. החכמה היא גם 'אש' וגם 'ישיש'.
התפוחים הידועים — ר' עזרא מפרשו לענין 'שני הכרובים שאני נתונה ביניהם ומקבלת הברכה משניהם'. שני הכרובים הם חסד ודין. ועיין ע"ז שלום, 'תעודה חדשה לתולדות ראשית הקבלה', ספר ביאליק, תל-אביב תרצ"ד, עמ' 157, הערה 6, ופירוש האגדות לרבי עזריאל מגירונה, מהדורת תשבי, ירושלים תשי"ה, במפתח בערך כרובים. ואף כאן נראה כי הרמז לחסד וגבורה. כלי זכוכית — לשון ראב"ע.
רפרתי — איוב יז, יג.
ותנוח — דני' יב, יג. שאז קץ הימין נגלה.
אף ידי — יש' מח, יג.

35 אמרה איך אתפתה בעולם השפלים אשר הם נפסדים וכלים ואיך אקח ממנו אלא מעט מצער כדי שאסמוך עד עברי אל עולם העליון. ואני רואה בכל יום הארץ אשר תחתי תלויה במאמרו והגלגלים אשר ממעלה לראשי סובבים אותה מכל עבריה והם מספרים גדולתו ומגיידים עצם חכמתו. ומודיעים נוראותיו תמיד בלי הפסק. כענין שנאמי' מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע. ומלת תח"ת כענין ואשר בארץ מתחת ובמלת ראשי כלל הגוף. כמו וחייבתם את ראשי למלך. וענין חבוק המכונה אל הימין דבר ידוע כי כשהאדם סובב גוף אחר בזרועותיו נקרא חבוק ומפני שהגלגל אשר טפחה ימינו סובב תמיד וסומך האדמה בכח תנועתו דומה כאלו מחבק אותה ומעמידה על עמדה. ועוד נוכל לפרש על פי הנגלה כי כוונה באלו השתי מלות ר"ל שמ"א אל וימ"ן להקפת הגלגל בלבד מפני שהוא סובב תמיד ונראה כאלו חציו מתחת לארץ וחציו ממעל. ואע"פ שהוא סובב במקומו ואין שנוי בתנועתו ובכל מקום שהגלגל נמצא הוא הנקרא רום מעלה. עם כל זה נראה לאדם היושב בצד המזרח על דרך משל כשיעלה חלק אחד מחלקי הגלגל על ראשו כאלו החלק אשר כנגדו בצד מערב עומד תחתיו. ומן הידוע כי הנראה לאדם כאלו הוא על ראשו משובח מן הנראה לו כאלו הוא תחתיו. על זה כנה חצי הגלגל הנראה תמיד כאלו הוא מתחת במלת שמאל וחצי הגלגל אשר הוא במלת ימין ימין. ומפני שהגלגלים והמזלות והכוכבים מתנועעים בכח הבורא ובגבורתו וכולם מוכנים לחפצו ואמרתו, נאמר בו ית' וצבא השמים עומדים מימינו ומשמאלו. וצבא השמים הם הסובבים לא המלאכים וכן הוא אומ' הללוהו כל מלאכיו הללוהו כל צבאיו. ופתרון עומדים מימינו ומשמאלו קיימים בחכמתו ובגבורתו. בהתנועעם תמיד בין שהם מתנועעים למעלה מן הרואים אשר הוא מכנה להם במלת ימין. בין שהם מתנועעים

1 מספרים — תה' יט, ב, והמלה 'השמים' הושמטה.
2 ואשר בארץ — דב' ה, ח.
3 וחייבתם — דנ' א, י. רוצה לומר מניח אני את העניינים הארציים מתחתיו ופונה לחיבוקם של ענייני מעלה. ועיין פירוש אבן עזקין.
11 רום מעלה — כאן אין כל משמעות קבלית לצירוף זה. הנמצא כבר בלשון המקרא בחבק' ג. י. שימוש בקבלה מתחיל מספר הבהיר (לפי חלוקת שלום, סימן 95), אבל אינו נמצא עד כמה שידוע לי בספרות הפילוסופית-טבעית. אבל עיין ספר צורת הארץ לר' אברהם בר חי'א, כב, שמביא רום' בהוראת הנקודה העליונה-אמצעית שבגלגל. וכל זה כנראה על פי 'עומק רום' בספר יצירה.
16 במלת ימין — טעות סופר. צ"ל 'למעלה במלת ימין'.
19 וצבא השמים — מל"א כב, יט, ושם הלשון 'עמדי'.
20 הללוהו — תה' קמח, ב.

25 למטה מהם אשר הוא מכונה במלת שמאל. כל תנועתם מוכנת לחפצו ומהללו. כי הימין ימינו והשמאל שמאלו. והמסתכל בהם יוכל להכיר קצת מגדולתו. ויבין שפלות האדם ודלותו ויתאוה לעלות מעלה מעלה ויעל במסלה העולה בית אל. וישתדל להמלט מים התאוות והעבטיט. כי נגרשו מימיו רפש וטיט. וידבק בעליונים השלמים אשר הם חיים וקיימים לעד ולעולמי עולמים. ולפי הכוונה הראשונה שאמרנו כי השמאל מכונה למדת הדין והימין מכונה למדת רחמים, יהיה פירושו בהיות השמאל מתחת הראש מכוסה. י"ל שאין מדת הדין נראית מיד שיתחייב האדם זולתו שמאריכין לו וממתינין עליו אולי ישוב פעם ופעמים ושלוש שני' הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר. אמנם הימין שהיא מדת רחמים היא המחבבת ונראית תמיד על העולם בכללו כענין שני' ימין יי' רוממה ימין יי' עושה חיל. ואומי טוב יי' לכל ורחמיו על כל מעשיו.
35 השבעתי אתכם בנות ירושלים בנות ירושלים אולי הם הכתרים העליונים הנכללים במנין העשרה.
40 בצבאות ארז"ל במה השביען. ר' אליעזר אומי' השביען בשמים ובארץ. וכמה הפליגו במאמרן. וכן הוא אומי' ואתה תשמע השמים. ואומי' השליך משמים ארץ תפארת ישראל. אילות הש"דה כמו קול יי' יחולל אילות והבן. ולפי הנגלה כשאדם זוכה לאחת מן המעלות מתירא שמה תלקח ממנו אותה מעלה ויותר כשהיה שם אדם אחר ראוי לקבלה ועל זה מתרפס העולה ומשביע לכל שהוא בעזרתו ולא יעירו שטנה על מעלתו. כדמיון הזה משבעת החשוקה השלמה אל בנות] ירושלם] בצבאות. וצבאות כמו אלהי הצבאות. אילות השדה כמו זרועות]

35 הן כל אלה — איוב לג, כט.
37 ימין ה' — תה' קיח, טז.
38 טוב ה' — תה' קמה, ט.
40 הכתרים העליונים — חסד וגבורה, לפי השימוש בקבלת גירונה, ועיין פירוש האגדות לרבי עזריאל, במפתח בערך כתרים.
1 ארז"ל — שה"ש רבה ב, יח.
2 ואתה תשמע — מל"א ח, לב.
3 השליך משמים — איכה ב, א. ועיין פירוש ר' עזרא: 'בצבאות' — בשמו של הקב"ה ששמו של הקב"ה הם צבאותיו, והכוונה לספירות. המחבר מוצא בפסוק רמו לייחוד ארבע ספירות חסד ודין תפארת ומלכות.
4 קול ה' — תה' כט, ט. שני פסוקים אלה נדרשים יחד בספר הבהיר, ס' כה. ואינו מבין למה מתכוון כאן באילות השדה.
6 אדם אחר — בכתב היד: אדם אחד.
9 אלהי הצבאות — עמוס ג, יג.
זרועות עולם — כוחות חזקים.

10 עולם מלשון אילותי לעזרתי חושה. כי מן הנמנע להיותן צבאות ואילות אפי' על פי הנגלה מלשון איל וצבי ויחמור. כי אם היו גוזרים מהם היה לה לומר צבאים ואילים ואם תאמר שהם לשון נקבה היה לה לומר צבאות ואילות היו"דין דגושין כמו צביה אילה שלוחה. ועל כל פנים השמות האלה קדש ומעשיהם קדש ומלת שדה כמו ארץ כי מנהגם להתחלף כמו חית הארץ חית השדה וכדומה להם. ופתרון הפסוק כאלו אמרה השבעתי אתכם מחנות עליונים באלהי צבא השמים אשר הם חיים וקיימים ומתנועעים בכחו ובגבורתו. או בשמו הגדול הסובל הארץ באילותו בהתמידו עליה כח תנועתם תמיד. **אם תעירו ואם תעוררו את האהבה** א"ם במקום אשר והפתרון שתעירו ושתעוררו אהבתי הרבה. כנעם וחבה ותעזרוני על שאלתי. ותסמכוני על בקשתי. **עד שתחפץ כלומ'** עד שיבא בחפץ האהבה העליונה ואעלה בראש הסלם. מבין הסתרים כולם. ואגיע אל מחוז הפצי. אל מקומי ואל ארצי. ואולי הכונה בפתרון אם תעירו ואם תעוררו אם תהיו מעוררות ומשניאות את אהבתי בעוד שהיא נחפצת ובאה בחפצו ורצונו. ויהיה אם תעירו מגורת ויהי ערך ואם תעוררו מגורת יצאו עליה עוררין. עד לשון העכבה כמו עד זה מדבר. וכן פי' רש"י ז"ל. זאת היא כונת השבועה. היתד התקועה.

30 **קול דודי הנ"ה ז"ה ב"א** פתרונו כמו אם שמוע תשמעו בקולי ואומ' ותמונה אינכם רואים זולתי קול. ועל דרך הנגלה כאלו אחר שזכר המלך החכם בפסוקים שעברו תכלית מעלת האדם הנברא בצלם אלהים ודמותו אשר אליו הכונה הוסיף להודיענו איך יגיע קול התעוררות המעיר השלם באזניו. ויעל כיונק לפניו בהתעוררו לקול קורא. ורוח ממרום עליו יערה.

35 כי בשומעו יעלה אל מעלה רמה. ומשך חכמה. וזה פתרון הפסוק **קול דודי הנ"ה ז"ה ב"א**. מן הידוע כי הקול דבר פועל בחוש השמע בהיותו קורע האויר אשר בין הנשמע והשומע ומפני זה כשיתחדש הקול באויר אינו נשמע מיד עד שיתפעל האויר במעט מעט ויגיע ההתפעלות אל האויר אשר סביב האוזן ואז

10 אילותי — תה' כב, כ.
 11 איל — דב' יד, ה.
 25 ומשניאות — הופכות את אהבתי לשנאה.
 26 ויהי ערך — שמו"א כח, טו. ורש"י מפרש ערך 'לשון שונא'.
 27 יצאו עליה עוררין — ביטוי תלמודי ידוע, ועיין בבא בתרא לא ע"ב.
 עד זה מדבר — איוב א, יח.
 29 אם שמוע — שמי' יט, ה.
 30 ותמונה — דב' ד, יב.
 קול — שם נרדף ל'דודי', וכונתו לספירת תפארת.
 36 הקול דבר פועל בחוש — השווה לדבריו ב'משל הקדמוני' ד, נח.

40 ישמע השומע הקול המתחדש. וקול הרוד השלם אינו כדמיון שאר הקולות כי הוא בא ועומד בפועל ואינו מתעכב אפי' כהרף עין אלא מעיר את האדם אל הדרך הישר כענין שני' ואזני תשמענה דבר מאחריך לאמר זה הדרך לכו בה. ומלת בא תאר חזור אל הקול. **מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות** דלוג וקפוץ מורה על הקלות וכן. הוא אומ' הנה ייו' רוכב על עב קל. ופתרון הרים וגבעות המקומות העליונים אשר הם ברום עולם. וכן הוא אומר ממכון שבתו השגיח. ומלת על כמו מן. מגורת וירדתי על ההרים ואפשר שהכוונה במלת הרים וגבעות המקומות המקודשים לתלמוד תורה ולתפלה וכדומה להם ואל זה רמזו רז"ל במדרש במאמרם. מה הצבי מדלג על ההרים ומקפץ מאילן לאילן כך הב"ה מקפץ מבית הכנסת זה לבית הכנסת אחר ומבית המדרש זה לבית המדרש זה בשביל לברך את ישראל. **דומה דודי לצ"בי או לעו"פר הא"לים** על דרך הנגלה הצבי והעפר בקלות תנועתם נגלית לעין האדם וחוזרים ומתכסים באורך מרוצתם ואחר חוזרים חלילה ונגלים וכן תמיד. על זה הדמיון נדמה בהם הבורא ית' כי כשאדם מסתכל במפעליו וחושב בעבודתו ודורש אהבתו מיד נמצא עמו תמיד בלי התמהמהות כענין שני' דרשתי את ייו' וענני. וכאשר שב האדם לסורו ומתרחק מדרכי צורו ומתקרב לחמרו. מיד יתכסה ממנו הודו ונקדש בכבודו. והוא מה שאמ' הנה זה **עומד אחר כתלנו** כלומ' אע"פ שנדמה אל הצבי ואל העפר מפני שהם נגלים לפעמים ומתכסים לפעמים לא מפני ששיגהו שנוי זולתי שהוא עומד אחר כתלנו קיים במציאותו והכותל הנבנה מחומר ולבנים הוא המבדיל בינינו ובינו. **משיגה מן החלונות מציץ מן החרכים** מן הידוע כי החלונות נעשים בכותל כדי שיכנס בהן האור והחרכים ג"כ חורים נעשין להכנס בהן האור והם מעטים מן החלונות. וכאלו אמ' אע"פ שהכותל החומרי מבדיל בינינו אם יש בו חלונות פתוחות עד המקדש

2 ואזני — יש' ל, כא, ואזניך.
 5 הנה ה' — יש' יט, א.
 6 עב קל — בכתב היד: קול.
 7 ממכון שבתו — תה' לג, יד.
 8 וירדתי — שופ' יא, לו.
 10 רמזו רז"ל — שה"ש רבה ב, כא.
 19 דרשתי את ה' — תה' לד, ה.
 25 הוא המבדיל — עיין אבן עקנין: 'ואחר כתלנו ר"ל רחוק מכליה הגשמיים שרק הם חוצצים בינה ובינו... וכשיסור הכותל המונע את החבור... ותהיה היא והוא דבר אחד'.

- מלשון והיא כפורחת עלתה נצה. ופתרון הפסוק כאלו דבר
בלשון נקיה כלומי מגיע כבר האדם להיות בר עונש מכל
צדדיו. כי זמן הגשם חלף הלך לו והחלו הנצנים אשר הן השערות
להראות בארץ אשר הוא הגוף כמו שאמ' רז"ל הגיע לשלש עשרה
שנה או שהביא שתי שערות. עת הזמיר הגי'ע ר"ל הגיע זמן
שצריך לקבל עליו עול המצות והחוקים. וכן הוא אומר
זמירות היו לי חקיך. וקול התור נשמע באר'צנו כלומר
הדבור שהיה לשון עלגים כדבור התור כשמלמדין אותו והוא
אינו מתכוין אלא לעלוג לשונו כבר יצא מזה הדרך והוא מתכוין
בדבורו כונה נכונה על הן הן ועל לאו לאו. ונשמע כמו מובן
ונודע. מלשון כי שומע יוסף. ואולי יש בכלל אלה הפסוקים
ענין גדול נסתר ונעלם ואף הנגלה ממנו מדבר למטה
ורומו למעלה. ועל דרך הרמז ארז"ל הנצנים נראו בארץ
אלו העוסקים בתורה לשמה. עת הזמיר הגיע לומר לבוראם
ביחד. וקול התור נשמע בארצנו זהו שר הפנים הבא לאסף
נשמתן של צדיקים לומר ליוצרים בלילה. התאנה חנטה פגיה
פגים הם פרי שאינו מבושל כל צרכו. וכל זה רומז עוד על
הדרך הנגלה וכאלו אמר שעבר זמן הילדות ונתחדש זמן
אחר אשר האדם צריך להשתדל לו בהשלמת נפשו ולבקש
לדעת את כליות מה שהביט מה שעבר עליו בהתחלתו. וכדמיון הזה
אמ' החכם מחכמי המוסר הימים יורוך מה שלא עלה על לבך
ועם כל זה אולי כוון החכם בתאנה אל התורה אשר היא מחכימת פתי
יען היותה מוזמנת להשלים לכל המשתדל בחכמתה. וזו היא
חנטת הפגים וכן הוא אומ' נוצר תאנה יאכל פריה. והגפנים
סמדר נתנו ריח אמ' שהסמדר קודם לבוסר והיין שגדל
ארבעים יום נעשה בוסר ואחרי בשולו נקרא ענבים. ופתרון
על הדרך הזוה הנגלה מוכנת לכל מי שירצה להשתמש
בכתרתה. והמתחילים בה אשר נראה בהם סימן שקידת הלימוד
- 19 והיא כפורחת — בר' מ, י.
22 כמו שאמ' רז"ל — עיין נידה ב, ו ותוספתא נידה ו, ד.
25 זמירות — תה' קיט, נד.
29 כי שומע יוסף — בר' מב, כג.
31 ואולי — לדוגמה של פירוש פסוקים אלה על דרך הספירות עיין זוהר ח"א, לט ע"ב.
39 ארז"ל — לא מצאתי.
הימים יורוך — עיין דוידון, אוצר המשלים והפתגמים, ירושלים תש"ג, ערך 1496. שם מביא
יחידושי הימים יראוך מה שלא עלה על לבך מספר מוסרי הפילוסופים של אבן אסחאק, בתרגומו
של אלחריזי.
- 2 נוצר תאנה — משלי כז, יח.
3 הסמדר קודם — אבן עקנין: 'וענין סמדר ונצה אחד, והוא ראשית פרי הגפן במצב הפקע'. ובערוך,
ערך סמדר, מצאתי כלשון רבינו 'פי' סמדר בין לבלוב לבוסר'.

- 30 והנפש בעד החלון נשקפה. ורוח ממרום שאפה. נכונה [?] עת
לעשות ותחת כנפיו לחסות. הוא משגיח עליה לשמרה.
ושולח מן הקדש עזרה. ואף אם אין בכותל לבד חורים קטנים
אשר בהם יוכל נצוץ השמש לעבור, כל שאין אדם נמשך
תמיד אחרי חמרו ונדבק מכל וכל בסורו, הוא מציץ אליו
ומעיר אותו ממעון קדשו להציל ממות נפשו. ושמעתי כי
35 במלת צבי רמזו סתרים נעלמים. יצב גבולות עמים. ואולי
הוא כמו הצבי ישראל וכמו ארץ הצבי צבי היא לכל הארצות.
ענה דודי ואמ[ר] לי פתרון הנגלה מן הפסוק לשון התחלה
לשון כמו ותען להם מרים ומפני שהבורא ית'
40 הוא התחלת כל תחלה וכל מה שהוא נמצא מאתו נמצא
142 והוא גומל את האדם בראשיתו ובאחריתו ונותן בו התעוררות
לדעת אי זה הדרך ישכן אור. נאמר בו ית' ענה כלומי החל לתת
בי עזר וסיוע לצאת לידי הפועל. ואמ' לי קומי רעייתי יפתי כל'
זרזי עצמך לטובתך ולהנאתך ולכי לך באור יי' ופתרון לך
5 לעצמך כמו אם חכמ[ת] חכמ[ת] לך. כי הנה הסתו עבר הגשם
חלף הליץ לו ידוע ומושכל הוא כי הילד בתחלת יציאתו
לאור עולם הוא לח ורטוב עד מאד מפני שהוא קרוב למזגו הראשון עד
מאד אשר הוא הזרע ולחותו יכבה אור שכלו ודעו כאשר
יכבה היין שכל השכור. וכל כחותיו יעבור. וכאשר יכבה הקיטור
העולה מן המים אור השמש בחצי השמים. ומפני זה אינו יודע
10 ואינו מכיר כי כל כחותיו ישנים עד אשר תתיבש הרטיבות
במעט ואז יחל להכיר ולדבר לשון עלגים. וכל מה שיתיבש המותר
הרטוב. ידע הנער מאוס ברע ובחור בטוב. ואז ראוי לצוותו
ולהענישו כשהוא נוטה לאחד מן הצדדים. בדמיון זה אמר
15 הנה הסתו עבר אשר פתרונו זמן הלחות אשר הוא חושך
להכיר אורח נכחות. ולשון עלגים לדבר צחות. והגשם
המטיר את האדם אשר פתרונו ימי הנער חלף הלך לו
ולשון חלף שאינו חוזר. הנצנים נראו בארץ נצנים
- 30 נכונה — בכתב היד נראה אולי 'בכונה', ואין הוראתו ברורה.
35 ושמעתי — מפרש כנראה את 'צבי' מלשון 'יצב' בחילוף אותיות. ואולי כוונתו לסוד י"ב אלכסוני
העולם על-פי ספר הבהיר סי' צו, ומובא גם על-ידי ר' עזרא לשה"ש ה, טו ועל-ידי רבינו בחיי לדב'
לב, ז, בלשון יש שפירשו.
37 הצבי ישראל — שמ"ב א, יט.
ארץ הצבי — דני' יא, טז.
צבי היא — יח' כ, ו.
38 התחלה — עיין אבן עקנין שם.
39 ותען — שמ' טו, כא.
5 אם חכמת — מש' ט, יב.

נתנו ריח והריח הוא הבל פיהם של תינוקות אשר ריח לו
 כלבונן. ובאחריתו יהיה מנון. **קומי לך רעיתי יפתי ולכי לך**
 כלומר מאחר שכל כך היא גדולה מעלת הזוהרות לשקוד
 בחכמת התורה והמצוות קומי זרזי עצמך לטובתך ולהנאת
 10 נפשך ולכי לך באור יי'. **יונתי בחגוי הסלע** סלע כמו
 סלעי ומצודתי. **בסתר המדרגה** כמו יושב בסתר עליון. ושמעתי
 אומי' על פי הפשט כי חגוי סלע הם בקעים נעשים בו כשיתמיד
 עליו הגשם. ואני אומי' כי הם ראשי הסלעים העליונים וכן
 הוא אומר שוכני בחגוי סלע מרום שבתו. ופתרון הפסוק על
 15 דרך הנגלה כאלו אמ' המואסת בעולם השפל וכוונתה
 והשתדלותה אל הדברים העליונים ואל הדרך על שן סלע
 ומצודה והיא היושבת בסתר עליון בצל המדרגה העליונה
 קרובה למעלת הנפרדים מן החומר. **הראיני את מראיך**
 כלומר התחזקי בהשתדלותך והתקרבי והתנגשי והאחזי
 20 בצל המעלות הנוראות כדי שתזכי לעלות ולראות. את פני
 האדון יי' צבאות. ואל תאמרי שכבר הגעת למלכות בשבתך
 בסתר המדרגה כי כל מה שתעלי ממדרגה למדרגה תוסיפי
 להדבק בגאון יי'. כי תבואי לראות פני. ומפני זה אמר
 25 מראיך בלשון רבים כלומי' מראה אחר מראה לפי שאין כל
 המראות שוות. **השמיעיני את קולך** כלומר מזוהירה לצרף
 דבורה בדברי החכמות כי הדברים המצורפי' בענייני
 הגופים השפלים רעיון רוח והבלים. וכאלו אינו שומע אותם.
כי קולך ערב ומר"אך נא"וה ברשותך להיות דבורך והשתדלותך
 30 בדבר הקיים וצי אדיר צים. ולהיות מראך נאוה בעמק
 שוה. בראותך דברים נוראים ובהסירך מעליך הבגדים
 הצואים אשר הם בגדי התאוה והחמר וגשמו אמרתי].
אחזו לנו שועלים שועלים קטנים מחבלים כרמים השועלים
 הם פקחים ובעלי תחבולה משאר בעלי חיים שאינם
 35 מדברים. ומפני זה נדמו בהם בני אדם החסרים המשתדלים

8 ובאחריתו — מש' כט, כא.
 12 סלעי ומצודתי — שמי"ב כב, ב.
 יושב בסתר — תה' צא, א. הכוונה כנראה לבינה.
 15 שוכני — יר' מט, טו. 'ראשי הסלעים העליונים' הם הספירות העליונות, אולי חכמה ובינה, שהן
 'מרום שבתו'. השכינה בעת בישול פרי אהבתה עולה אל רום עולם הספירות, ושם מוצא אותה
 דודה.
 16 בעולם — בכתב היד: העולם.
 18 והיא היושבת — כאן ברור כי פירושו על דרך הנגלה מקביל לפירוש הסודי: הנשמה עולה פה
 למדרגה עליונה בעולמם של התחתונים, כשם שהשכינה עולה למעלות הרמות בעולם הספירות.
 30 וצי אדיר — יש' לג, א.
 32 וגשמו — על-פי נחמי' ו, ו.

כל ימותם למלאת תאותם. ומלת אחזו צווי בשקל אהבו
 את יי' כל חסידיו ופתרון הפסוק הוא מאמר החשוקה
 הנעימה. וכאלו אחר שראתה מעלת המשתדלים לדרוש
 ולחקור בדברי החכמה הכללים. ומבזים ומואסים ענייני
 החומר השפלים. באה להזדיר אותם ההולכים אחר תאות
 40 יצרם ונמשכים אחרי חמורם. ואמרה האחזו בתוכנו והתנהגו
 בתוכנו במנהגנו אתם הפקחים המתחכמים למלאת תאותכם
 ואף אם אתם חכמים בערך אל בעלי חיים שאינם מדברים
 אתם קטנים מהם במעלה מפני שהם מתאווים בטבעם ואתם
 5 מעבירים שכלכם לתאותכם ומתחכמים להרע ולא להיטיב
 ולא עוד אלא אפי' החומר שאתם נמשכים אחריו הנכם מחבלי'
 אותו כי הממלא רסן תאותו יחבל גופו וישחית צורתו כי יבאו
 עליו מיני שנויים ומכאוב וחליים וכן הוא אומי' רבים מכאובים
 לרשע כי החטאים והאשמים **מחבלים כרמים וכרמנו**
 10 **סמדר** כלומי' אין אנו מתכוונים אל גופי הכרמי' לבד אל הסמדר
 פרי עץ הדר בפשטנו בגדי החומר מעל בשרנו ומשליכים התאוות
 אחרינו ואולי יתבשל הפרי באבו. ויעמד טעמו בו. ואל יקשה
 בעיניך מה שבא הפסוק בלשון רבים כי כן המנהג לאיש שלם
 בהוכיחו לאחרים. או אפשר שהדוד והחשוקה ביחד. בהיות
 היא והוא דבר אחד. **דודי לי ואני לו** שמעתי כי פתרונו
 כמו צדיק כתמר יפרח. **הרועה בשושנים**. לפי מראיהם
 אודם ולובן. ועל הדרך הנגלה כאלו הפסוק מוסב למעלה
 וכאלו מדברת כנגד השועלים כדי להעיר להם ולהשיבם אל
 הדרך הנכון. והיא אומרת ראו כי בעבור שאני משתדלת
 20 להתפשט מן החומר כפי יכולתי ואצל הצורות העליונות
 מגמתי הוא מצוי לי לחפצי ורצוני ואני מוכנת לקיים מצותו
 ולעבוד עבודתו. **הרועה בשושנים המשפיע מאצילות הודו**
 על חסידיו השלמים אשר נודף ריח יראתם וערבה ליי'
 מנחתם בהעלותם לריח ניחוח נפשם מן החורים אשר
 התחבאו שם. **עד שיפוח היום ונסו הצללים** אין ספק
 25 שעל הדרך הנסתר יש בפסוק הזה ענין הנעלם ופתרון

36 אהבו — תה' לא, כד.
 8 רבים מכאובים — תה' לב, ו.
 10 לבד אל הסמדר — עיין לעיל 742 3.
 16 צדיק כתמר — תה' צב, יג. הרמו כנראה לייחוד יסוד ומלכות.
 לפי מראיהם אודם ולובן — רומז בקצרה למה שנדרש באריכות במדרש הנעלם ח"ב, כ ע"א:
 'מדה שושן זה יש בו ריח והוא ארום מוצקין אותו והוא מתהפך ללבן ולעולם ריחו אינו זו, כך
 הקב"ה מנהיג עולמו' וכו'. עיין שם.
 26 ענין הנעלם — פסוק זה נדרש במדרש הנעלם (וזהר ח"א, עט ע"ב). על יום המיתה. ובאופן יותר
 מפותח על הסרת הצלם ביום המיתה בגוף ספר זוהר א, רכ.

צללים כמו סר צלם מעליהם. אמנם על פי הנגלה כאלו
אחר שהעירה לב השובבים מתפללת לפני דודה שיהיה נמצא
אל השבים אליו ומאחזים בשביליו. ופתרון עד שיפוח היום
קדם שיכלה הזמן הקצוב לחיי אדם ונסו צללי שמשו ס"ב
30 דמה לך דו"די לצ"בי במנהגך הטוב או לעופר האילים אשר
פעם יתכסה ופעם יופיע. על הר"י בתר כלומי על הכובשים
יצרם ומכניעים לבם אשר הוא הר גבוה וחזק ומבתרים אותו
לשנים והם עוברים בין בתריו וכן הוא אומר לב נשבר ונדכה
אלהים לא תבוה. על משכבי בלילות בקשתי את שאהבה
35 נפשי הפסוק הזה על הדרך הנגלה עדיין הוא
מוסב למעלה וכאלו החשוקה עוד היא מדברת אל השועלים
דבריה תשיב אמריה. והמשכב כנוי אל העצלות וכאלו
השוכב במשכב מתעצל לבקש דברי חכמה וכן הוא אומר
מעט שנות מעט תנומות מעט חבוק ידים לשכב. ולילות
40 כנוי אל הסכלות ובא הפסוק להשמיענו שאין אדם יכול
למצוא דברי חפץ עד שיתפשט מן החמר העכור וישליך
אחרי גו האדמה הארורה ויהיה מעט פסוק ויעסק בתורה
וכאלו אמרה החשוקה כשהייתי אני עצלה שוכב על משכב
הסכלות כמוכם בהתעסקי בהנאות העולם בקשתי את
5 שאהבה נפשי כסבורה שאף אם יתעסק אדם בדברים
הגופניים שיוכל להרים ראשו ולמצוא את שאהבה נפשו
בקשתיו ולא מצאתיו כי אינו כאשר חשבתי לבקש את אשר
בכבודו מולך. בדרך שהסכל הולך. ועל כן הבדיל ביני
ובינו גדר אבנים חמר ולבנים. אקומה נא ואסובבה בעיר
10 אולי עיר על הדרך הנסתר כמו כעיר שחוברה לה יחדו.
ופתרון הנגלה עוד אמרתי בלבי אקומה נא ואסובבה בעיר
קטנה ואשתדלה בענין המשא והמתן להנאת שעתי בשוקים
וברחובות כלומר ארחיק נדוד להרוחת הממון. בתהו ליל
15 ישימון. אבקשה את שאהבה נפשי בסובבי על בקשתי אולי
יקרה לקראתי. בקשתיו ולא מצאתיו מפני שעשיתי העקר
טפל והטפל עקר בוזה המחקר. מצאוני השומרים שומרי

ג. ג.

27 סר צלם — במ' יד. ט. ועיין גם רמב"ן ור' בחיי שם. פירושים אלה בנויים על משחק מלים צלם / צלם.

33 ומבתרים אותו — רש"י כאן מפרש 'בתר' מלשון חלוקה והפרדה. והוא מלשון בתרים בבר' טו, י.

34 לב נשבר — תה' נא, יט.

40 מעט שנות — מש' ו, י.

4 כאלו אמרה החשוקה — לכל הפירוש הזה עיין במקביל אצל אבן עקנין.

11 כעיר שחוברה לה — תה' קכב, ג. ואולי רומז לשכינה המסומלת בעיר' או בירושלים.

12 בעיר קטנה — העולם החומרי.

משפט. הסובבים בעיר מבפנים ולא מבחוץ. ומצאוני
מלשון ומצאוהו רעות רבות וצרות. ופתרון הפסוק על
דרך הנגלה הציגוני המקרים והצרות המתרגשות ובאות
20 לעולם מסבת המולות והכוכבים הסובבים כל היום וכל
הלילה תמיד לא יחשו. וכאשר ראיתי השומרים קיימים
בשמירתם. פועלי אמת בפעולתם ותקופתם. אמרתי את
שאהבה נפשי ראיתם כלומי ממנו בא לכם הכח הגדול
והשפע והאצילות בהתמידכם בפעולתו והמקרה והפגע
25 אשר השיגוני בסבתכם הכל בא בחפצו ורצונו כדי ליסרני
ול'הוכיחני כענין שנ' את אשר יאהב יו' יוכיח וכאב את בן
ירצה ורו'ל אמרו על דרך הדרש השומרים הוא משה ואה[רן]
ואפשר שנאות הוא למה שאמרנו בהיותם מוכיחים את העם
ומיסרים אותם בנטותם מן הדרך הנכונה בכל רגע ועונה.
30 כמעט שעברתי מהם כמו עבור לפני העם ר"ל אחר
שהקדמתי את השומרים הנזכרים למעלה וכמעט שעברתי
מאתם עד שמצאתי שאהבה את נפשי. ועל פי הנגלה
אחר שעברתי אלה התלאות והמקרים וראיתי והנה מעשי
הבל ורעיון רוח והם הם סבת תלאותי ומצוקותי שבתני אל
35 הדרך הנכון וכמעט החילותי לעורר נפשי בדברי [חכמה] אשר
תחיה את בעליה עד שמצאתי את שאהבה נפשי בלי איחור
בהיותו עומד בפועל נמצא תמיד לנדרשיו וקרוב אל מבקשיו
כענין שנ' קרוב יו' לכל קוראיו. אחזתיו ולא ארפנו אחזתיו
40 בחבלי המצוות והחקים לא ארפנו לעבור מעלי. עד שהביאתיו
אל בית אמימי אמי אמרו שיש בו ענין נעלם כמו אם הבנים
שמחה. והנגלה יש לפרש עד שנפרדתי מן החומר כפי
יכלתי והמשכתי אחרי שכלי ונדבקתי ביופיו וטובו. כי יו'
אלהי ישראל בא בו. ואל חדר הורתי אשר הוא בית אורי מלמדי
5 ומורי. ואפשר כי אמי במקום הזה רמז אל התורה מלשון

18 מבפנים ולא מבחוץ — כוחות הדין של השכינה, ולא כוחות הטומאה.

19 ומצאוהו — דב' לא, יז. ועיין פירושו לענין השומרים לקמן בפירושו לשה"ש ה', ז, 2 ואל"ך.

27 את אשר יאהב — מש' ג, יב.

28 ורו'ל אמרו — עיין תרגום. בשה"ש רבה ג, ב. השומרים הם שבת לוי, אולם משה הוא דווקא את שאהבה נפשי.

31 עבור לפני — שמי' יז, ה. ועיין רמב"ן שם.

33 את נפשי — אולי אין כאן טעות, אלא רוצה לומר שמצאה דודה האהבה, ולא רק שהיא אהבתו.

36 חכמה — חסר בכתב היד, וכנראה השמטת הסופר. על-פי קה' ז, יב.

39 קרוב — תה' קמה, יח.

1 ענין נעלם — הרמז כנראה לבניה אשר אליה יעלו תפארת ומלכות בעת חיבורם.

אם הבנים שמחה — תה' קיט, ט.

זה הפתרון מלשון ומדברך נאווה. וכאלו בא
 הפסוק כדמיון תימה באמרו מי זאת עולה מן המדבר
 ממעלת הדבור הבא ממעלת הכח היתירה אשר לנפש
 המדברת כתמרות עשן קטרת הסמים אשר היה מתמר
 ועולה ואין הרוח דוחה אותו. כיום העלותו. מקטרת מור
 ולבונה כלומ' מקבלת שפע ואצילות מריח תורה שבכתב
 ותורה שבעל פה אשר הן נרמזות במור ולבונה. והפתרון
 הם מוסרי הנבונים ותוכחותם דברי חכמים וחידותם אשר
 מור ואהלות קציעות כל בגדותם. ואלה הם מעלות הסולם.
 אשר עתיד השלם לעלות בכלם. יסוד המזבח והאולם. ואחר
 שזכר יסוד המעלה. כיוון להודיע מי העולה. הנה מטתו
 שלשלמה וכאלו אמר הנה מטתו של שלמה
 הכלולה. היא העולה. והמטה כנוי אל הבנים כענין שאמרו
 על יעקב אבינו ע"ה שהיתה מטתו שלימה. והדמיון בנים
 אתם לי יי' אלהיכם. ואומ' איזה ספר כריתות אמכם אשר
 שלחתי. ששים גבורים סביב לה הם הבאים מצד הגבורה
 הם ששים במספר. ועל הדרך הנגלה כאלו אמר שסבת
 העלות המטה בהתנהג האומה בדרכי החכמות והמעלות
 הרמות בהיות ששים גבורים סביב לעודדה כבודה ומגן
 בעדה. וכמה מניינים וחשבונות ועניינים שמעתי במנין
 הששים על דרך המדרשים. ורוב המפרשים אמרו שאין
 כונת מספר ששים על מנין קצוב זולתי שהוא מורה על
 רבוי. כמו זה עשר פעמים. וכמו יוסף יו' על העם כהם וכהם
 מאה פעמים. אמנם לפי דעת רז"ל הוא מניין קצוב וחשבון
 ידוע. מעין גדול ומבוע. ואע"פ שמצאתי אותו בתוך ההגדות
 ידובר בו מנכבדות. והוא אמרם תנו רבנן זמנה חדא אול
 ר' דוסתנאי למחמי ר' אלעזר בן ערך. אודמן ליה ר' חגי. אמר
 ליה לימא לי מור האי אורחא דתקנא קמיה למאן אול. אמר
 ליה למחמי סבר אפיה יומין. אמר מאן הוא. א"ל למאן דנחתי
 גביה רכיבא עילאה דמלכא בריך הוא. אמ' ליה אי רעותיה דמר
 ומדברך — שה"ש ד, ג, ומפרשו מלשון דיבור.
 כנוי אל הבנים — וכן 'מטתו של שלמה' רומז לבני אדם, בניו של הקב"ה.
 שהיתה מטתו שלימה — רש"י 'לבר' מז, לא, ועל"פי פסחים נו ע"א.
 בנים אתם — דב' יד, א.
 איזה ספר — יש' נ, א.
 ורוב המפרשים — ראב"ע, אבן עקינן.
 זה עשר — איוב יט, ג.
 יוסף ה' — דה"א כא, ג, בשינויים.
 תנו רבנן — מדרש הנעלם לפרשת לך לך, כה, ג.
 רכיבא עילאה — בווהר: ררבי עילאי.

אל תטוש תורת אמך. ויהיה הפתרון אחזתיו ולא ארפנו
 לעבור מעלי בעוד שאני עסקה בתורה ובחכמה. וחדר
 הורתי הם הסודות הנחבאים בפשטי הפסוקים על סדר
 חדר בחדר. ויהיה עד כמו עד זה מדבר. והורתי מלשו'
 הרה בו חכם. השבעתי אתכם בנות ירושלם כבר דברנו
 בבנות ירושלם בשבועה שעברה והפסוק הזה פתרונו על
 דרך הנגלה ועוד השבעתי אל מחנות עליונים שיהיו עוזרים
 אותי על בקשתי ויעירו עת דודים לעזרתי ולא יעוררו על
 האהבה ברבות הטובה. עד ש"תחפץ ותתחזק נפשי
 באהבתה ולא יוכלו מים רבים לכבותה. הביאה הפסוק
 כלו אות באות. וכבר דברנו בפתרונו. מעלתו ויתרונו.
 עד הנה הגיע גבול אמרי החשוקה הנכונים לעורר ישנים
 ואחר שרמזו המלך החכם ע"ה טוב הבורא וגמילות חסדיו
 אשר הוא גומל לאדם בהעירו אותו אל דרך החיים כון
 בפרשה אחרת להודיענו על דרך הנגלה מדבריו באיזה
 ענין הוא הכח הגדול אשר באדם משאר הב"ח בהיותו מוכן
 לקבל מוסר ולאהוב תוכחת. יחד על עפר נחת. והחל
 ואמר מי זאת עולה מן המדבר כתמרות עשן פתרונו
 כמו והר סיני עשן כלו. מקוטרת מר ולבונה
 שתי מידות לפי השתנות מראיהן. ועל דרך הנגלה גלוי
 וידוע כי הדבור הוא כח וגדולה אשר בו נבדל האדם משאר
 בעלי חיים והכח הזה בא לו מן הנפש העליונה אשר בו.
 נודעת ומכרת ויודעת. וכאשר ישתמש האדם בנפש הזאת
 הנכרת בסגולת הדבור בתחבולות האדם ותהפוכותיו הוא
 גרוע וחסר מבעלי חיים שאין בהם זה הכח כי מעלת הכח
 היתרה אשר בו השיבה לגריעות ועל כן הוא יורד במעלה
 הזאת השלמה ואינו עולה עמה. וכאשר ישתמש בה כדי
 להוציאה לידי פעל ולהשלים אותה במיני השלמות כפי
 הראוי אזי עולה עמה ואינו יורד והנפש גם היא לעזרתו
 מצויה. עולת תמיד העשויה. והמדבר בפסוק הזה לפי

6 אל תטוש — מש' א, ח.
 9 עד זה מדבר — איוב א, יח.
 10 הרה בו — פסוק כזה ליתא, אבל כוונתו לפרש 'הורתי' משורש 'רה', לשון הוראה.
 13 לא יעוררו — במובן של 'עוררין', כמו שפירש לעיל 42 א 27.
 15 הביאה הפסוק — פסוק זה חוזר על הנאמר לעיל בב:ו.
 19 כון — בכתב היד: כגון.
 24 והר סיני — שמי' יט, יח. ואין פירושו ברור לי.
 25 שתי מידות — ר' עזרא כאן מפרש: 'שני דברים זה היפך זה במראה, זה אדום זה לבן. הכוונה
 לדין וחסד, ששניהם פועלים בתוך השכינה.

20 מצות של פרשת נזיקים. השלישית העמדת הזקנה אשר צריך אדם להשלים נפשו ולהתקדש בכל דבר שבקדושה כי בהחלש גופו צריך לחזק נפשו ולהעלותה ולהרימה אל הקדש פנימה וכל זה נרמז בששים מצוות של פרשת קדשים. הא למדנו שבכל זמן וזמן משלשה זמני האדם יש לו ששים גבורים להצילו פן תגוף באבן רגלו ולשמרו בתנועותיו לבל יחטא ואשם. המה הגבורים אשר מעולם אנשי השם. כ"לם אחוזי חרב ג, ח מלומדי מלחמה כענין נצב לריב יי' ועומד לדין עמים. ואומ' והוא ישפוט תבל בצדק. ועל הדרך הנגלה נמצא בפסוק הזה שלשה גבורים תארים אחוזי חרב מלומדי מלחמה איש חרבו על ירכו כנגד שלש העמדות שזכרנו. אחוזי חרב לשמרו בתחלת למודו לבל יעלה על לבו אמונה כוזבת ביחודו של בורא הכל ומחדשו ומוציאו מן האין אל היש ומשנה טבע הדברים כרצונו. מלומדי מלחמה לשמרו באמצעותו במשאו ובמתנו אשר הוא כעין מלחמה ולהנהיגו על סדר שלם. איש חרב י' על יר'כו לשמרו באחרית ימיו ולהקדישו ולהחיות נפשו וכן הוא אומ' כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך. מפחד בלילות פן ישאר פתי וסכל וילך באישון לילה ואפלה. ורו"ל דרשו מפחד בלילות. מפחדה של גהינם הדומה ללילה. על כן הגבורים האלה מאירים אפלתו ומנשאים מעלתו. וכן הוא אומר העם ההולכים בחשך ראו אור גדול. אפריון עשה ג, ט לו המלך שלמה אמרו"ל אפריון זה כסא הכבוד. מעצי הלבנון זה בית המקדש של מעלה המכוון כנגד בית המקדש של מטה הה"ד מכון לשבתך פעלת יי' מקדש יי' כוננו דיך והנה הוא מבואר למבין. ומלת אפריון על פי פשוטו פירש בו בעל הערוך מטה הדורה שנושאת בה הכלות. ואמרו בגמ' סוטה הושיבה באפריון ואהרן ומרים מרקדים לפניה.

22 נפשו - בכתב היד: נפשה.
27 נצב לריב - יש' ג, יג.
28 והוא ישפוט - תה' ט, ט. כוונת הפסוק לכוחות הדין אשר במלכות, המכונה צדק, שעל ידיהם נשפט העולם התחתון.
32 ומוציאו - בכתב היד: ומוציאו.
36 כי מלאכיו - תה' צא, יא.
37 ורו"ל דרשו - שה"ש רבה ג, יג.
40 העם ההולכים - יש' ט, א.
1 אמרו"ל - שה"ש רבה ג, יט.
3 מכון לשבתך - שמ' טו, יז.
4 מבואר למבין - בית מקדש של מעלה רומז למלכות, והוא עשוי מעצי הלבנון. רמז כנראה לחכמה או לחכמה ובינה. ועיין הקדמת פירושו של ר' עזרא, מהדורת שעוועל, עמ' תפא.
5 ואמרו - סוטה יב ע"א.

דאזיל עימיה לאורחיה. אמ' ליה אי תיכול למסבר סברא למאי דמשתמע זיל, ואי לא סטי לאורחך כי היכי דלא תיעניש. אמ' ליה לא ליחוש מור להאי, דהא שמעית מלתא דרזא עילאה דאסתכלית בה וסברית סברא. אמ' ליה ומאי היא. א"ל רזא דהאי פסוקא הנה מטתו שלשלמה היא כורסיה יקריה דמלכא 30 דשלמה כלא דיליה. ששים גבורים סביב לה אלין שתיין רברביא משמשין עילאי קדישי דאינון משמשין גבי כורסיה יקרא דמלכא עילאה. מגבורי ישראל דאנון מתמנאן תחות שולטנא רברבא קדישא מיכאל אפטרופיסא דישראל. ובגיניה דאינון תחות ידיה כולהון רברבין אפטרופוסין דישראל הה"ד מגבורי ישראל אמ' ליה ר' דוסתאי יאות את יתיר מני למיזל למחמי סבר 35 אפי יומין. זה הוא רבתי הסתום. בחותם המלך שלמה חתום. ומדבריהם למדנו שכוונו אל ששים במנין. ובנו עליו בנין. ואולי על זה נזכר בקרבנות נשיאים אלים ששים עתודים ששים כבשים בני שנה ששים. ולפי דרך פירושינו בענין הנגלה פתרון הששים גבורים הם ששים מצוות הכתובות בפרשת פסחים שנתנו לאומה בראשית הכנסתה תחת כנפי השכינה אשר הם התחלתה ידיעתה והשגתה בהשגחת הבורא ית'. וכנגדם ששים מצות של פרשת נזיקים אשר נתנו להעמידה על סדר שלם. ואחריהם ששים מצות שנתנו בפרשת קדשים אשר הם כוונת הכל ותכליתו. ועל זה ארז"ל א"ר יוחנן א"ר שמעון בן יוחאי ג' פרשיות כת' לנו משה בתורה וכל אחת ואחת יש בה ששים מצוות. ואלו הן פרשת פסחים ופרשת נזיקים ופרשת קדשי' ואולי שבאלה השלש פרשיות נרמזו לנו שלש העמדות אשר לאדם בעולם הזה. הראשונה העמדת הילדות אשר הוא צריך להשתדל ולהבין איך הכל נמצא במאמר האל ורצונו לא דרך מקרה כמו שהיו מאמינים הכופרים הקדמונים והוא המשגיח על העולם בטובו וחסדו ומחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית ומשנה הטבע לעשות אותות ומופתים באשר הוא חפץ. וכל זה נרמז בששים מצוות של פרשת פסחים. השנית העמדת הבחירות אשר האדם צריך להרווחת ממון לפרנסת עצמו ולפרנסת אנשי ביתו ועם כל זה צריך לדעת כי לקלים המרוץ אמנם הק"לים הכל בידו ית'. והוא הנותן כח לעשות חיל ועל [כן] יש לו להתנהג על קו היושר עם אנשי מינו וכל [זה] נרמז לנו בששים

37 אפי יומין - עד כאן לשון זוהר.
39 אלים ששים - במ' ז, פח.
1 ששים מצוות - עיין לקמן שורה 6.
6 ארז"ל - ויקרא רבה כד, ה.
11 איך - בכתב היד: אין.

ועל דרך הנגלה בעבור היות האדם מוכן לקבל כח השכל
 נקרא בזה השם. ופתרון הפסוק כלו נאה ומשובח לקבל
 שפע ואצילות. בצלם ובדמות. עשה לו המלך השלום
 10 שלו להללו במיני מהללים. ולהודיע שבחו בעולם השפלים.
 מעצי הלבנון ממבחר היסודות. וכמו שעצי הלבנון
 משובחים מן העצים כן הוא משובח מהמורכבים. **עמודיו**
עשה כסף דמיונו על דרך הנסתה כמו אמרתי עולם חסד
 יבנה. **רפידתו זהב** כמו לי הכסף ולי הזהב ואומי כי כל
 15 דרכיו משפט. **מרכבו ארגמן** המראה הכלול משניהם.
תוכו רצוף אהבה כמו ואהב את יעקב. ואומי תתן אמת
 ליעקב. ועל דרך הנגלה עמו"דיו עשה"ה כסף הם היסודות
 הראשונות אשר הגוף נכון עליהם. ונדמו אל הכסף יען
 היותו חשוב כעין חמר להעשות ממנו הרבה מינים וכלים
 20 מכלים שונים. רפידתו זהב כנוי אל הכח הצומח ודמהו אל
 הזהב להיותו חשוב מן הכסף ומפני שהיסודות [ה]מתפשטות
 בכח הצומח נקרא[נים] בשם רפידה אשר הוא לשון התפשטות
 כמו ירפד חרוץ עלי טיט. מרכבו ארגמן כנוי אל הכח החיה
 ונקרא בשם מרכבה בעבור שהיא עשויה להתנועע לחפץ
 25 מניעה כן הכח הזה מניע בעלי חיים לחפצם. ובעבור היות
 הארגמן יך משאר הגוונים נדמה בו זה הכח בהיותו זך ופשוט
 מן הכח הצומח. תוכו רצוף אהבה. בתוך הכח הפשוט הזה
 אשר הוא כח החיה התאחו והשתטח כח הנפש המדברת
 אשר היא יתרה באדם לאהבת החכמות ולחקור על שרשי
 30 הדברים ולעשות מישורים. ורצוף כמו שטוח מלשון על רצפת
 בהט ושש ודר. **מבנות ירושלם** ממחנות עליונים להיות
 חשקה ומאוויי נפשה להדבק בשרשה. ופתרון אחר דרך
 המדרש עמודיו עשה"ה כסף הם הגלגלים כמד"א עמודי

12 כן הוא — האדם המשבח לבוראו.
 13 אמרתי — תהי' פט, ג. וכסף רומז לחסד.
 14 לי הכסף ולי הזהב — חגי ב, ח. כוחות החסד ואף כוחות הרין הם בידי של הקבי"ה.
 כי כל דרכיו משפט — דב' לב, ד. משפט רומז לתפארת בהיותו איוון כוחות הימין והשמאל.
 הכסף והזהב.
 15 המראה הכלול משניהם — שוב רמז לתפארת, המסומל בצבע הארגמן, ועיין פירוש ר' עזרא
 לפסוק זה.
 16 ואהב את יעקב — מלא' א, ד. יעקב רמז לתפארת, וכן אמת בפסוק הבא.
 תתן אמת — מי' ז, כ.
 23 ירפד חרוץ — איוב מא, כב.
 25 לחפצם, כן בכתב היד, וצ"ל לחפצה.
 30 על רצפת — אס' א, ו.
 33 עמודי שמים — איוב כו, יא.

שמים ירופפו. רפידתו זהב הם הכוכבים אשר הם חשוכים
 בעצמם מעצם הגלגלים. מרכבו ארגמן דבר צח ומצוחצח
 35 ומן הידוע [כז] ארגמן אינו גוון נתפש זולתי גוון צח מזהיר וכן אמר
 ז"ל מרכבו ארגמן כד"א לרוכב בשמי שמי קדם. תוכו רצוף
 אהבה הוא היחוד האמתי העולה על הכל. ושמעתי כי אהבה
 בגימ' אחד וראיתי לאחד מן המתפארים בקבלת השמות
 פתרון במלת ארגמן ואמר כי האלף רמז על האח"ד הרוכב
 40 רגמן הוא ראשי שמות הסובבים כסא מהללו שרפים עומדים
 ממעל לו. **צא"נה וראינה בנות ציון במלך שלמה** הוא
 המלך הידוע. **בעטרה הנכללת מכל העטרות הידועות.**
שעטרה לו אמו אם הבנים שמחה. **ביום חתונתו וביום ש"מחת**
 לבו כשהעלמות בשמחה. ועל דרך הנגלה הפסוק הזה כלו
 נאמר על יסוד מה שאמ' רז"ל שהב"ה מתפאר בצדיקים ואומ'
 45 ראו בריה שבראתי לי בעולמי שני ויאמר לי עבדי אתה ישראל
 אשר כך אתפאר. והע"טרה פתרונו שבח והודאה והוא
 כענין כתר יתנו לך יי' אלהינו. ויהיה אמו על הדרך הזה
 מגזרת ולאם מלאם יאמץ או על הדרך שאמרו שנקראו
 10 ישראל בשם אם כענין [שאמרן] לא זו מלחבה עד שקראה אמי.
 ב"יום חתונתו וביום שמחת לבו ביום שמתקבצין לבתי כנסיות
 ולבתי מדרשות לקיים מצותו ולעסוק בתורתו. וכן אמרו
 ז"ל ביום חתונתו זו מתן תורה וביום שמחת לבו זה בנין
 15 בית המקדש. והנה זה מבואר. ולפי דרך אחרת נוכל לומר
 ששלמה במקום הזה כנוי אל האיש השלם אשר נשתלמו בו
 מעלות המדות ומעלות החכמות. ורז"ל חששו בזה באמרו
 חזרנו על כל המקרא ולא מצאנו שבת שבע אם שלמה
 36 כי — כתוב בשוליים.
 וכן אמ' — שה"ש רבה ג, יט.
 37 לרוכב — תהי' סח, לד.
 39 לאחד מן המתפארים — עיין שלום, פרקים, עמ' 111, ששם מייחס פירוש זה לר' משה מבורגוס.
 רגמן הוא ראשי שמות: רפאל גבריאל מיכאל נוראל.
 1 המלך הידוע — תפארת.
 3 בעטרה הנכללת — מלכות.
 4 אם הבנים שמחה — בינה.
 6 שאמ' רז"ל — ב"ר יב, א, בנינויים.
 7 ויאמר לי — יש' מט, ג.
 9 כתר יתנו — לשון סידור התפילה.
 10 ולאם מלאם — ב"ר כה, כג.
 11 שאמרו — הוספה משולי כתב היד.
 לא זו — שה"ש רבה ג, כא. ואף הדרשה של לאמי/לאמי נמצאת שם.
 15 וכן אמרו — שם.
 18 חזרנו — שם.

עשתה לו עטרה. ואלמלא שחששו בזה המקום לא היה להם
 20 אלא להסמך על הכלל שאמרו שכל שלמה האמור בזה
 הספר קדש ויהיה הפתרון על הדרך הזוה צאנה וראנה מחנות
 עליונים באיש השלם במדותיו ובמפעליו בהמליכו שכלו על
 כחותיו. בעטרה שעטרה לו אמו בהשמשו בכתרה של תורה
 העולה על כל הכתרים בהתעסקו בה יומם ולילה. ואל המעלה
 25 הגדולה אשר הוא עתיד לעלות. ביום ח'תונתו ביום שהקב"ה
 עושה חופה לכל צדיק וצדיק ונותן שכרם משלם. וביום
 שמחת לבו ביום שהוא עתיד לשמוח עמהם בגן עדן. וכלשון
 הזוה אמרו רז"ל עתיד הב"ה לתת עטרה בראש כל צדיק
 וצדיק ואמרו העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה וכו'
 30 אלא צדיקים יושבין ועטרותיהן בראשיהן ונהנין מזיו השכינה.
 ואמרו באותה שעה שהנשמה יושבת ונזונת מאותו האור
 של מעלה מתלבשת בו. דאמי' ר' תנחום לבוש הנשמה לעיה
 אור זוהר מכסא של מעלה מכסא הכבוד שני' אור זרוע לצדיק
 ולישרי לב שמחה. וכתיו' והיה לך לאור עולם. עד הנה הגיע
 35 גבול מהלל החשוקה העולה מן המדבר אשר בה נכבדות
 ידובר. והחל החכם פרשה אחרת כלולה בדמיוני תארי
 נכבדיה כל מחמדיה. ואמר הנך יפה רעיתי הנך יפה
 הפסוקים האלו כאלו באו להשלים כוונת המשל
 בשבח האברים והם נאותים למבין מאד בין על הדרך
 40 הנסתר בין על הדרך הנגלה והכל ענין אחד. ופתרון
 744 הפסוק הנך יפה ושלמה בהיותך מתעטרת בכתרה של
 תורה שמחה ואורה. הנך יפה בהיותך ראויה לחופה רעננה.
 אחרי בלותך עדנה. עיניך יונינים בהיותך נקיות ושלמות
 יושבות בית אל תמימות. וכבר דברתי בפתרון העינים.
 5 מבעד לצמתך כמו מבפנים לצמתך. מלשון ובעד ערפל
 ישפוט וצמתך לשון קבוץ. ואמרו בילמדנו מבעד לצמתך
 כשהוא מצמתך לבתי כנסיות ושותין דברי תורה בצמא. שערך

28 אמרו רז"ל — מגילה טו ע"ב, עתיד הקב"ה להיות.
 29 ואמרו — ברכות יז ע"א.
 31 ואמרו — מדרש הנעלם לפרשת לך לך; וזהו חדש כו, א.
 32 מתלבשת — בזהוה; ומתלבשת.
 33 אור זרוע — תהי' צו, יא.
 34 והיה לך — יש' ס, יט.
 4 וכבר דברתי — לעיל 740 26.
 5 ובעד ערפל — איוב כב, יג.
 6 ואמרו בילמדנו — מקור זה אבד, אך נשמר גם בערוך, ערך צמת בשם ילמדנו.

כע"דר הע"זים שמעתי כי הפירוש הנכון בהשוואת השער אל
 העזים מפני שהם מתנועעים במרוצה ויותר כשהן יורדות
 ממקום גבוה השער שלהם נאחז בסבכים ונמרט ממנו החלש
 10 ונשאר החזק קב ונקי ומפני זה אמרו שגלשו מהר גלעד
 ויהיה שגלשו מלשון גבח אשר תרגומו נגלש. והשבח הזה
 הוא רחוק בעיני ואני אומ' כי פשט הכתו' נאות לפתרונו.
 והשער תאר אל הנשים מפני שהם מתפארות בו. וכאלו
 15 אמ' אפי' הנשים שבאומה התמימות. הם בנות מלכים פנימות.
 עורכות סדר שלם בהנהגתן. ואל קו היושר כל מגמתן.
 בשומרם עתות הטומאה והטהרה על פי התורה וכל אחת
 זמנה ומועדת מוכרת. להיותה נשמרת. לכבוד ולתפארת.
 והן כעדר העזים הרועות על סדר עדר עדר. ושמעתי
 20 כי במלת שער סודות נכבדות עשר ידות. שגלשו מהר
 גלעד מן הידוע כי הר גלעד הוא חשוב מאד בהיות גדלים
 בו מיני הבשמים ומבחר העשבים אשר מהם נעשה הצרי
 כענין שני' עלי גלעד וקחי צרי. והצרי הוא מבחר הרפואות
 ומרפא הנפשות הנראות וכבר הארכנו בספר משל הקדמוני
 25 במעלתו ודברנו ביתרוננו ושבח סגולתו. אשר הוא מסיר
 המחלה ומתמיד השלוח הכלולה. וכן חלב העזים יש בו
 רפואה ותועלת. לרוב החליים כוללת. שכן בהיות העזים
 נזונות במיטב העצים ומבחר הציצים ועל כן נדמו בהם
 הנשים המתנהגות בכשרות בהיותן תעלה ורפאות להתמדת
 30 המציאות. ומפני אלה הרמוזים כל הנשים אשר נשא לבן אותנה
 בחכמה טוו את העזים. ורז"ל אמרו מהלל השער על מעלת
 הנזירים המגדלים פרע שערם כל ימי נדר נזרם. ואף לפי
 הדרש נאות הוא מהללי הר הגלעד הנרמזים. ודי חלב עזים.
 בהיות הנזיר מתכוין לרפא חלי חטאתיו שיורד על פי
 35 מדותיו. שניך כע"דר הקציבות אמרו כי פשט הכתוב
 בהמשילו הנשים אל הקציבות הוא בענין הלובן. והקציבות
 הן הרחלים הלבנות אשר קצב אחד לכל הנה בצמון

8 שמעתי כי הפירוש הנכון — כוונתו לדעתי לענין הפשט, ושלא כדברי ג' שלום בתרביץ ג
 (תרצ"ב). עמ' 270, כי מכאן קשר לענין שיער' שבאידרות.
 12 גבח — וי' יג, מא.
 14 הנשים — בכתב היד: האנשים. והאליף נמחקה.
 15 פנימות — עליפי תהי' מה, יד.
 23 עלי גלעד — יר' מו, יא.
 24 בספר משל הקדמוני — שם בספר ג, פרק מה (מהדורת זמורה, תל אביב תשי"ג, עמ' 180 ואילך).
 28 במיטב — בכתב היד: במיצוב.
 30 כל הנשים — שמי' לה, כו.
 31 ורז"ל אמרו — לא מצאתי מקור בספרות חז"ל המקשר פסוק זה לענין הנזיר.
 35 אמרו — רש"י.

ובלבונן. ומפני זה אמר שעלו מן הרחצה. ואני אומר כי מפני שהשינים הם המתחילים לתקן המאכל המעמיד את האדם כל ימי חייו הבלם שבחם בזה השבח וכאלו אמר אפי' המאכל שאי אפשר לך לעמוד זולתו הוא קב נקי על פי המצות הקצובות בתורה. שעלו מן הרחצה שהן מתעלות מן הקדושה והטהרה כענין שני' ולהבדיל בין הקדש ובין החול ובין הטמא ובין הטהור. ורחצה הוא לשון קדושה כענין מה שאמר רז"ל ורחצו אהרן ובניו ממנו זה קדוש ידים ורגלים. שכלם מתאימות כמו תמימות. מלשון אין מתום בבשרי. והפתרון אפי' המצוות האלה הקצובות בענין המאכל הם תמימות ומשיבות נפש ואין בהם אפי' מצוה אחת שאין לה טעם נפלא. וענין מעולה. והוא מה שאמר ושכולה אין בהם כלום אין בהם דבר ריק. ויש מן המדקדקים שפירשו מתאימות שמולידות תאומים. ולפי זה הדרך ירצה לומר שאין לך מצוה באיסור מאכלות שאין לך שנים שלשה טעמים. וצריך היה השבח הזה במהלל השנים כדי להקרות שיני הפתיים והסכלים אשר באומות האומרי' כי המאכלות האסורות אין להם טעם לבד על פי הרפואה נצטוו לשעה. כחוט השני שפתותיך כל אלו הפסוקים באו להשלים משל שבח אברי החשוקה השלימה. עם כל זה יש בכל אחד מהם רמז נפלא ופתרון נעלה. והשפתים כנוי אל הדבור מגזרת שפת לא ידעתי אשמע. ושבחם כחוט השני שהוא דבר מועט. וכאלו אמר דבר מועט כולל ענין גדול יש בלשון שאת משתמשת בו בצרכי העולם לפי שאת מתכוונת אל הצורך לא לדבר אחר ולא כאותם המרבים לדבר גבוהה יצא עתק מפיהם לפי שברוב דברים לא יחדל פשע. וכבר אמרו החכמים מיעוט הדברים ראייה על מעלת האבות. ומה שאמר שפתותיך בלשון רבים מפני שכל אדם ואדם יש לו לשון מיוחד בפני עצמו שנכר בו כשהוא מדבר בעניינו. ומד"ברך נא"וה הוא הדבור החשוב שהנשמה מתעלה ומתנאה בו בלמוד התורה ודברי החכמות כלם. ומה טוב ומה נעים להאריך בהם תמיד כענין שני' דברת ולהבדיל - ה' י. ו. 3
 ורחצו - שמי' ל. יט. ועיין רש"י שם, על-פי זבחים כא ע"א - כב ע"א. 4
 אין מתום - תה' לח, ד. 6
 מן המדקדקים - עיין ראב"ע, בשם יש אומרים, ועיין גם בתרגום לפסוק זה. 9
 שפת לא ידעתי - תה' פא, ו. 18
 גבוהה - שמי' א ב, א. 22
 ברוב דברים - מש' י, יט. 22
 וכבר אמרו החכמים - כלשון הזה בדיוק אצל Plantavitius, Florilegium Rabbinicum. 23
 ומובא על-ידי דודון, אוצר המשלים והפתגמים, ערך 1436. 23
 דברת - דב' ו, ז. 28

בם. ורבותי' דרשו מהלל השפתים על הלויים בעמדם על הדוכן בשיריהם. וחכמת מה להם. כפ"לח הר"מון רק"תך 30
 רקד פיר' בה מקום גובה הפנים אשר על העינים וחנה היא כנוי אל הבשת. מבע"ד לצמ"תך כמו מבפנים. והפתרון מה נאה הרקה בהיותה כפלא הרמון מבפנים למסוה הצניעות. וכבר אמרו ממופתי זרע אברהם הבשת והענוה. והמהלל הזה צריך הוא בזה הפסוק להודיענו שאף אם האדם מחוייב בדבור התורה בכל עתותיו ורגעיו יתחייב להתבייש ממי שגדול ממנו בחכמה. כענין שאמר ז"ל כיון שהוא מדבר נעשו הכל כחרשים. ואמרו בעלי המוסר כשתשב עם החכמים יהיה רצונך לשמוע יותר מלדבר. כמג"דל דו"ד צוא"רך מן הידוע כי העול מכוונה אל הצער. ובהיות החשוקה מקבלת עול מלכות שמים על צוורה בלב שלם הקיש אותה למגדל דוד. יען היותו גבוה וחזק. בנוי לתלפיות לסבול עול המצוות אשר הם צריכים דיוק גדול ועיון רב ויש בהן תלי תלים של הלכות. ומלת תלפיות אמרו שהיא מורכבת ר"ל ת"ל פיו"ת ופתרונה קבוץ מאמרים. אלף המגן תלוי עליו לסבול עול הצרות והתלאות המתחלפות ובאות כדי שלא תמוט ולא תתפורר. בו תתלבן ותתכרר. ושמעתי כי במלת אלף המגן רמז נעלה. נורא תהלות עושה פלא. ואפשר שלא בא אלף לרבי המגינים שאם יבא על זה היה לו לומר אלף מגן כמו אלף איש אלף כסף. ומאחר שבא המ"גן באות ה"א הידיעה מכלל שאינו אלא אחד. והא"לף אפשר שהוא המגן. ומי יודע אם זה הוא אלף שבראש באותיות המורה על יחודו ית'. וכן הוא אומר מגננו ראה אלהים אשר פירושו ייחוד קדשך הנקרא עלינו וזה המגן הוא רביד הזהב אשר על צואר החשוקה בהיותה באלהיה דבקה ובפשטה צוורה על זה לטבח. תכלית המהלל והשבח. כענין שני' כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה. כ"ל שלטי הגבורים מוסף על אלף המגן ר"ל וכל שלטי ורבותי' דרשו - לא מצאתי. נראה כי המובא כאן הוא המשך לדרשה שאליה רומז לעיל בדף 447 29
 31. והיא כנראה דרשה על הפרשה כולה שאבדה לנו. 31
 פיר' בה - רש"י לפסוק זה. 31
 וחנה - לא מובן, ואולי כתב היד לקוי. 34
 וכבר אמרו - על-פי יבמות עט ע"א. 34
 כענין שאמר ז"ל - על-פי חגיגה יד ע"א. 37
 ואמרו בעלי המוסר - מבחר הפנינים א, לט, 40; דודון, אוצר המשלים והפתגמים, ערך 1868. 38
 ומלת תלפיות אמרו - ברכות ל ע"א. 4
 מגננו - תה' פד, י. 13
 כי עליך - תה' מד, כג. 16

הגבורים. ואולי שאלה הם הששים גבורים הידועים אשר הם
 סביב לה לשבח מהללה. והם גבורי כח רעיה ומליציה. ויהללה
 בשערים מעשיה. שני שדיך כשני עפרים תאמי צביה
 כבר פירשנו כי השדים הם שלמות האשה ומפני זה נדמו בהן
 השלמים אשר באומה. ופתרון הנגלה מן הפסוק שני מיני
 מנהיגים יש לך כדי שתנהגי על הדרך הישר והם שלמותך
 והדרך גדולתך ופארך. האחד הם המשתמשים בכתרה
 של מלכות ורודים את העם במקל בנטותם אל הימין או אל
 השמאל. השני הם המשתמשים בכתרה של כהונה המוכיחים
 את העם ומכפרים בעד חטאתם ומורים להם דרכי נועם
 בתבונתם. ואף אם הם שני כתרים כונה אחת הם כי כתר
 תורה עולה על גביהם ומיחדם. כי יש לאל ידם. ומפני זה
 הם כשני עפרים תאמי צביה שכל אחד מתדמה לחברו
 בצורתו ותורתו אומנותו. הרועים בשושנים המתכוננים
 אל השלימות בכל מעשיהם ומקבלים מהנביאים רוח דעת
 ויראת יי' ודרשו רז"ל באלה השני שדים תורה שבכת' ותורה
 שבעל פה והכל כונה אחת. ומי יודע אם במלת צביה רמז
 על סוד המקדש וההר אל הצבי ישראל. עד שיפוח היום ונסו
 הצללים קצת המפרשים אמרו שהפסוק הזה עוד הוא מכלל
 מאמרי הדוד השלם. וראיתי מי שאמ' שהוא מאמר החשוקה
 לפרסם אהבתה וחשקה ואני אומ' כי כשראתה החשוקה
 התמימה כי טוב בעיני דודה להרבות במהללה והודה כונה
 בפסוק זה להודיע כי חשקה וחמדתה הוא העולם העליון ועל
 זה אמרה כל מה שאני מפוארת במעשי ובהנהגתי בעוררי
 חשק אהבתי כן הוא ראוי ומחוייב כל בעל דעת להתנהג
 בעודו בזה העולם כי מי שלא טרח בערב שבת לא יאכל
 בשבת. ומפני זה קודם שלא יכלו החיים הקצובים לי וטו
 צללי שמשו אלך לי אל הר המור כלומר אתנהל לאטי בדרכי
 החכמות ואלך לי לטובתי ולהנאת נפשי בארח מצות וחקים
 ומשפטים צדיקים. עד עלותי אל הר מרום ישראל. בין הרמה
 ובין בית אל. ואל גבעת הלבונה אניע למעלת בעלי תשובה
 אשר הלבינו כשלג חטאתם וטר עונם ואשמתם. ואמ' רז"ל
 33 ודרשו רז"ל — ררשה זו נמצאת בפירוש רבי'ע לפסוק זה, אולם מקורו בכתבי חז"ל נעלם ממני
 34 והכל כונה אחת — תורה שבכתב ובעל-פה אף הם רומזים לתפארת ומלכות כדלהלן.
 35 סוד המקדש — מלכות.
 הצבי ישראל — תפארת.
 עד שיפוח היום — הלשון חחר כאן לגוף ראשון. ולכן לא ברור אם הוא דברי הדוד או הרעה.
 רש"י ורבי'ע מפרשים כדברי 'קצת חכמים' דלהלן, ואבן עקבין כלשון ראייתי.
 3 מי שלא טרח — עבדה זרה ג ע"א.
 9 ואמ' רז"ל — במ' רבה ט, יג. ועיין גם אבן עקבין כאן.

על דרך הנסתה הר המור הם האבות. גבעת הלבונה הם
 האמהות. ואפשר שהכל פתרון אחד הוא. כלך יפה רעיתי
 כאלו השיב הדוד על דבריה באמרו כלך יפה רעיתי. כאלו
 השיב הדוד בהיות כוונתך להתרועע עם העליונים ריעים
 נאמנים. ומום איין ב"ך כלומר אפי' החמר שאת מצויה בו
 אינו מום קבוע מפני שאת יכולה להדריכו בדרך הנפש
 הנפש הכלולה. בת ציון המהוללה. אתי מלבנון כלה מלת
 א"תי מורה על התדבקות השכל במושכליו. אשר לו אלהים
 אליו. כמו צרורה בצרור החיים את יי' אלהיך. וכן ויתהלך
 חנוך את האלהים. והרבה כהם. ואמרו מלבנון מורה על
 סוד שפע החכמה הנעלמת הנאצלת עליהם יחד בהיות
 הוא והיא דבר אחד. וכל זה הוא ענין נעלם. ויסוד עולם.
 אמנם על פי הנגלה כאלו הלבנון היא מלה כללית מפארת
 מאמרה. באמרה אלך לי אל הר המור ואל גבעת הלבונה כי
 לבנון ולבונה ממוצא אחד הן. ופתרון הפסוק בהדבך
 בי תוכלי להיות כלולה ושלימה במהלליך ככלה מעדי כליך.
 אתי מלבנון תבואי כי תתבררי ותתלבני ותצרפי בהדבך
 ברום מעוני. כי תבואי לראות פני. תשו"רי מראש אמנה כי
 בהיות מגמתך להדבק באמונת אומן. תתברכי באלהי
 אמן. כי האמונים נוצר. אשר הכל יוצר. מראש שני'ר
 וחר"מון הרבה פתרונים שמעתי באלה השמות וכלל הכל
 כאלו כוון להבטיחה על בקשתה והניחה שם על מכונתה
 בהיותה חומדת לעלות אל הר המור. החל וגמור. וכאלו אמ'
 מאי זה מקום שידמן תוכלי להתגאות לעלות לראות את
 פני האדון יי' צבאות. ואף ממענות אריות ומהררי נמרים
 אשר הם מעוררים ומקטרגים. רשעי ארץ וסיגים. כי לא
 11 פתרון אחד הוא — 'הר המור וגבעת הלבונה', כמו אבות ואמהות, רומזים לספירות, כנראה
 תפארת ומלכות.
 18 אליו — צ"ל אלהיו.
 צרורה — שמי'א כה, כט.
 ויתהלך — בר' ה, כב.
 20 שפע החכמה — לבנון סמל לחכמה. עיין פירוש ר' עזרא, 'אתי היית בתוך ההוויות העמוקות
 והנסתרות בחכמה'.
 עליהם — תפארת ומלכות.
 28 באמונת — בכתב היד: באמונה.
 35 מעוררים — בין השורות הוספה האות עיין, כנראה ביד אחרת, ותהא המלה מעוררים. אבל עיין
 לעיל 42 א 27.
 רשעי ארץ — מדרש שה"ש רבה ד, יט מפרש מענות אריות על סיחון ועוג, והררי נמרים על
 הכנענים. ולפי הזוהר (ח"ב, ב ע"א) מענות אריות הם בני שעיר, והררי נמרים בני ישמעאל. אבל
 מקביל מדויק לפירוש זה לא מצאתי.

יוכלו להדיחך מעלי בהיותך קרובה לי. וכן הוא אומר יי'
 לי לא אירא מה יעשה לי אדם. לבבתיני אחותי כלה. כלומ'
 המשכתיני והקרבתני בחשק יפי מעלותיך.
 אהבת כללותיך. כי לנוגה אור שכלך והדומה. לבי יותק
 40 ממקומו. אחותי כלה. שלמה מכל טוב וכלולה. לבבתיני
 745 באחת מעיניך המשכת את לבי והרחבתו בדברי כל אחד
 מן החכמים וחידותם. המושכים את הלכבות ומשמחים
 אותם. בא"חד ענ"ק מצוא"רונך, כלומ' עוד המשכתיני
 באחת מן המצות אשר את מצויינת בהם ומתקשטת בהוד
 5 תפארתם. כי תלכי בדרך אתם. כן הוא אומ' כי לית חן
 הם לראשך וענקים לגרורותיך. וכבר פירשתי מלת עינים
 ומלת ענקים במה שעבר ור"ל דרשו הפסוק הוזה על משה
 ואלהיו ע"ה. ובאמת להדומה להם יאות זה המהלל. כלל ופרט
 וכלל. מ"ה יפו דודיך אחותי כלה. דודיך כמו ידודתיך
 10 והפתרון מה יפו ומה נעמו ידירות משכנות מבטחיך
 רעיק ואחיך. בהדבק בעליונים. רוח חן ותחנונים. אחותי
 חשוקתי. באיך דופי, כלילת יופי. מה טובו דודיך מיין
 כלומ' מה טוב חשקך וידדותך והשתדלותך לדעת סוד
 החכמה הכלולה והעצומה אשר היא טובה מכל חכמות.
 15 ובימינה נעימות. וריח שמניך מכל בשמים השמנים על
 דרך הנגלה הם המנהיגים ממבחר ההנהגות הכלולים בהיות
 כל אחד זך ונקי בלי מום ודופי. מלא חכמה וכליל יפי. וכבר
 דברתי בפירונום. נפת תטפנה שפתותיך כ"ה מלת
 תטפנה כמו תדברנה מלשון והטיף אל דרום. ואל תטיף
 20 על בית יצחק. ופתרון הפסוק מה מתוק וערב נענוע
 שפתותיך כלה כלולה בהשתמשך בהן בקריאת התורה
 ודקדוק החכמות העמוקות אשר מדבש ונפת צופים
 מתוקות. דב"ש וחלב תח"ת לשונך כלומ' טעמי הענינים
 הנסתרים והסודות הנגלים ליראי יי'. ומה טוב ומה נעים
 25 להיותך והירה בהם שלא לגלותם אל הפתאים אשר לא ידעו
 מסתרי הפלאים ושלא להרוס שרש היסוד. כי הולך רכיל
 מגלה סוד. וכן אמ"ר ז"ל דברים שהם כדבש וחלב יהיו תחת

36 ד' לי - תה' קיה, ו.
 39 יותק - בכתב היד: יותר.

1 בכתב היד: באחד. כנראה טעות סופר על-יפי המשך הפסוק.
 5 כי לית חן - מש' א, ט.
 7 ור"ל דרשו - בשה"ש רבה ד, כ נדרש על משה ופנחס, שהוא אליהו.
 19 והטיף - יח' כא, ב; צ"ל והטף.
 ואל תטיף - עמוס ז, טז; צ"ל ולא תטיף.
 27 וכן אמ"ר ז"ל - חגיגה יג ע"א.

לשונך. וריח שלמותיך כריח לבנון שלמותיך מלשון ופרשו
 השמלה אשר פירושו יבררו הענין. ופתרונו דקדוק סברותיך
 30 בהיותך נושאת ונותנת בדברים העליונים בינך ובין עצמן
 או עם הראוי כריח לבנון. ר"ל באותם הדברים המתנוצצים
 ומתבררים ומתלבנים כשמלה לבנה. אשר מעלת האנוש
 העליונה. וכבר דברתי במלת לבנון. גן נעול אחותי כלה
 35 כאלו בא לפרש מה שאמר בענין דבש וחלב תחת לשונך
 וכאלו הודיע הסתרים העליונים אשר היא צריכה להזהר בהם
 ועל כיוצא בזה נאמר סוד יי' ליראייו. והג"ן הוא המקבל
 שפע ואצילות מהעדן. כענין שנ' ונהר יוצא מעדן
 להשקות את הגן. ועל דרך הנגלה הפסוק הוזה רמו אל
 התורה ומעלותיה המחכימת פתי בנתיבותיה. והיא
 40 הגנה החמודה אשר זירועיה תצמיח. ופרח צדקה ותהלה תפריח.
 ושמעתי אומרים כי ג"ן בגימט' כנגד פרשיות שבתורה. ופתרון
 446 הפסוק ענין גדול ונפלא יש בתשומת מלות התורה וסדר
 פרשיותיה. ועל כן צריך עיון רב ושכל צלול ושמוש חכמי'
 וקדושים. וקבלת זקנים וישישים. אשר עמוד החכמה בידם
 5 נכון הבריח התיכון ואפי' הנפש הכלולה במפעליה. תמימה
 ושלמה במהלליה. צריכה מעלות רמות וקבלת החכמות
 אולי תוכל להליץ אמרים. ולפתוח דברים בנעילת שמים.
 ובכדומה לזה כתב אדונו החכם המקובל בסתרי התורה
 ה"רמב"ן מ"ב דע כי התורה כולה שמותיו של הבי"ה ובכל
 10 פרשה ופרשה יש בה השם שבו נוצר הדבר או שנעשה בו או
 שנתקיים אותו ענין בו. ועל זה נפסל ספר תורה בחסרון אות
 אחת או ביתרון. ואלו כת' אדם יי' ימלך לעלם ועד בו"ו פסל
 ספר תורה שלו והיה סבור שלא עשה היזק כלום ומוזה
 ידע משה רבי' ע"ה כל מה שיכול שום נברא לידע ולהבין עד
 15 כ"ל. ואני אומר כי מפני שהיה מר"ע"ה יודע כפות המנועול
 לכלל צד לנענע. אינו מוסיף ואינו גורע. פותח וסוגר על
 קו המדה. את כל שכיות החמדה. ועל כיוצא בזה נאמר ונתתי

28 ופרשו השמלה - דב' כב, יז.

29 אשר פירושו - ספרי דברים רלז.

31 עם הראוי - אדם הראוי, תלמיד או חבר.

36 סוד ה' - תה' כה, יד.

והגן - מלכות מקבלת מעדן, הבינה.

37 ונהר יוצא - ברי' ב, י.

9 הרמב"ן - נוסח קצת שונה של דברים אלה נמצא בדרשת 'תורת ה' תמימה' בכתבי רמב"ן א, עמ'
 קסח.

17 ונתתי - יש' כב, כב.

מפתח בית דוד על שכמו ופתח ואין סוגר וסגר ואין פותח.
 ג"ל נע"ול, מלשון גלות מים והגל הוא נמשך מן המעין והוא
 פתרון לדברי הנביאים והמדברים ברוח הקדש שהם נאצלים
 מן התורה. ואמ' בהם מלת נע"ול כלומ' שיש בהם סתרים
 עמוקים. יונת אלם רחוקים. והם צריכים מפתחות הקרשים
 יועץ וחכם חרשים. מע"ין חת"ום. רמו אל החכמה של מעלה
 אשר ממנה נאצלת התורה העליונה. אשר על השפלים חונה.
 כענין שאמרו נבלת חכמה של מעלה תורה. ומפני שהחכמ'
 הזאת קדומה. חותם בתוך חותם חתומה. רמוזו אליה במלה
 נקיה. נתיב לא ידעו עיט ולא שופתו עין איה. ואומ' לא ידע
 אנש ערכה ולא תמצא בארץ החיים. ואומ' אלהים הבין דרכה
 והוא ידע את מקומה. וזהו הדבר שתום מעין חתום.
 30 **שלוהן פרדס רמונים** אחר שרמו המלך החכם בפסוק
 של מעלה מזה חתימת החכמה של מעלה ומניעות השגתה
 חזר ושבח הנובלת ממנה אשר הוא פרדס רמונים וגן תעודות
 נחמד למראה. והמתהלך בתוכו לא יגיע ולא ילאה. וכבר
 ידעת כי פרדס בדברי החכמים ע"ה הוא רמוז לעלוי השכל
 והתחכמות הנפש בדברים העליונים כענין אמרם ארבעה
 נכנסו לפרדס. ופתרון הפסוק כאלו אמ' התורות והחקים
 השלוחים אליך אשר הם נובלות חכמה של מעלה יש בהם שלמות
 לנפשך בהתענגה בפרדס על הדרך הנכון כפי יכולת חכמה
 וגם יש בהם הנהגה טובה בהתענגן במצות המעשיות. אורחות
 תושיות. וגם פרי מגדים כלומ' עם השכר הגדול השמור
 לעתיד אשר הוא ממגד שמים מעל. אל הגבר הוקם על. כענין
 346 **שנ' אמרו צדיק כי טוב.** כי פרי מעלליהם יאכלו. כפ"רים ע"ם
 נרד"ים כי זה כנוי לתענוגי העולם הבא. נרד וכ"רכום קנה
 וק"נמון עם כל עצי לבונה הנני מפרש שמות אלו הבשמים
 על פי פשטן. אמרו שהכפרים הם פרחי הבשם הנק קרנפי
 5 ואומ' שהוא הבסבסה. נרד שהוא מין שריחו טוב
 ולפעמים יסתר ריחו ואינו נודף עד שיתקנהו בתיקון ידוע
 אצל הבשמים, ודומה לי שהוא הנקרא אלגאליה ואומ' לו זב דה

19 והגל הוא נמשך — הגל הוא מלכות, תורה שבעל-פה, שהוא פירוש לדברי הנביאים (נצח והיה)
 הנאצלים מן התפארת, תורה שבכתב. גל זה נמשך ממעין החכמה, ועין בהמשך.
 25 נבלת חכמה — ב"ר יו, ה.
 27 לא ידע — איוב כח, יא.
 28 אלהים הבין — שם, כג.
 35 ארבעה נכנסו — חגיגה יד ע"ב.
 2 אמרו צדיק — יש' ג, י.

יש אומ' שהנרד הוא אל סנבל. כר"כס הוא אל זעפראן וכן קור'
 לו בלשון יון כרכ"ם. קני"ה מלשון קנה בשם והוא הנקרא קר"פא.
 10 והקנמון הוא ממין הקנה לבר שהוא דק ממנו וחרף והוא
 הנקרא דארציני. עצי לבונה כן שמן עודאן אל לובן. מר
 ואהלות עם כל ראשי בשמים מר אמרו שהוא המסך ויש
 אומ' שהוא בשם אדום וכן שמו בערב' מור אחמר. אהלות
 יש אומ' שהוא עוד הנדי וי"א שהוא סנדל. ראשי בשמים הוא
 15 מיטב הבשמים ונבחרים. ופתרון מה שלמדנו ממשמעות שמו'
 אלה הבשמים שהם נכבדים מאד וריחם נודף ומחזקים המוח
 ומשמחים את הלב ועל הרוב נמצאים בהיכלי המלכים ובבית
 גנוזים ומפני אלו הסגולות הידועות אצל רוב בני העולם דמה
 20 בהם תענוגי הנשמה. ומי יתן ידעתי אם כיון בהם לעניינים
 נסתרים וסודות נשמרים. ויש לך לדעת שזכר החכם בדמיון
 הפרדס הזה רמונים ופרי מגדים תשרת מיני בשמים והם
 בכללם שנים עשר. ורז"ל דרשו אותם על שנים עשר שבטי יש[ת]אל
 וכשתדקק באלה הבשמים תמצאם חלוקים על ארבע מעלות.
 25 כיצד? פרדס רמונים עם פרי מגדים הרי אחת. כפרים עם
 נרדים הרי שנים. נרד וכרכום קנה וקנמון עם כל עצי לבונה
 הרי שלש. מור ואהלות עם כל ראשי בשמים הרי ארבע. ואולי
 שהם כנגד כהנים לויים וישראלים וכל בני הנכר הנלוים אל יי'
 אשר הם בכלל גרים ויש להם לקבל שכרם לעולם הבא כל
 אחד כפי מדרגתו. ומצאתי לרז"ל ענין נפלא על זה מורה
 30 והוא אמרם ר' יהודה בן פזי הוה יתיב. אתא לגביה ר' זירא ור'
 אבא. אמרו ליה לימא לן מר השבטים בני יעקב מה אינון
 לעלמא דאתי. אמ' להון קודשא בריך הוא סליק להון במתיבתא
 דרקייעא וכל נשמתא דצדיק דסליק אינון סהדין על עבדוהי
 35 הה"ד הבנויה זו ירושלם של מעלה. ושם עלו שבטים שבטי
 יה עדות לישראל כדי להעיד על כל צדיק וצדיק מישראל.
 ולמה? להיות כלם מודים ומברכים שמו הה"ד להודות לשם
 יי'. וכל אחד ואחד מכיר את שלו ומשתבח ואומ' רבונו
 של עולם ראה מה הנחתי בארץ. וזהו להודות לשם יי' והינו דתנן
 40 כל צדיק וצדיק יש לו מדור לפי כבודו ולפי הראוי לו מאן

9 כרכם הוא אל זעפראן — עיין אבן עקנין.
 13 שהוא המסך — אבן עקנין.
 23 ורז"ל דרשו — שמות רבה כ, ה.
 30 ומצאתי לרז"ל — מדרש הנעלם בזהר חדש לפרשת לך, כו ע"א: ההתחלה הובאה כאן בקיצור.
 35 הבנויה — תה' קכב, ג, וכן ההמשך.
 39 והינו דתנן — שבת קנב ע"א.

- 246 דאתי מראובן מדורו עם צדיקים מראובן וכן כל שבת ושבת
ומאן דהוא גר מאומות העולם מדורו עם גרים. והשבטים
עומדים לעדות על כל צדיק וצדיק מישראל. הה"ד שבטי יה
עדות לישראל להודות לשם יי'. ע"כ לשון ההגדה. הרי לך כמו
5 שפירשתי במעלת הבשמים. מעיין ג'נים בא"ר מ"ים ח"יים הפסוק
הזה והפסוק הבא אחריו כאלו הם מאמר החשוקה הכלולה.
בשבח התורה ומהללה. וזה פתרון מאמרה אע"פ שהתורה
השלוחה לי על ידי שליח נאמן היא נבלת חכמה של מעלה
מע"ן הוא מבית יי' יוצא והשקה לבית בני אדם ובוה יגיע
10 האדם אל תכליתו ותקות אחריתו אשר היא המעלה הרמה
ומשך חכמה. ובהתעסקו בה יומם ולילה יקנה לו גנים ופרדסים.
ועשה לו כתונת פסים. כי באר מים חיים הם למוצאיהם ולא
יכזבו מימיה לשואביהם. ועל כיוצא בזה נאמר ביום ההוא
יצאו מים חיים מירושלם. ואומ' כי היא חייך ואורך ימיך.
15 ונוזלים מ"ן לבנון. אם הלבנון מורה על ענין נעלם כאשר פיר'
ירצה לומ' שהמים האלה הם נאצלים מהמים אשר מעל השמים.
אמנם על פי פשטו שבאל' החיים התמידיים. ואמר שהם
נוזלים ממקור התשובה. כי יש קונה עולמו בשעה אחת
כענין שני ובשוב רשע מרשעתו אשר עשה ואמ' כל פשעיו
20 אשר עשה לא יזכרו לו. ויהיה לבנון מלשון אם יהיו חטאתיכם
כשנים כשלג ילבינו. עורי צ'פון ו"בואי ת"ימן צפון ותימן
מורים על שתי מדות. ועל דרך הנגלה מלת צפון כנוי
אל היצר הרע לתאוות העולם השפל. כענין שני ואת הצפוני
ארחיק מעליכם ואומ' מצפון זהב יאתה. ותימן כנוי אל
25 החכמות כענין שני עושה עש כסיל וכימה וחזרי תימן אשר
הם דברים נוראים עשירים בחכמה ותבונה. ושמעתי אומרי'
- 2 ומאן דהוא גר — כאן הוזהר מוסיף 'ונתגייר'. ואולי בכונה השמיט אבן סהולה מלה זו. שרצוני
לרמוז, לפי שורה 28, שהכוונה לאו דווקא לגרים גמורים.
13 ביום ההוא — זכ' יד, ח.
14 כי היא — דב' ל, כ.
15 כאשר פיר' — לעיל 145 20.
16 מעל השמים — למעלה מן התפארת, והרמוז לבינה, שמימיה משקים את הגן.
17 שהם — בכתב היד: שהשם.
18 כי יש קונה עולמו — עבודה זרה י ע"ב.
19 ובשוב — יח' יח, כז.
20 כל פשעיו — שם כב.
21 אם יהיו — יש' א, יח.
22 שתי מידות — גבורה וחסד.
23 ואת הצפוני — יואל ב, כ.
24 מצפון — איוב לו, כב.
25 עושה עש — איוב ט, ט.

- כי זהו הסוד במה שאמ' רז"ל הרוצה שיעשיר יצפין שיחכים
יורים וסימי' שולחן בצפון ומנורה בדרום. ומן הידוע כי
השולחן מכונה לתארת המאכל והמנורה מכונה אל החכמה
כענין שני' כי נר מצוה ותורה אור. ועל דרך זה אמרו הנותן
30 מטתו בין צפון לדרום הוי"ן לו בנים זכרים כלומ' מאחר
שמצות פריה ורביה מחוייבת והמשמש באותה תאוה ישתמש
ברשות עם כל זה הממצע מחשבתו בין התאוה הבאה מן
הצפון ובין החכמה המכונה אל הדרום בהיותו משתמש
בקדושה ובטהרה ומתכוין לשם המצוה כמו שהוא מתכוין
35 להנאת הגוף הווי"ן לו בנים זכרים. ואשוב לפתרון הפסוק
עורי צפון ובאי. כלומ' איני צריכה מן התאוה אלא מעט
מצער להחיות הגוף הזמן הקצוב לו
ולקיום מינו ודי לו בהתעוררות בלבד. אבל תימן מכונה
אל החכמה בואי הדבקי בי וכה"א אומר לצפון תני ר"ל כשיודמן
40 תני דבר מועט. ולתימן אל תכלאי מבוא ביאה אחר ביאה
כי את חשקי ומאויי נפשי. כבדי ומרים ראשי. הפ"יחי ג'ני
י"זלו בש"מיו מלת גן כבר פירשתי שהוא כנוי אל התורה. ופתרון
הפיחי גני תן בי כח להתחכם במה שלמדתי בענייני תורתי
כדי שיזלו מפי בשמי החכמות מאחר שכלם נכללות בה
5 וכן הוא אומר תזל כטל אמרתי. יב"א דו"די לג'נו על כל
פנים ילוה אישי אלי וידבק בי בהיות תורתו בתוך מעי. ויאכל
פרי מגדיו יקבל ממני נחת רוח מאחר שבראני בחסדו ללא
צרך. ומה טוב המדרש שאמר יולו בשמיו זה קטרת הסמים
יבא דו"די לגנו זו השכינה ויאכל פרי מגדיו אלו הקרבנות. ומן
10 הידוע כי כל אלו הפעלים מחודדים השכל ומורבים החכמה
והדעת יתר על הסוד הצפון בהם. באתי לג'ני אחו"תי כלה
גני הוא הגן הידוע. אחותי כלה השלמת ה"כל.
- 27 שאמ' רז"ל — בבא בתרא כה ע"ב. ועיין ספר אמונה ובטחון לר' יעקב בר ששת, מהדורת שעוועל,
בכתבי רמב"ן עמ' שסט הערותיו של וידה בתרגומו הצרפתי של פירוש ר' עזרא לשה"ש, עמ' 394
וכו'.
30 כי נר מצוה — מש' ג, כג.
הנותן מטתו — ברכות ה ע"ב.
32 תאוה — הוספה מן השוליים.
40 אומר לצפון — יש' מג, ו.
3 כבר פירשתי — לעיל 145 38.
6 תזל כטל — דב' לב, ב.
9 ומה טוב המדרש — במ"ד יג, ב, ומובא גם אצל ר' עזרא לפסוק זה.
13 הגן הידוע, השלמת ה"כל — מלכות. וקורא את הפסוק: באתי לגני, שהיא אחותי כלה. ונושא
הפסוק חיבור התפארת עם המלכות.

15 **אריתי מורי עם בשמי שתי מראות משתנות. וכן אכלתי יערי עם דבשי וייני עם חלבי כי האחד אדום והשני לבן. אכלו רעים כמו ולי מה יקרו רעין אל. שת"ו וש"כרו דו"דים כפל הלשון לחזק הענין. כי הר"עים הם הד"ודים. ופתרון הפסוק בדרך הנגלה כשראה הדוד השלם טוב כוננת החשוקה שהיא להתחכם בתורה ולהתעסק בחכמה כדי שיבא הדוד לגנו. נאמר מיד באתי לגני כענין שאמרו רחמנא לבא בעי. ואמרו אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין את לבו לשמים. אחו"תי כ"לה כלולה בפועל ובמחשבה. ארי"תי מורי עם ב"שמי. אריתי לשון לקיטה. והוא פתרון להבל פיהן של תינוקות של בית רבן מפני שהם מדברים לשון עלגים. וצריך ללקוט דבריהם כדי להבינם ודילוגם חביב לפניו כמור וכבושם. ואמרו ז"ל אין העולם מתקיים אלא בהבל פיהם של תינוקות. אכלתי יע"רי עם דב"שי. מקרא ומשנה. וכן הוא אומ' ומתוקים מדבש ונפת צופים וערי מגורת יערת הדבש. שת"תי י"יני עם ח"לבי. הלכות והגדות. וכן הוא אומ' ולכו שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב. ופתרון אכלתי קבלתי נחת רוח מהמתעסקים בתורה באי זה ענין שיתעסקו כענין שאמרו אם רגיל לקרות קורא לשנות שגנה. אכ"לו רעים. כמו למדו היטב מלשון אכול את המגלה הזאת. שת"ו ושכרו דודים. מיינה של תורה. ורז"ל דרשו הפסוק הוזה על חנכת אהל מועד בקרבנות הנשיאים. ומה נאה אמרם אכלו רעים אלו הכהנים שתו ושכרו דודים אלו ישראל. ומן הנוכח כי כשיוזבו הכהנים הם היושבים ראשונה במעלת התורה ואחריהם כל אחד מישראל כענין שנ' ויורו משפטין ליעקב ותורתך לישראל. ע"כ הגיע**

- 14 שתי מראות — פעולות החסד והדין בתוך המלכות.
 15 כי האחד אדום — אדום סמל לדין, ולבן לחסד. ועיין בתרגום. שתרגם 'חמר סומק וחמר חסד' דנסיכו כהניא, כנראה לפי שאין נסך חלב.
 16 ולי מה יקרו — תה' קלט, יו. וכנראה הרעים והדודים כאן הם השפע הבא מלמעלה היצאכל' על ידי תפארת ומלכות בעת חיבורם.
 20 רחמנא לבא בעי — סנהדרין קו ע"ב.
 ואמרו — ברכות ה ע"ב.
 25 דילוגם — על"פי שה"ש רבה ב, יג.
 26 ואמרו ז"ל — שבת קיט ע"ב.
 27 מקרא ומשנה — ממשין לפרש על"פי הגן כסמל התורה.
 ומתוקים — תה' יט, יא.
 29 ולכו שברו — יש' נה, א.
 31 כענין שאמרו — ברכות ד ע"ב.
 33 אכול את המגלה — יח' ג, א.
 34 ורז"ל דרשו — שה"ש רבה ה, א.
 38 יורו — דב' לג, י.

40 גבול מהלל תארי החשוקה ושלמותה וחשק אהבתה ותענוג נשמתה אשר בעדן גן אלהים תשוקתה. והחל החכם פרשה אחרת בדמיון המתרשלים בחכמה אשר גברה על עיניהם 447 השינה והודיע חסד הבורא ית' ופעלו התמים. בעוררו לב נרדמים. ומזרו אותם בקול דממה דקה. משפט ורב צדק כדי לזכותם בנעם וחבה. לחיי העולם הבא. והחל ואמר 5 **אני ישנה ול"בי ע"ר כשישראל מתרשלים מן התורה כאלו השכינה ישנה. ועל כיוצא בזה נאמ' עורה למה תישן. ולבי ער. כאלו היא מחכה אימתי ישובו. והדמיון ולכן יחכה יו' לחנכם. ופתרון הפסוק דרך הנגלה. אני ישנה מהתורה הנאמנה. ולבי הולך ערירי בלא דעת ותבונה. ובהיותי ער ועונה. ועל רצפת הסכלות מתפשט וחונה. 10 ק"ול דו"די ד"ופק להעיר רצון ולהפק. ולהעביר שינה מעיני. וללמדני דעת ודרך יו'. וכדומה לזה אמרו רז"ל בכל יום ויום [בת קול] יוצאת מהר חורב ואומ' אוי לבריות מעלבונה של תורה. פתח"י לי לש"מי כלומ' התעסקי בתורתי יומם ולילה לשמה ופתחי שערי בינה. ובואי בהיכלי התבונה. אחו"תי רע"יתי 15 יונתי תמתי קראה בארבע שמות הללו לרוב אהבה וחבה. נכבדות ידובר בה. שראשי נמלא טל רא"שי מלשון מעולם נסכתי מראש. ר"ל תורתי מלאה טל אורות אמרות טהורות. כי טללי חיים טלליה. והחכמה תחיה את בעליה. והטל הזה הוא המחיה את המתים. לאותות ולמופתים. 20 קווצ'ותי רס"יסי לז"לה קווצותי מלשון לולב קוץ. הוא גזור מלשון קוץ ודרדר אשר הוא דבר קשה והלילה יוכיח. ועל דרך הנגלה כי הקוצות הם קבוצי השער. והפתרון כאלו נאמר על המדות אשר התורה נדרשת בהן אשר מהן יתקבצו ההלכות. רסיסי לילה. אמרו שהרסיס הוא יותר גדול מן הטל. כי הוא כמו הגשם הדק ומפני זה הוא מכונה אל הלילה. כי ההתבודדות אל החכמה הוא יותר בלילה מביום**

- 6 עורה — תה' מד, כד.
 7 כאלו היא מחכה — שהאל לא יחון אותה אלא בהתעוררות בניה הנרדמים. ולכן יחכה — יש' ל, יח.
 12 בכל יום — פרק קנין תורה (אבות ו).
 17 מעולם נסכתי — מש' ח, כג, ורומז לחכמה, כפי שיוצא מהמשך דבריו.
 21 לולב קוץ — סוכה לב ע"א.
 22 מלשון קוץ ודרדר — בר' ג, יח. מפרש קוצות כוחות הדין, המוכנים להעניש את הנשמה שלא תתעורר לטל אורותיו, לעסק התורה. ועיין רש"י: אף בידי הרבה קביצות מיני פורענות ליפרע מעוזבי וממנאצי.
 23 קבוצי — בכתב היד: קצובי, ותוקן בשוליים.
 25 אמרו — עיין רש"י ואבן עזקן.

כענין שאמרו ז"ל אין רנה של תורה [א]לא בלילה שנ' קומי רוני
בלילה. ורבי שלמה ז"ל פיר' רסיסי לילה שכר מצות חמורות
30 הקשות כטרר רסיסי לילה. פשט"תי א"ת כתנ"תי איכ"בה
אלבשנה הכתנת הוא לבוש הנכבד. כמו כתנת פסים כתנת
בד קדש. ואמרו"ל בתורתו של ר' מאיר מצאו כתו' כתנות
עור כתנות אור. ואמרו אין [אור] אלא תורה. שנ' כי נר מצוה ותורה
אור. ועל דרך כלל הפסוק הזה כאלו הוא תשובת העצלות
35 והסכלות הוללות. ופתרונו כאלו אמרה אחר שהתנצלתי
מעלי עדי ההתלמדות. איכה אוכל לבקש היקשות ולדרוש
שאלות. ואיך אתור אחר החכמה בכח ועצמה. רחצתי את
רגלי איככה אטנפם כלומי תרתי לגופי מנוחה ותענוג בעלותי
למעלת העשר והכבוד. אשר הוא נאה לעבוד. ואיך אלך
40 לבתי הנבונים. ללמוד ולשמוע. השכל וידוע. ולא נסיתי להשפיל
עצמי ולצאת ממקומי. וכמה עצלים כאלו בדורנו זה.
347 חדל אישים ונבזה. בהעלותם מחשבת הסכלות על לבם
והות בלשונם בקרבם בהגיעם למדרגת הממון. תהו ילל
ישימן. אין חכמה ואין עצה. אין דעת אלהים ואין מליצה.
5 ואף אם הקולות לעוררם יאיצו. ישנו שנת עולם ולא יקיצו.
ולא נדמו אל החשוקה הישנה אשר התעוררה לקול קורא.
ומי כמוהו מורה. דודי' שלח ידו מן הח"ור בעון בטול
תורה צרות ומיני יסורין באים. יצפנו לחלכאים. וזו היא
השלחת יד והוא כמו הנה יד יי' הויה וכמו ועוד ידו נטויה.
10 מן החור. מן הצד שאין אדם נותן אל לבו יגיע לו היזק ותלאה
גדולה. ורעה חולה. ואף אם דלתיו סגורים בעדו. לא יוכל
להשמר בחריצותו. ולהמלט בשמירתו. כענין שנ' אם יי' לא ישמר
עיר שוא שקד שומר. ומעי המו עלינו על אותו השלוח. אשר
על ראש פתאים ינוח. והם הייסורין והצרות יום עברות.
15 קמתי אני לפתוח לדודי בראותי קול בכי ואנקה. היד
החזקה. ויד"י נט"פו מו"ר הוא הבשם האדום. ואצב"עותי
מו"ר עו"בר הוא הבשם עצמו אשר לא נשתנה. ועל דרך
הנגלה. ויד"י נט"פו מו"ר הם נדבות וצדקות שאדם נותן

28 שאמרו ז"ל - ויקרא רבה יט, א.
32 ואמרו"ל - בראשית רבה כ, יב.
33 כי נר מצוה - מש"ו, כג.
3 והות בלשונם - על"פי מש"י, ד.
8 יצפנו לחלכאים - על"פי תה"י, ח-ו.
9 הנה יד ה' - שמי"ט, ג.
12 אם ה' לא ישמר - תה"ק, א.

לחזק יד נכשלים. ואצב"עותי מו"ר עו"בר. מה שנותן לעניים
20 הסוככים ועוברים ממקום למקום. על כ"פות ה"מנעול
כשנטיתי ידי לפתוח דלתי התשובה החזקתי בדרך הזאת
החשובה. ושמעתי אומי' שרמו בידי נטפו מור על התחלתה
ללמוד החכמה על סדר ושהתעסקה במלאכת ההגיון תחלה.
להוציא לאור כל פעל ומלה. ועל דרך הזה יהיה דמיון הידים
25 השתי הקדמות אשר מהנה יוצא ההקש. בהנצלו מכוב ומוקש.
שם האחת הקדמה קטנה והשנית הקדמה גדולה. וכדמיון
שמאל וימין. הן אל החכמה תשלומין. ודמה האצבעות אל המינים
העליונים. אשר הם עשרה תארים. האחד עצם והתשעה מקרים.
והנה זה מבואר. פתח"תי אני לדו"די פתחתי מפני היראה
30 המצויה. היד הנטויה. ודו"די חמק ע"בר נתרחק ונעלם כעני'
שנ' למה יי' תעמוד ברחוק תעלים לעתות בצרה. נפ"שי
יצ"אה בדב"רו כענין פחדו בציון חטאים. וכל זה למה? מפני
דברו ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא. בקשתיהו ולא
מצאתיהו כי לא דרשתיהו כמשפט. קראתיו ולא עני"ני כי לא
קראתיו כהוגן. כענין מה שאמרו ז"ל מפני מה ישראל צועקים
35 ואינם נענין מפני שאינם יודעים להתפלל בשם. ועוד אמרו
א"ר סימון רחמנותו של הב"ה אצל כנסת ישראל הה"ד פתחי לי
אחותי רעייתי יונתי ת"מתי פתחי לי פתח של תשובה למען
תזכי לכל טוב שבעולם. שראשו נמלא טל זהו ראש העולם
וקצהו. מלאתיו כל טוב בשבילך. לא פתחה כנסת ישראל
40 באותו זמן. לאחר שהציק לה כתי' פתחתי אני לדו"די ודו"די
347 חמ"ק עב"ר מצא"וני השו"מרים הסו"בבים בע"יר הם השומרים
את דרך עץ החיים והם להט החרב המתהפכת. וכן הוא אומ'
וחרבו שלופה בידו. ועל דרך הנגלה השומרים הם המזלות
והכוכבים הסוככים בעולם כמו שפירשתי למעלה. הכ"וני
5 פצע"וני על כי אין אלהי בקרבי. נשאו את רדידי מע"לי הרדיד
הוא חפץ במה שהאשה מצנעת עצמה ונסתרת בו. ופתרונו
גלו סתר שמירתי אשר היה מקדם סתר עליון. ושם חביון.

31 למה ה' - תה"י, א.
32 פחדו - יש"ל, יד.
33 ואנכי הסתר אסתיר - דב"ל, יח.
35 אמרו ז"ל - פסיקתא רבתי כב, סוף.
37 א"ר סימון - נוסח זה לא מצאתי אצל חו"ל, אבל דומה למאמר ר' יוסי בפסיקתא דרב כהנא מו,
ובש"ש רבה ה, ג.
39 ראש העולם וקצהו - הכוונה כנראה לכתר או לחכמה.
2 הם השומרים - כוחות הדין. ועיין לעיל, 343 ב 19.
4 וחרבו שלופה בידו - במ"כ, כג.
5 כמו שפירשתי למעלה - 343 ב 21.

10 שומ"רי הח"ומות הם החלוקים על האומות אשר היו שולטים בי מתחלה. והם חוזרים חלילה. והצרה הזאת חמורה בפסוק הזה מן הראשונה מפני בטול תורה לרצונה ושלא לרצונה ועל כן אצבע אלהים היא וכתוב אליה קינים והגה וה'. השב"עתי את"כם ב"נות ירו"שלם השבועה בפסוק הז"ה אינה כל כך חמורה כי לא נזכר בה שם מן השמות כי היא ענין פיוס ועשיית חסד כענין אמרו ועשית עמדי חסד ואמת. ואומ' ויאמר השבעה לי. אם ת"מצאו את דודי אם תמצאו עת רצון לפניו. מה ת"גידו לו שח"ולת א"הבה אני כלומ' כל מה שאני סובלת מן הצרות והייסורים הכל הוא על אהבתו וייחודו ורוממותו כענין שנ' הן יקטלני לו איחל. וכל זה דמיון למה שנ' אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף. ואומ' ויחוננו ויאמר פרעהו מדרת שחת. מ"ה דוד"ך מדו"ד השאלה הזאת ששאלו בנות ירושלם היא לדעת אם נשאר לה שום זכות כדי שיוכלו להליץ בעדה והוא כענין מה שאמרו רז"ל בשעה שמכניסין את האדם לדין אומ' לו נשאת ונתת באמונה. קבעת עתים לתורה וכו'. ופתרון הפסוק מה תדעי מרכי דודך ומענין מדותיו אשר הוא נבדל בהם משאר דודים. היפ"ה בני"שים הכלולה שבאומות. מה ד"ודך מד"וד מה תדעי בענין השגחתו לנבראיו. שככה השבעתנו להליץ בעדך. ד"ודי צ"ח ואדו"ם שמעתי אומרי' כי כל מלה ומלה מאלה התארים המסורים בשיר הנכבד הזה היא מעלה ידועה אצל חכמי הקבלה. וזה לא נכחד ממני כי הם דברים נוראים. מכוסים ונפלאים. ועל כיוצא בזה נאמר במופלא ממך אל תדרוש

9 הם החלוקים על האומות — שרי או מזלי האומות.
12 וכתוב אליה — יח' ב, י.
14 שם מן השמות — לא נזכר כאן 'צבאות' כבשבעות ולעיל.
15 ועשית עמדי — בר' מז, כט.
19 ויאמר השבעה לי — שם, לא.
19 הן יקטלני — איוב יג, טו.
אם יש — איוב לג, כג.
20 ויחוננו — שם, כד.
23 שאמרו רז"ל — שבת לא ע"א.
27 הכלולה שבאומות — לשון התרום, שפרתא מכל עממא.
32 במופלא ממך — בן סירא ג, יט. על הדימצאות סודות כמסוים במיוחד בפסוקים אלו עיין אצל ליברמן בנספח לספר ג' שלום על הגנוסטיקה היהודית, ניו יורק 1965, עמ' 123. ולפי הנראה נשרדה אצל מפרשי ימי הביניים ידיעה שבפסוקים אלה טמון עיקר שבחו של מקום בשיר השירים. עיין גם פירוש ר' עזרא לפסוקים אלה ודברי ג' וידה בהרחבה בנספח ב לתרגומו הצרפתי של פירוש זה. רבו של סהולה, ר' משה מבורגוש, כתב חיבור ברוח שיעור קומה שאף בו מובאים פסוקים מפרק זה בשיר השירים, והוא 'סוד י"ג מדות ופירושן וגימ' שלהן, הנדפס עליידי ג' שלום בתרביץ ה (תרצ"ד), עמ' 305 ואילך. כבר ראב"ע פירש פסוקים אלה כ'משל למרכבה'. ר' יהושע בן שועיב (דרשה לאחרון של פסח, דף מב), המפרש את כל השיר על דרך המדרש, מביא כאן את

ובמכוסה ממך אל תחקור. ועם כל זה אדבר בהם מעט על דרך הפתרון הידוע בשאר הפסוקים כדי שיהיו בלב הקורא דבוקים. וכבר ידעת כי צח ואדום אינו גוון ידוע אלא ענין מקבל הגוונים וכנו אותו אל הבורא ית' מפני שהוא מקבל הכחות כולם. ופתרון הפסוק ד"ודי צ"ח נאמן לשלם שכר כד"א והשביע בצחצחות נפשך. וזו היא מדת רחמים. ואדום נאמן ליפרע וכן הוא אומ' מדוע אדום ללבושך וזו היא מדת הדין. דגול מרבבה דגול מלשון דגל. רבבה היא תכלית כל החשבונות כי כשתחשוב תשעה אחד על האחד עולה לעשרה. וכן תשעה עשרות כשתכללם עם הראשון עולה למאה. וכן תשעה מאות עם המאה הרי אלף. ותשעה אלפים עם האלף תקרא רבבה. ואחר רבבה אין שם שום חשבון. והפתרון הנגלה שכל הנגלים הנמצאים הנכללים תחת המנין אליו פונים. ובטובו נהנים. ועל חסדו נשענים. כענין שנ' ואתה מחיה את כולם. ואמרז"ל אר"ת הוא ברבבה שלו והבן. ושמעתי כי חמשה תיבות שיש בפסוק הזה שהם רמוז לחמש ספירות הראשונות שהן העליונות ומי יתן ידעתי ואבין כונתם. ואבא עד תכונתם. ראשו כת"ם פז כמו ראש דברך אמת. כתם פ"ז בא להורות על מעלה ורוממות. ושמעתי סימן נכבד בכתם פ"ז כיבוד ת"הלה מ'עלה פנים זכרון. ויש לאלה המלות רמז בפסוקים. כבר יד יעלוזו חסידי' בכבר"ד. תהלה לך דומיה תהלה. מעלה ארח חיים למעלה למשכיל

35
40
47
5
10
10

דברי ראב"ע בקצרה ומוסיף 'ועל דרך הקבלה הם ענינים נעלמים שאפילו המחשבה אסורה בו הם המרכבה העליונה למעלה ממרכבת יחזקאל והן הספירות'. ועיין עוד מה שכתבתי בכתב העת Orim :A Jewish Journal at Yale 4 (1987) מקבל הכחות כולם — 'צח' רומז כאן לכתר, הלובן העליון, שאינו צבע בפני עצמו, אלא מקבל כל הצבעים. כך הכתר 'מקבל' את כוחות כל הספירות לשם הנהגת התחתונים. ועיין פירוש ר' עזרא כאן.
37 והשביע בצחצחות — יש' נח, יא.
38 מדת רחמים — כתר.
39 מדוע אדום — יש' טג, ב.
1 כי כשתחשוב תשעה — הוא דורש דגול מרבבה על כתר, שהוא האחד שאתו מתקשרות תשע הספירות. והוא דגול, נשאר מצוין בתור יחיד, בתוך העשירייה ואף בתוך הרבבה. ולמקביל עיין פירוש ר' בחיי לשמי' ג, יד.
6 ואתה מחיה — נחמ' ט, ו.
ואמרז"ל — שה"ש רבה ה, ו.
10 ראש דברך אמת — תה' קיט, קס.
11 ושמעתי סימן — אולי אלה באים להשלים מניין עשר ספירות, והיא פירושם פנים = תפארת; מעלה ותהילה = נצח והוד; זכרון = יסוד; כבוד = מלכות.
12 יעלוזו — תה' קמט, ה.
13 לך דומיה — תה' סה, ב.
ארח — מש' טו, כד.

- אי נמי והיו הכרובים פורשים כנפים למעלה. פנים. פניי ילכו
והניחתי לך. זכרון לזכרון לפני יו' תמיד. ואומ' זכר עשה
לנפלאותיו. ועל דרך הנגלה ראשו כנוי אל התורה כענין
מעולם נסכתי מראש. כת"ם פ"ז שבח ומהלל. כמו ותמורתה
כלי פז. קווצותיו תלתלים שכל העולמות נתלין ממנה
כשער מן הראש כענין אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים
וארץ לא שמתי. שחורות כעורב קיימים במציאותו כצבע
שחורות העורב שהוא קיים כל זמן שהעצם נמצא. ואפשר
ששבעה תיבות שיש בפסוק הזה הם רמז על ענין שבעה אלה
עיני יו'. ואולי על זה החל הפסוק הבא אחריו במהלל העינים.
ועוד שמעתי שיש בפסוק הזה ל"א אותיות ויתכן שלזה רמז
באמרו לפני לא נוצר א"ל ואחרי לא יהיה. וכאשר תחבר הפסוק
הזה אל הפסוק שלמעלה תמצא בהם י"ב תיבות. ומי יודע אם
הם מורים על השם הנכבד של י"ב אותיות והנה ז"ה מבואר.
עיניו כיונים על אפיקי מים כבר למדנו על דרך הנגלה
כי כל לשון עינים הנאמ' על הבורא ית' הוא לשון
השגחה ועיון בדבר ובא הפסוק להודיענו ההשגחה האמיתית
הנאצלת על המציאות כלו באמצעות הרוחניים. ובאמרו
על אפיקי מים העירנו אל היות ההשגחה דבקה אל השלמים
בפרטם כיונים המרבים להביט אל המים בעת שמחתם ותענוגם.
וכן הוא אומ' עיני יו' אל צדיקים. רוח"צות בח"לב כלומ' שהם
מתקדשים ומטהרים באותם המשתמשים בסתרי החכמה

ה' יג

- 14 והיו הכרובים — מל"א ח, ז.
15 פני ילכו — שמי' לג, יד.
16 לזכרון — שמי' כח, כט.
17 זכר עשה — תה' קיא, ד.
18 מעולם — מש' ח, כג.
19 ותמורתה — איוב כח, יז.
20 אם לא בריתי — יר' לג, כה.
21 שבעה אלה עיני ה' — שבע הספירות התחתונות (?).
22 עוד שמעתי — עיין דברי ג' שלום בתרביץ ג (תרצ"ב), עמ' 271.
23 לפני לא נוצר אל — יש' מג, י.
24 השם הנכבד של י"ב אותיות — שם בן י"ב אותיות מחכר בתלמוד, קידושין ע"א. עליו ועל שם מ"ב
אותיות המוכר לקמן בשורה 40 עיין במאמרו של ל' שיפמן ב'*Bulletin of the Institute of Jewish Studies* I (1973) pp., 97 ff.
25 והנה ז"ה מבואר — אף ז"ה בגימטריא י"ב.
26 כבר למדנו — מורה נבוכים א, מד. ועיין אבן עקבין.
27 דבקה אל השלמים — כדעת הרמב"ם במורה נבוכים ג, יז, ועיין אבן עקבין והערת א' הלק"ר
במקום.
28 בפרטם (?).
29 עיני ה' — תה' לד, טז.

- העליונה והמעלה הנכונה. ומלת בחלב כמו דבש וחלב
תחת לשונך. יושבות על מלא' כלומ' העינים ההם על
מלאו של עולם יושבים ורמים ומשמיעים ביראה יחד קול
בדברי אלהים חיים ומלך עולמים. ושמעתי אומ' כי מלת בחלב
רמז לשם בן מ"ב ואשתו'ן היודעו. ועל דרך הנסתר הוא חסד
נעורים והבן. ושמעתי כי בפסוק הזה יש בו עשרה תיבות
ואולי הם כנגד עשרה מאמרות שבהם נברא העולם וכנגד
עשר ספירות אשר כל אחת מחברתה מתגלגלת. כשלהבת
קשורה בגחלת. ואמרו שיש בו בכללו מ"א אותיות וזהו א"ם לבינה.
וכאשר תחבר הפסוק הזה אל שנים הפסוקים אשר עליו תמצא
בהם כ"ב תיבות ואפשר שהם רמז לכ"ב אותיות אשר בהן
נבנתה התורה. לחייו' כערו'גת הבי"שם שמעתי כי בסוד הלחיים
יש בו טעם לא תשחית את פאת זקנך ויתכן. ואולם על דרך
הנגלה הלחיים הם ארבעה ובלשון רבותי' כל דבר העומד
לצד דבר אחד נקרא לחי. כענין לחי מכאן ולחי מכאן. ופתרון
הפסוק כאלו הוא מדבר בארבע מחנות עליונים הסובבים כסאו
אשר הוא כערוגת הבשם ר"ל שהם עומדים שורות שורות
לשבחו ולהללו. איש על מחנהו ואיש על דגלו. מגדלות מרקחי'
כלל באלו המלות גדולתם ומעלתם טהרתם וקדושתם. כי
מגדלות מלשון ואתה מגדל עדר שהוא ענין גדולה ורוממות.
מרקחים מלשון מעשה רוקח ממולח טהור קדש. ואולי הוא
רמז לענין הקר"ח הנורא. צנה וסוחרה. שפתותיו' שושנים
השפתים הם הנביאים אשר הוא מדבר בהם ומודיע חפצו
ורצונו בפיהם. כענין שני' רוח יו' דבר בי ומלתו על לשוני. והנביאים
הקדושים האלה הם השושנים. כלומ' שלמים במעשיהם

- 36 דבש וחלב — שה"ש ד, יא.
37 העינים ההם — עיני ההשגחה, שהן נצח והוד, משמשות גם כמקור התגלות הדבר האלהי.
38 רמז לשם בן מ"ב — בחל"ב גימטריא מ"ב. ועיין דברי שלום, שם.
39 חסד נעורים — 'נערים' אלה יונקים מן החסד. (?)
40 אם לבינה — על"פי מש' ב, ג.
41 שמעתי — מקביל לכך נמצא בוהר ח"ג, קמא ע"א (אידרא רבא). עיין דברי שלום בתרביץ ג
(תרצ"ב), עמ' 271.
42 לא תשחית — וי' יט, כז.
43 ובלשון רבותינו — עיין ערוך, ערך לחי.
44 לחי מכאן — שבת ו ע"ב.
45 ואתה מגדל — מי' ד, ח.
46 מעשה רוקח — שמי' ל, לה.
47 הקר"ח הנורא — כלשון יח' א, כב. קר"ח ר"ח או מרקחים בחילוף אותיות. ורמז לענין כוחות
הדין השומרים את השכינה שהיא ערוגת הבושם.
48 השפתים הם הנביאים — עיין אבן עקבין.

ובמדוהיהם. נוט"פות מו"ר עוב"ר גזורים גזירות לפי שעה
ועושים סייגים ומחדשים עניינים כפי מה שהשעה צריכה וזהו
מור עובר. וגם יש בפסוק הזה עשרה תיבות ואפשר שהם
כנגד מעלות הנבדלים שהם עשרה. ויש לכל אחד במעלתו
שם מיוחד לעצמו. פתוחי חותם איש על שמו. כמו שאמר ז"ל
תניא עשרה משמרות של מלאכי השרת איכא ברקיעא ואינון
מתחלקין בשלש משמרות דהוי ליליא. ותדע לך היאך דמטיימי
ישראל תושבחות הלילה נסבין שירתא בתריהון אינון דנקראים
מלאכים וחשמלים ואראלים. ואמרו הבו ליי' בני אלים וגו'. בפלגות
ליליא ממש דמסתיים משמרה שניה דהיא שעתא קודשא
בריך הוא מסתכל בעדן ממש דגניזא לצדיקיא לעתיד לבא.
פתחי חיות הקדש ובתריהון שרפים ואופנים וכוונים ואמרי
מה רב טובך אשר צפנת ליריאך פִּלְבָּנָא. סלו לרוכב בערבות
ביה שמו. בתחלת משמרתא תליתאה נסבין שירתא אינון
דנקראין אלהים ואמרו ויי' לעולם ישב וגו'. כד אתא צפרא פתחי
שמיא ואמרי השמים מספרים כבוד אל וגו'. כוכבי בקר אמרי
מונה מספר לכוכבים וגו'. גדול אדוננו ורב כח וגו'. אותם המלאכים
הנקראים בני אלהים פתחין ואמריין בך יחד כוכבי בקר ויריעו
כל בני אלהים. הרי הודיענו עשרה המעלות חילות חילות.
ויש לך לדעת כי מתחלת דודי צח ואדום עד מר עובר ל"ב
תיבות. ומי יודע אם רמז בהם לשלשים ושתים נתיבות פליאות
חכמה נוראות. השארית הנמצאה. ושמעתי כי הפסוק הזה
יש בו נ"א אותיות ואולי הוא רמז למה שאמ' אל נא רפא נא לה.

21 גזורים גזירות לפי שעה — עיין רמב"ם, הלכות יסודי התורה ט, ג, על-פי יבמות צ"ב ותוספות
שם. הנביא ראשי לגזור לפי הוראת שעה בלבד. ודבריו אלה נקראים מור עובר.
26 עשרה משמרות — מדרש הנעלם לפרשת בראשית, וזהר חדש ו ע"א.
27 שלש משמרות — על-פי ברכות ג ע"ב.
29 מלאכים — כאן כנראה הושטו כמה שורות. הוזהר מוסיף לפני תיבה זו: 'אישים ואמרי שירתא.
ומאי שירתא אמריין מה אנוש כי תזכרנו וגו' ותחסרהו מעט מאלהים וכבוד הדרר תעטרהו וגו' ה
אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ. במשמרה שניה נסבין שירתא אינון דנקראים...
הבו להי' — תהי' כט, א.
מה רב טובך — תהי' לא, כ.
33 פלבנב"א. המשך הפסוק 'פעלת לחוסים כך נגד בני אדם'. ובוזהר ליתא.
סלו — תהי' סח, ה.
הי' לעולם ישב — תהי' ט, ח.
36 השמים מספרים — תהי' יט, ב.
37 מונה מספר — תהי' קמז, ד.
38 בך יחד — איוב לח, ז. הוזהר הנדפס מביא במקום זה שוב את הפסוק תהי' כט, א: 'הבו להי' בני
אלים', וגרסת סהולה עדיפה.
3 אל נא — במי' יב, יג.

ידיו ג"לילי זהב מלשון וגם יד יי' היתה בם. ממ"ולאים בתרשיש
דין ברחמים. ומעיו עשת שן יוכיח. וכן הוא אומ' על כן
המו מעי לו רחם ארחמנו. ועל דרך הנגלה כאלו אמר שוכר
ענין המלאכים ומעלותם בא להזכיר ענין הגלגלים הנבראים
מאצילותם. ולא עוד אלא שמהם יודע גדול מעשה האל ותעצומו
כענין שני' השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע
ואמ' גלילי זה לפשיטות חמרם אשר אינו נפסד. וכבר אמרו
10 חכמי המחקר כי הזהב עומד במתכותו ואינו כשאר מיני
מתכות. ממ"ולאים בת"רשיש כלומ' כלולים ושלמים בכח המגיע
להם מאת הבורא ית' באמצעות המלאכים. וכבר ידעת מה
שאמרו ז"ל כי המלאך נקרא תרשיש. מעיו עשת שן. הם הכוכבים
15 הסובבים בגלגל כדמיון המעים שתכותם עגולה. ועשת
מלשון נוגה וזכות כמו שמנו עשתו. והם כמו השן הזך והלבן.
מעו"לפת ספוי"רים מלת מע"ולפת שבה אל הע"שת אשר היא
לשון נקבה. וספירים מלשון כמעשה לבנת הספיר. וכל זה
תואר אל הגלגלים ואל מאוריהם לרב נגהם וזרחם. ולכוכבי
20 השמים וכסיליהם לרב שבקם. וגם בפסוק הזה יש בו עשרה
תיבות ואולי באו להורות כי הגלגלים עשרה. לעטרת צבי
ולצפירת תפארה. וכאשר תחבר הפסוק הזה במכלולו
לארבעת הפסוקים אשר עליו ותתבונן בהם לארכם ולרחבם
תמצא רמז צפון בקרבם. יי' בם. שוקיו עמודי שש השוקים
הם הסובלים כל משה הגוף והגוף בכללו נשען עליהם (ומפני
25 שהבורא ית' סובל הכל והכל נשען עליהם). ומפני שהבורא ית'
וכחו וגבורתו הם העמודים אשר הכל נכון עליהם כנה לו מלת
שוקים. ועמודי" שש באו בסמוך כמו עמודי שמים ר"ל עמודים
סובלים שש קצוות אשר הם מעלה ומטה. ימין ושמאל. פנים
ואחור. וזהו כלל הכל. מיוס"דים ע"ל אדני פ"ז כלומ' העמודים
30 האלה כענין שני' והאדנים לעמודים. ופתרון אדני פז סדרי התורה

4 וגם יד ה' — דב' ב, טו. המשך הפסוק 'להמם', והוא ענין כלות דור המדבר. כאן שוב הרמז
לכוחות הדין, המסומלים גם בזהב.
5 ומעיו עשת שן יוכיח — המעיים, שמקומם בין שתי הידיים המונחות בצד הגוף, מלאים רחמים,
כפי שמעיד הפסוק מירמיהו. מעיים כאן תפארת, באמצע צורת הגוף.
9 השמים מספרים — תהי' יט, ב.
13 מה שאמרו ז"ל — חולין צא ע"ב; על-פי דני' י, ו. ועיין עוד ראובן מרגליות, מלאכי עליון, ירושלים
תש"ה, ערך תרשיש.
16 שמנו עשתו — יר' ה, כח. עיין ספר השרשים לאבן ג'נאח, ברלין תרנ"ו, ערך עשת: 'צחו חכו
מראיהן'.
24 רמז צפון — בהמשך הפסוקים מ"ב תיבות, כמניין שם מ"ב אותיות.
25 ומפני — טעות המעתיק.
31 והאדנים — שמ' לח, יז.

הנחמדים מזהב ומפז רב. וא"מז"ל מלמד שהתנה הבי"ה עם כל
 מעשה בראשית אמי' להם אם ישראל מקבלים את התורה
 אתם מתקיימים ואם לאו אני מחזיר אתכם לתהו ובהו. ועל זה
 היו כל הנבראים אשר בעולמות נמצאים. נמכזים ונכבדים.
 על אבני פז מיוסדים. מראהו כלבנון דמה מראהו הנראה
 להר הלבנון בהיות מעלתו חשובה משאר ההרים ועציו גדולים
 ורמים וכל אחד משתנה מחברו ביופיו והדרו. והלבנון
 כולל מהללם והוא מחיה את כולם. כן המראה הגדול הזה
 כלול מכל המראות. חן חן תשואות. ועל זה נאמר ואראה
 מראות אלהים. ואפשר כי בלבנון עצמו סוד נורא. כבוד ומורא.
 בח"ור כארזים לשון שבח וגדולה. כמו שהארזים משובחים
 משאר עצים. ובחור"ר מגזרת ובחרת בחיים. וכבר ידעת
 רב השתמש במשליהם במלת ארזים כענין כארו בלבנון
 ישגא. ואומר כארזים נטע יי' וכאשר תחבר הפסוק הזה
 אל הפסוקים המנויים אשר הם למעלה מצויים. תמצא בהם
 גן נטוע. אור זרוע. והוא גן עדן אלהים וצביונו. ויטע אהלי
 אפדנו. ח"כו ממ"תקים החיך מכונה אל הבינה ואל הדבור
 כמו דברה לשוני בחכי ואומ' אם חכי לא יבין הוות. ופתרון
 הפסוק כאלו אמ' הדבור והתבונה נאצל' עלי מהשפעת תכונתו
 הכלולה בהביני קצת מדרכיו ותוכן מפעליו הוא ממתקים
 לחכי. והצלחת דרכי. כי בו אזכה אל האור הגדול אשר אין לו
 הפסק ואל הטוב הצפון אשר אין לו ערך. וכן הוא אומ' ומתוק
 האור וטוב לעינים. וכלו מחמדים כלומ' כל פעליו והליכותיו
 משפטי ועדותיו הם האור הנערב. הנחמדים מזהב ומפז
 רב. ז"ה דודי וז"ה ר"עי זה דודי אשר הוא חשקי ומאווי נפשי
 כבודי ומרים ראשי. וזה רע"י הנמצא עמי ביום צרתי. סלעי
 ומצודתי. והוא כמו זה יי' קוינו לו. וכמו ז"ה אלי ואנודו.

32 ואמז"ל — שבת פח ע"א.
 הבי"ה — בכתב היד: הבי"ק.
 39 והוא מחיה — לבנון רומז לחכמה, מקור החיות של כל עולם הספירות.
 40 ואראה — יח' א, א.
 3 ובחור מגזרת ובחרת — עיין רש"י: נבחר בין הבנים.
 4 כארו — תה' צב, יג.
 5 כארזים — פסוק כזה אין במקרא, וכנראה טעה על-פי במו' כד, ו: 'כאֵלֵהִים נטע ה'
 7 ג'ן נטוע — מן ראשו כתם פז' עד 'בחור כארזים' נ"ג תיבות כמנין ג'ן.
 ויטע — דנ' יא, מה.
 9 דברה — איוב לג, ב.
 אם חכי — איוב ו, ל.
 13 ומתוק — קה' יא, ז.
 18 זה ה' — יש' כה, ט.
 זה אלי — שמ' טו, ב.

בנות ירושלים המליצות בעדה. אנ"ה הלך דו"ךך הנגלה
 מן הפסוק כאלו אחר ששמעו מחנות עליונים הנוראים הרמזים
 הנפלאים. שאמרה החשוקה בשובה להיות באלהיה דבקה.
 רצו לכלול אותם בשאלתם. ולעזרה בבקשתם. ואמ' אנה
 הלך דודך. והוא כענין אומרם איה מקום כבודו להעריצו.
 והל"ך בפסוק הזה כמו והלך לפניך צדקך. היפ"ה בנשוי"ם
 כלולה שבאומות. אנה פנה דודך כפל השאלה ר"ל לאי זה
 מקום הוא מגמת פניו. ופנה מגזרת פנים. ונבק"שנו עמך
 כבר ידעת כי נשאל לו הבקשה ית' על דרך העברה כענין
 שנאמ' ובקשתם משם את יי' אלהיך. ומצאת כי תרשנו בכל
 לבבך וכל נפשך. דודי יריד לג'נו כמו כל עץ בגן אלהים
 לא דמה אליו. ועל דרך הנגלה כאלו החשוקה משיבה על מאמר
 אנה הלך דודך. וכאלו אמרה אע"פ שכל כך הוא דודי נסתר
 ונעלם ואינכם יודעים מקום כבודו. ועם כל זה נראה בכבודו
 אל המתעסקים בעבודת הגן אשר הוא התורה כענין שאמר
 רז"ל וכי מה עבודה יש בגן. אלא לעבדה זו תורה ולשמרה
 זה מצוות. לער"וגת הבש"ם. ר"ל לתלמידים העומדים כערוגות
 שורות שורות כל אחד לפי מעלתו אצל הרב. והבשם כנוי
 אל החכמה כבר פירשתי. לרע"ות בגנים הנלוים אל הגן
 הידוע. ועל דרך הנגלה להתרצות בדברי פלפול התלמידים.
 ומה שאמר בגנים לשון רבים להודיע שאפילו שאלו אוסרין
 ואלו מתירין אלו מטהרין ואלו מטמאין הכל דברי אלהים חיים
 ובהם הוא חפץ. ולל"קוט שוש"נים לקבל תפלתם אל רום
 מעוניו. כריח ניחוח הנעלה לפניו. ולהאציל עליהם רוח הקדש.
 בסוד שרפי קדש. ולהתיחד עמהם במהללו והודו. והיו לאחדים
 בידו. אני לדודי ודודי לי כי הכל אחד והנגלה כאלו אמרה
 אני לדודי מוכנת לעבודתו כי אני חבלו וסגולתו. ודודי לי
 לשגבני ולעודדני. ולו איחל אם יקטלני. הרוע"ה בשוש"נים
 המתרצה בצדיקים ומשפיע על האיש השלם שפע הדרו.

22 אותם — צ"ל אותה (ק).
 24 והלך לפניך — יש' נח, ח.
 25 כלולה שבאומות — על-פי התרגום: 'דשפירא עובדך מכל אומיא'.
 28 ובקשתם משם — דב' ד, כט.
 29 כל עץ — יח' לא, ח.
 גן אלהים — כינוי למלכות.
 33 כענין שאמר — ספרי דברים עקב מא.
 37 לרעות בגנים — בכתב היד: בשושנים.
 39 שאפילו שאלו אוסרין — על-פי חגיגה ג ע"ב.
 6 ולו איחל — על-פי איוב יג, טו, ופירושו: אפילו אם יקטלני.

ושמרו כרועה עדרו. וכבר דברתי במלת שושנים במה שעבר.
 כל זה רצתה החשוקה להאריך במהלל דודה את אשר
 תשיג ידה. ותוסף לדבר בעניני השיר ודרכו. ודבר גבורות
 10 וחי ערכו. וכאשר ראה הדוד שהתעוררה לקולו ותשתחו
 למולו. ותקם בעוד לילה מתנומתה ותתן טרף לביתה.
 בשובה להתעסק בדברי החכמות והמעלות הרמות, שב
 לשבחה ולהללה כאשר בתחלה בשבחה ומעלה. ואמ'
 15 **יפה את רעיתי כתרצה תרצה אע"פ שהיא עיר**
 גדולה בארץ ישראל עם כל זה
 יהיה לשונה מלשון ותריך את שבתותיה. יען כי הרצת החשוקה
 את אשר שבתה בהיות ישנה. בשלוח ובמשמני מדינה. נאו"ה
 כיוו"ש שלם ר"ל נאוה בתשובתה כירושלם ההודרה אשר לא לן
 20 אדם בה ובידו עבירה. **איו"מה כנדר גלות** מגזרת איום ונורא.
 והפתרון הנגלה שמפחידים ממנה שאר האומות בראותם
 כי אלהים עמה כמו שהם פוחדים ממחנות עליונים שהם
 נדגלים בדגלו. לתנות צדקתו ומהללו. **הסי"בי עיניך מנגדי**
שה"ם הרה"יבונני הפסוק הזה על דרך הנגלה בא בדמיון אל
 25 יהרסו אל יי' לראות. ומי"ם מנגדי לשון הרחקה כמו מלפניך
 משפטי יצא. והרהיבונני כמו גדלוני מלשון ירהבו הנער
 בזקן. ובפסוק הזה העירנו החכם שאין ראוי לאדם לבא
 בכל עת אל הקדש לפני לפנים. בסגולת האיתנים. ועל כן
 יעמד בעת פתח השער. עד הגמל הנער. ואם יכנס אל ההיכל
 לפני. יכיון עת רצון כמאמר נבוני. עת לעשות ליי'. ופתרון
 30 הפסוק הרחיקי עיוןך מדברי התארים. ואף אם גדלוני
 ורוממוני. ובעל גדולה ומעלה שמוני. לי דומיה תהלה בכל
 דבור ומלה. **שע"רך כע"דר הע"זים** שב לעוררה על ענין
 הצניעות והקדושה. אבן הראשה. **שגלשו מ"ן הגלע"ד** הוא הדר
 35 הנמצא בו צרי. וכבר פרשתיו. **שניך כעדר הרחלים** כיון
 עוד לשבחה בעניני המאכלים. **שעלו מן הרחצה** מן הקדושה
 והטהרה. **שכ"לם מתאימות** שיש לכל ענין מהם טעם נכבד.
ושכלה אין בהם אין בכלום דבר רק. כאשר פירשתי למעלה.
כפלח הרמ"ון רקתך כנוי אל הענוה. **מבע"ד לצמ"תך** מלשון

8 וכבר דברתי — 41 ו 35 ואילך.
 17 ותרץ — וי' כו, מג.
 19 אשר לא לן — מדרש תנחומא פנחס יג.
 24 אל יהרסו — שמי יט, כא: פן יהרסו.
 25 מלפניך — תהי' יז, ב.
 26 ירהבו — יש' ג, ה.
 29 פתח — מלה זו הושמטה והוספה בשולי העמוד.

40 ובעד ערפל ישפוט. וכבר דברתי בפתרון אלה הפסוקים במה שעבר.
 449 **ששים המה מלכות** ראיתי בפסוק הזה כמה חשבונות
 ומה שנראה יותר על דרך הנגלה הוא מה שפירש רבי
 שלמה על דרך מדרש רבו' ז"ל באמרם כי מדבר באברהם
 אבינו ויוצאי ירכו שהם ששים במספר. **וש"מונים פ"ולגשים**
 משפחות נח ובניו היוצאים מן התיבה עד שנולד אבינו השלם
 ע"ה. **ועלמ"ות אין מ"ספר** המשפחות היוצאות מאלו. ומכלם
 אחת היא הנבחרת ליונה תמה. עד כאן הוא לשון המדרש.
 ואני אומר שאע"פ שחשבון זה ידוע עם כל זה אפשר שכיון
 החכם בזה המנין אל יסוד חזק ורב ענין. וזה מפני שהעמיק
 10 החכם לדבר על פי החשוקה המתעוררת מתנומתה בסתרים
 העליונים. אשר כל רו וכל סוד אליהם פונים. בא לרמוז פסוק
 אחד מן התורה על דרך הערה. והנה הוא כלול מכל הוא האשכל
 והוא היוצא מגפן היין. מחמד כל עין. ובו נכללו סתרי תעלומות
 ורזי החכמות. והפסוק הזה הוא ויאמר אלהים אל משה אהיה
 15 אשר אהיה. ויאמר כה תאמר אל בני ישראל אהיה שלחני אליכם.
 וכאשר תדקדק בו תמצא שיש בו ששים אותיות לא פחות
 ולא יותר. ומן הידוע כי בקבלת הפסוק הזה ובצרוף אותיותיו
 השיג מרע"ה תכלית השגת החכמה והמעלה הרמה בחדוש
 האותות והמופתים והידי החזקה והמורא הגדול אשר עשה
 20 לעיני הכל. ואולי לאלה האותיות כיון החכם בזה החשבון
 ואמ' ששים המה מלכות. ובאמת בהם ימלוכו ורוזנים יחוקקו
 צד"ק. ושמוני"ם פ"ילגשים אולי כיון בהם לשנים פסוקים
 בתורה סדורים זה אחר זה שבהם שמנים אותיות. והם
 למטה מן הפסוק הנזכר ואלה הם. וידבר אלהי' אל משה ויאמר
 25 אליו אני יי' וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי יי' לא
 נודעתי להם. ומן הידוע כי בצרוף אלה האותיות השיגו האבות
 מה שהשיגו מאמתת יחודו של הבורא ובשם היוצא מאלה הפסוקי'
 נגלה עליהם והשיגו אמתתו והנהגתו לעולם. ואע"פ שזכו

40 ובעד ערפל — איוב כב, יג; הבעד.
 2 רבי שלמה — רש"י לפסוק זה, ועיין במדבר רבה ט, יד.
 14 ויאמר — שמי' ג, יד.
 17 ומן הידוע — לא מצאתי מקור לדבריו.
 21 בהם ימלוכו — על"פי מש' ח, טו. מלכות = מלכות, המכונה גם 'צדק'; על"ידי השגת מידה זו
 עשה משה את האותות. ועיין לקמן שורות 31-32.
 24 וידבר — שמי' ו, ב-ג.
 26 ומן הידוע — כנראה המשך לענין המובא לעיל בשורה 17.
 27 ובשם היוצא מאלה הפסוקים — אולי רומז לסוד הידוע אצל חסידי אשכנז, כי השם שדי נרמז
 בסופי תיבות שמותיהם של האבות (בק"מ באתב"ש = שדי"י). רמז לכך נמצא בפירוש בעל הטורים
 לשמי' ג, יד.

30 האבות אל מה שזכו מן המעלה החשובה והם הם החקוקים במרכבה. עם כל זה לא השיגו באלה האותיות לחדש אותות ומופתים לעיני כל כמשה רבי' ע"ה שזכה לכסא המלוכה שמורה בכל וערוכה. וכן הוא אומ' ויהי בישורון מלך. ועלמות אין מספר. כלומ' תעלומות התורה וסתריה. כי כלליה ופרטיה סדריה הם מעלות הסולם. ושמותיו של הבורא כלם. ועל זה היא עץ חיים למחזיקים בה. כי אלהים בקרבה. והכל מעשי ידיו. ואין מספר לגדודיו. **אח"ת ה"יא יונ"תי ת"מתי** בדמיון תורה אחת יהיה לכם. יונתי תמתי כמו תורת יי' תמימה. **אחת היא לאמ"ה** אשר היא חכמה של מעלה והיא הנובלת ממנה. **ב"רה ה"יא** ליוולדתה להרחבת הלשון כי האם היא היולדת. **ראוה בנות ויאשרוה** האותיות שנבנתה מהן התורה קראן בנות. ויאשרוה מלשון ותומכיה מאושר. **מלכ"יות ופולגשים** הם הנרמזים למעלה. ויהי' ללוה בהודיעם לבני האדם כחה ותועלתה. זרע קדש מצבתה. **מי זא"ת הנשק"פה כ"מו ש"חר** לשון תימה על גודל מעלת החשוקה. כמו מי אלה כעב תעופינה. ומלת נשקפה תאר מלשון השקיפה. והפסוק כלו על דרך הנגלה ענין גדולה ורוממות. בעבור שהודיעה בפסוקים שלמעלה מזה חכמה נוראה ואהבה נפלאה. ופתרונו מי זאת הזוכה לאור באור החיים והיא נשקפה השקפה עליונה בהיות אור צדקה וישועתה כשחר נכון מוצאו. **יפה כ"לבנה** המתחדשת עטרת תפארת לעמוסי בטן כי הם עתידים להתחדש כמותה מדי עלותה. **ברה כחמה** בהתבררה ברב חשקה להרבק בשרשה. ולהיות צל על ראשה. **איומה כנ' גדלות** כבר פירשתינו. **אל גנ"ת אג"וז** ירדתי כאלו אחר ששכחה בהתעוררה לקולו. ותקם ותלך אל היכלו. ותמה על מעלתה. ביום עלותה והודיעה דרך השגחתו בשלמים באמת ובתמים כאלו השיבה החשוקה ואמרה אל גנת אגוז ירדתי. וכבר ידעת

30 לא השיגו... כמשה — כך מפרש הרמב"ן בריש פרשת וארא את ההבדל בין ידיעת האבות אתה באל שדי ובין ידיעת משה רבנו בשם המפורש.

32 ויהי בישורון — דב' לג, ה. פסוק זה נדרש על מלכותו של משה רבנו במדרש תנחומא ב"ב בהעלותך טו. ועיין: Wayne Meeks, 'Moses as God and King' *Religions in Antiquity* essays in memory of E.R. Goodenough, Leiden 1968, p. 354 ff.

36 תורה אחת — במי טו, כט. הרמז למלכות, הנקראת תורה שבעל-פה, וכוללת את התורה שבכתב ותורת ה' — תה' יט, ח.

38 והיא הנובלת ממנה — על-פי ב"ר מד, יז, נובלות חכמה של מעלה תורה. וכאן מלכות היא בת לחכמה העליונה, ואולי לחכמה ולבינה בספירות, המסומלות יחד באם.

1 ותומכיה — מש' ג, יח.

4 מי אלה — יש' ס, ח.

10 עטרת תפארת — לשון התפילה לקידוש הלבנה, על-פי סנהדרין מב, ע"א.

13 אחר ששכחה — צ"ל ששכחה.

כי מלת גנה למטה מגן כערך הנקבה אל הזכר. ואולי אגוז כנוי אל העולם הזה ולקח אגוז על דרך המיעוט או מפני שהוא כדמיון הגלגל אשר העולם הזה סגור בתוכו. ומלת ירדתי כמו וירדתי ודברתי אתך. וזה למה לראו"ת באב"י הנ"חל כלומר הפירות היונקות מן הנחל והם המביטים אל הצור אשר חוצבו ואל מקבת בור נוקרו. כי מן הבאר ההיא ישקו הנפשות פעם ופעמים. והנחל ההוא ימלא מים. לראו"ת הפרחה הג"פן מלשון גפן ממצרים תסיע. ופתרונו אם נשתבחה האומה במפעליה. ולא נבלו עליה. הנ"צו הרמ"ונים אם דקדקו התלמידים במצוות ובחוקים אשר מדבש מתוקים. וכן הוא אומ' יי' משמים השקיף על בני אדם לראות היש משכיל דורש את אלהים. לא יד"עתי נפ"שי שמ"תני מרכ"בות עמ"י נד"יב עוד זה הפסוק כאלו הוא מאמר החשוקה. ופתרון הנגלה ממנו כאלו אמרה אחר שבכל מקום עיני יי' צופות רעים וטובים. לא ידעתי למה שמתני נפשי להיות מורכבת מאלה היסודות אשר הן סבת תלאותי. ושרש חטאתי. ומטריות אותי מלהגיע אל שלמותי. ואמרה נפשי שמתני הוא דרך כבוד למעלה שלא רצה לכנות לו ית' שבא ממנו החסרון כמה למה שמתני למפגע לך. מרכ"בות ע"מי נ"דיב מלשון נדיבי עמים נאספו. כלומר שאע"פ שאני מבחר האדם המורכב מן החומר בקבלי תורה וחוקים. ומשפטים צדיקים. טוב היה לי להיותי זכה ונקיה. מהיותי מחומר מצוייה. **שו"בי שו"בי** השולמית. כענין בשובה ונחת תושעון. ועל דרך הנגלה כאלו הודיעה בפסוק הזה מעלת הרכבתה בזה החומר וכאלו אמרה שובי אל לבך ואל תבעטי בהרכבתך כי היא תפארתך ורוממותך בהיותו סבה לשוב אל מחוז הפצר. שולמ"ית שלמה כלולה ונעימה בתתי לך מהלכים למעלה מהמלאכים כענין מה שאמר ז"ל גדולה מעלת צדיקים יותר ממעלת מלאכי השרת

19 דברים מעורפלים אלה על סמל האגוז מוכירים את האמור בספר סודי רזיא. המובא בספר רז"אל המלאך (דפוס אמסטרדם, תסא, יא): 'מה שיש חלל כאגוז תחת כסא הכבוד זה אל גינת אגוז ירדתי', והגה מוסיף שם: 'הנה זה עומק המרכבה'. על משמעותם של דברים אלה עיין במאמרו של מורי א' אלטמן ב' Journal of Jewish Studies 11 (1960) המובא גם בספרו *Studies in Religious Philosophy and Mysticism* London 1969, p. 161 ff. שבהשפעת הניאראפלטוניות הפך 'חלל' בלתי-מוגדר זה להיות 'הגלגל' הסובב את העולם. על מציאות סמל האגוז בקבלה הקדומה, אמנם בהקשר שונה, עיין במאמרו הקודם של אלטמן ב' JJS 9 (1958), ולהצעה על מקורה של דמות זו עיין במאמרו של י' דן באותו כתב עת (1966) 17.

24 גפן ממצרים — תה' פ, ט.

27 ה' משמים השקיף — תה' יד, ב.

35 למה שמתני — איוב ז, כ.

39 בשובה ונחת — יש' ל, טו.

4 שאמרו ז"ל — סנהדרין צג ע"א, גדולים צדיקים.

5 ובהשתנות המלה מורה על קיום הדבר. **שובי שובי ונחזה**
 ב"ץ ורזה על מעלת התשובה והודיעה שאף אם טעמה טעם
 חטא מצד ההרכבה. כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא
 יחטא שתוכל להרפא ממחלתה ולהטהר מחטאתה. וענין שובי
 שובי שובי כמו שובו שובו מדרכיכם הרעים. ונחזה בך. ר"ל
 10 בזה נתבונן ונשיח בך ממעונים ונתראה פנים. ולשון נחזה
 לתפארת המתואר כמו הבה נרדה ונבלה. **ומה תחזה**
בשולמית כאלו מדבר על לבה (כלומ' אל תאמרי) כלומ' אם
 תאמרי בלבך מה הוא הענין התבוננותכם והשגחתכם בי
 אע"פ שאהיה שלמה במעשי. וכלילת יופי בלי מום ודופי.
 15 והוא כענין מה אנוש כי תזכרנו. **כמ"חולת המח"נים רצ' ל'**
 נתבונן ונפנה אליך כמו שפונים אל האשה היפה אשר תענה
 במחולות. לנעימות קולה וזוד שירה. והמחנים שני מחנות
 והפתרון כשלמה בין התחוננים ובין העליונים. אחר שדבר
 מהלל חשוקתו דרך כלל דבר בשבח אבריה כל אחד בפני
 20 עצמו. בעוצם תומו. והחל באברי ההליכה וסיים בראשה
 אשר שם מושב השכל הנכבד. מלך לשדה נעבר. ושינה
 הסדר ממהלל הדוד אשר החל מראש וסיים באברי ההליכה
 וכל זה רמז להודיע כי ראש מעלתה הפונה אליו הנה הוא
 הדום שוליו ומחוקק מבין רגליו. **ואמ' מה יפו פעמיך בנעלי'**
 25 **בת נדיב' כלומ' בהיותך זריזה ללכת לבתי כנסיות ולבתי**
מדרשות ללמוד חכמה ולקנות ערמה ולהרבות עצמה.
 ומלת בנעלים מורה על הזריזות. כי היחף אינו מזדרז כל
 כן בלכתו. בת נדיב' כמו בת ציון. בת עמי. ונדיב פתרונו
 מבחר האדם. **חמו"קי ירכיך ר"ל מצעדי הליכתך נכונים**
 30 **לנגדי בעלותי אל הר יי'. כי תבא לראות פני. כמו חלאים אשר**
הם נכונים על דרך השווי והם מעשה ידי אמן יודע ובקי
במתכונתו מהיר במלאכתו. וכן הוא אומ' מייו מצעדי גבר
כונו ודרכו יחפץ. ואומ' ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים
בציון. שר"ך א"גן הס"הר מלת שרך נופלת על הטיבור

9 שובו שובו - יח' לג, יא.

11 הבה נרדה - בר' יא, ז.

12 כלומ'... כלומ' - טעות המעתיק, ויש למחוק 'כלומ' אל תאמרי'.

15 מה אנוש - תה' ח, ה.

16 ונפנה - בכתב היד: ונפלה.

24 הדום... ומחוקק - המלכות היא הדום רגליו של התפארת, כיחס הארץ אל השמים (על-פי יש' סו, א). היא מסומלת גם בשבט יהודה, שאליו מרמז לשון מחוקק מבין רגליו, על-פי בר' מט, י.

32 מה' מצעדי - מש' כ, כד.

33 ילכו - תה' פד, ח.

35 לשון לא כרת שרך. וכאלו נאמר הפסוק על מעל' ירושלם אשר
 הוא טבור הארץ. וכמו שהעובר טיבורו נקשר במעי אמו
 וממנו מזונו ופרנסתו. כן ירושלם קשורה בירושלם של
 מעלה הנקראת ירושלם הבנויה. וממנה חיי הנפש ומעלתה
 כענין שנאמ' כי מציון תצא תורה ודבר יי' מירושלם. **אג"ן**
 40 **הס"הר** מגזרת וישם באגנות. ופתרון הפסוק על דרך
 הנגלה כאלו אמר עוד מעלה גדולה יש לך בדבר החמרי כי
 עיר קדשך ירושלם מקבלת שפע ואצילות מירושלם של
 מעלה כתכונת הירח מקבלת שפע מאור השמש. **אל יחסר**
 45 **המזג** כי זה שער השמים ומתמוג השכל האנושי עם השכל
 הרוחני. כענין שנ' והנה מלאכי אלהים עלים ויורדים בו. **בטנך**
ערמת חטים כנוי לכלל ארץ ישראל כי כמו שהטיבור
 באמצע הבטן כן הבטן באמצע הגוף. וכן ארז"ל ארץ ישראל
 יושבת באמצעיתו של עולם וירושלם באמצעיתה של א"י וכו'.
 ועל דרך כלל הנגלה מן הפסוק הזה כאלו מדבר בשבח
 50 הארץ בעבור שכל צרכי אדם נמצאים בה במעט טורח כדי
 שלא ימנע ממעלת נפשו והרמת ראשו אשר היא הראשונה
 והמעלה העליונה. ומהלל ערמת חטים כמו ארץ חטה ושעורה
 סוגה בשושנים כמו סוכה כי כן יתחלפו אלו האותיות. והפתרון
 מכוסה בדברי הנביאים המתנבאים בארץ אשר היא המעלה
 הנבחרת. גדולה ותפארת. וכבר דברתי במלת שושנים.
 15 **שני שד"ייך** הם שני המנהיגים המתיחדים בכוונה אחת להנהיגך
 על דרך הישר. **כשני עפרים תא"מי צב"יה** המתדמים זה
 אל זה בצורתם. וכבר דברתי בפתרון זה הפסוק במה שעבר.
 20 **צוארך כמגדל הש"ן** גבוה וחזק בקבלך עליו עול מלכות
 שמים ועול מצוות כאשר פירשנו בפסוק כמגדל דוד
 צוארך. **עיניך בר"כות בח"שבון** כבר אמרנו על דרך הנגלה
 כי עיניך מלשון אם מעיני העדה. והחשבון נאמ' על בית דין
 של שבעים ואחד שלא היו חסרים לעולם. כי כשיחסר אחד

35 לא כרת - יח' טז, ד.

39 כי מציון - יש' ב, ג. הרמז ליסוד ומלכות.

40 וישם - יח' כד, ו. קשר זה בין אגן לאגנות נמצא גם בווהר ח"ב, קבו ע"א.

5 והנה - בר' כח, יב.

7 ארז"ל - מדרש תנחומא קדושים י.

12 ארץ חטה - דב' ח, ח.

16 שני המנהיגים - על-פי שה"ש רבה ד, יב.

18 וכבר דברתי - בפירושו לד, ה, 20ב 20.

25 מהם לוקחין הראש של בית דין של שלשה ועשרים ושמים אורו בסוף הב"ד של שבעים ואחד כדי שיהיה החשבון שלם. ומלת ברכות ר"ל שהיו מלאים חכמה לדון את ישראל בכרכות מלאות מים להשקות את השדות. על שע"ר בת"רבים ר"ל שהיו נוטים אחר סברת הרבים כענין שנ' אחרי רבים להטות ויהיה שער מלשון שיעור או אפשר שהוא מפני שהיו יושבים בלשכת השער על שער העזרה. כמו שאמ' רז"ל במסכת מדות לשכת הגזית שם היתה סנהדרי גדולה יושבת ודנה את הכהונה וכו'. אפ"ך כמגד"ל הלב"נון מן הידוע כי הריח מכונה אל האף. וכונן בו אל המזבח אשר משם עלה ריח וכמו שהאף מתכוננת שלמות הפנים כן המזבח השלמת המקדש. וכן הוא אומ' ויאמר דוד זהו בית יי' האלהים וזה בית מזבח לעולה לישראל. וא"רז"ל בגמ' מנחות אמ"ר אלעזר ראה מזבח בנוי ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב עליו. ואמרו שלשה נביאים עלו עם ישראל מן הגולה. אחד שהעיד להם על המזבח ואחד שהעיד על מקום המזבח ואחד שהעיד על שמקריבין אע"פ שאין בית. הא למדת שהמזבח השלמת המקדש ומה שאמר כמגד"ל הלב"נון לשון מהלל כמו ואתה מגדל עדר. ולבנון ר"ל שעל ידו יתלבנו עונותיהן של ישראל. צופה פנ"י דמשק כנוי אל המגדל שצופה לרוח דמשק ואפשר ששב הכנוי לרוח האף ואמר שהוא צופה להדבק בצרור החיים. ויהיה דמשק לשון דבוק. כמו וכן משק ביתי ואע"פ שזה שין וזה שין הכל נתן להדרש. ומי ידעתי אם כיון במלת דמשק לענין אחר נעלם. ואכל לבי וחי לעולם. ראשך עליון ככרמל שמעתי מפי רבותי כי בפסוק הזה סוד נפלא וסתר עליון. לא יכלנו מחשב ורעיון. ועם כל זה ארמוז בפתרונו במעט ואתנהלה לנגדו לאט. ואולי בפסוק

- 28 אחרי - שמי' כג, ב.
30 שאמ' רז"ל - מידות ה, ד.
33 אל המזבח - פירוש זה נמצא אצל אבן עקבין לפסוק זה, ועיין גם שה"ש רבה ז, י.
35 ויאמר דוד - דה"א כב, א.
36 וארז"ל - זבחים סב ע"א.
38 ואמרו - שם.
1 ואתה - מיכה ד, ח.
5 וכן משק - ברי' טו, ב. מפרש בן משק מעין הנלוה אלי או נדבק אלי. ומתוך כך מפרש גם דמשק בפסוק - בכה"י: הפסוק.
10

הזה נאמר המאמר המכונה במלת בראשית אשר הוא שרש הנפשות הנקיות ויטורם. וזה חלק אדם. ומלת עליך תוכיח. ככר"מל אפשר שדמהו אל ההר הזה לרוב מעלתו וצ"ל אורו והלו. וכבוד והדר יערו וכרמלו. ואפשר שהוא מלשון גרש כרמל, אשר הוא ראשית השבלים. וכן הוא אומר בכבורה בתאנה בראשיתה. ור"ל ת רא"שך כאר"גמן כלומ' כדלה הנאצלת מן הראש הזה הנאמן. היא זכה ובהירה כארגמן. והוא כח הדבור האסור בתהיטוי המוח גדול ורב כח. והוא מה שאמ' מלך אסור ברהטים וראוי הוא לכנותו בשם ממלכה. כי שם צוה יי' את הברכה. מה יפית ומ"ה נעמת כלומ' מה יפית בהוד תכונתך. ומה נעמת בשכלך ותבונתך. אה"בה בתענ"וגים כלומ' האומה הנבחרת באהבת כלולותיך. אשר בתענוגי הנשמה מעלותיך. זאת" קומ"תך דמתה לתמר כמו זאת" היתה לי. זאת" חקת התורה. בזאת יבא אהרן אל הקדש. ומלת קומ"ה על דרך הנגלה נאמרת על מדות האדם ומהלכיו כמו ורמי הקומה גדועים אשר הם בעלי המדות הגרועות. ופתרון הפסוק על זה הדרך כאלו בא לשבחה דרך כלל. ואמר כי כל מדותיה ומהלכותיה אע"פ שנראה מקצתם שהאחד הפך חברו הכל כוונה אחת ר"ל להדבק בשרשה ולהעלות נפשה. כענין התמר אשר עמודו דבר אחד והעלין מתפרדין לימין ולשמאל. וכבר ידעת כי נדמה האיש השלם במדותיו אל התמר כענין שנאמ' צדיק כתמר יפרח. ושדיך לאשכולות כבר דברתי במלת שדיים. ואשכולות כנוי אל החכמים אשר הכל כלול בהם. אמרתי אעלה בת"מר שמעתי מימי נעורי במלת תמר סוד נחבא.

- 11 המאמר המכונה במלת בראשית. כתר עליון. הראשון לעשר ספירות שהן כנגד עשרה מאמרות. ורומז למאמר חז"ל 'בראשית נמי מאמר הוא, מגילה כא ע"ב. אבל עיין גם דברי שלום בתרביץ ג, עמ' 272, שמפרש אחרת.
12 ומלת עליך - שהכתר למעלה משאר הספירות.
14 גרש כרמל - ויק' ב, יד.
15 ככבורה - הושע ט, י.
18 כח הדבור - רמז למלכות הנאצלת מן הכתר בתהיטוי. בכ"י גורס ברסטי.
24 זאת היתה לי - תה' קיט, נו.
זאת חקת - במי יט, ב.
בזאת יבא - וי' טז, ג. וכולם רומזים למלכות.
26 ורמי הקומה - יש' י, לג.
33 צדיק כתמר - תה' צב, יג.
כבר דברתי - לעיל 25ב 25.

ונגה אש להבה. והיה לבי מגמגם עלי. ואש יקודו נתן בין כסלי. עד אשר מצאתי לרבותי ז"ל רמזים יקרים בשתים עשרה עינות מים ושבעים תמרים. ואילו התמרים הללו מן התמר הזה נכללו. והוא אמרם ויבאו אלימה ובאלים שנים עשרה עינות מים ושבעים תמרים ויחנו שם על המים כד אתא ר' שמעון אמר ווי למאן דלית ליה לבא למנדע ועינין למחזי. האי קרא לא אתא אלא למנדע חכמתא רבתא דתנינא משמיהון דמרי מתניתא הא אלים אילן הוא כמאן דאמי' כי יבשו מאלים אשר חמדתם. והוא אילן שהיו חוקקין בו ע"ז. וכפי גדולו של אילן היה ע"ז גדל עמו. ונקרא אילם כדן האי אלים הוא אילן ממש. א"ר יהודה וכי באילן יש שנים עשרה עינות מים ושבעים תמרים? אמר' ליה יהודה ברי שתוק ורזא עילאה הוא דתנינן אילן יש להב"ה והשליטו למעלה ויש בו שנים עשרה גבולי אכסדראות והם שנים עשרה עינות וגו' ושנים עשר גבולים אלו נכללין בארבע רוחות העולם וחוזרין בחלילה והם גבולות עמים שהם שנים עשר במספר שבטי בני ישראל וכנגדם שרים שנים עשר. וכשתשקול מדת תמצא לרוח מזרחית תשעה ולרוח דרומית תשעה ולרוח צפונית תשעה ולרוח מערבית תשעה. ושבעים תמרים אותם הפקידים הממונים על שבעים אומות והם ענפי האילן ונתלין ממנו. וישראל כתי' ויחנו שם על המים. ויחנו שם באילן בתוכו בגוו במבחרו. על המים על שאר השרים הממונים על האומות. א"ר יצחק משמע בהאי קרא קדישא הוא רזא דביה מדחזינן מכאן אזלו לטורא דסיני ומכאן אתבחרו לקבלא אורייתא. ועד הכא לא? והכתי' והוצא את עמי בני ישראל ממצרים. א"ר יהודה בר יוסי באותה שעה באילם הוכשרו בכל. ועד הכא לא הוכשרו בכל. ע"כ הוא לשון רז"ל ואולי זהו יסוד התמר ומכלוליו. אשר עלה עליו. ואשוב לפתרון הפסוק על דרך הנגלה. אמרתי אע"ל בתמר כמו אמרתי ימים ידברו

37 מצאתי לרבותי — המאמר המובא להלן הוא מדבר הנעלם, אף שאינו נמצא בספרות הזוהר שלפנינו. ועיין דברי שלום, פרקים, עמ' 114.

39 ויבאו אלימה — שמ' טו, כז.

4 כי יבשו — יש' א, כט.

8 אילן יש להב"ה — לשון ספר הבהיר ס' מב.

16 ויחנו שם — שמ' טו, כז.

19 מדחזינן כנראה מלשון חזי, ופירושו 'נעשו ראויים'.

20 והוצא — שמ' ג, י.

24 אמרתי ימים — איוב לב, ז.

אמרתי עולם חסד יבנה. אשר כלם לשון מחשבה וכאלו אמר כשעלה במחשבה לפני לברוא את העולם תכלית המחשבה היתה להתייחד שמי על הצדיק השלם אשר הוא כתמר יפוח. וכבוד יי' על נפשו יזרח. וה"א דברתי על הנביאים כלומ' בתחלת יצירת העולם דברתי על מעלת הנביאים אשר היא תכלית הבריאה ויסוד הדבור והקריאה. אחז"ה בסנ"סיניו הסנסנים הם הענפים היוצאים מן האילן ודמה בהם לתלמידי חכמים או לבני הנביאים השוקדים לפני רבותם והחכמה והמדע מתאחים בהם על ידי מלמד השלם המלמד אותם דברים נפלאים בסודות נוראים. והם פקודי יי' ישירים.

35 פרי' ע"ץ הדר כפות תמרים. ויהיו נא שדיך כאשכולות הגפן כלומ' אחר שזאת היא תכלית הכוונה והמחשבה בבקשה ממך שיהיו השלמים שבך המורים אותך אמרי בינה כלולים בחכמה ותבונה כאשכולות הגפן המשומרת אל היין הטוב המשמח אלהים ואנשים. וריח אפך כתפוחים מלשון רוח אפנו משיח יי' נלכד בשחיתו'. ופתרונו המיוחד שבדור כגון הכהן המשיח. או המלך הנבחר על פיו. ר"ל שיהיה מוכן בהשלמתו לקבל שפע כבוד של מעלה. וכבר דברתי במלת תפוחים. וחכ"ך כיי"ב הטו"ב הולך לדו"די למיש"רים כבר דברנו בענין החיך שהוא כנוי אל הבינה ואל הדבור הנסתר. ופתרון הנגלה מן הפסוק מוסב למעלה למאמר ויהיו נא שדיך כאשכולות הגפן וכאלו אמר ותהיי את כמו כן בעיקר תבונתך וידיעתך מיושבת על אופני החכמה העליונה. אשר ביין הטוב וערב מכונה. ותלכי הליך וקרב באורח מישור קרבת אלהים אל רום גבוהים להיותך באהבת ידידותי קשורה. ובצרוך החיים צרורה. ומלת לדו"די כמו כי טובי דודיך וכבר פירשתיו. דוב"ב שפת"י ישנ"ים שב אל היין הטוב השומר את בעליו כבבת עין וכאישון. ואינו מניח לו לישון. והוא משל אל החכמה המוכנת להליץ בעדו. ולהנחות פעמי מצעדו. כענין שנ' בהתהלכך תנחה אותך בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך. א"ני לדו"די ועלי תשון[קתו]

15 אני לדודי דבק באהבתו ושכחו. ובידידות משכנות מבטחו.

25 אמרתי עולם — תה' פט, ג.

27 להתייחד שמי על הצדיק השלם — עיין בראשית רבה ג, ח; ה, ד.

28 דברתי — הו' יב, יא.

37 שיהיו — בכתב היד: שיהיה.

40 רוח אפנו — איכה ד, כ.

3 כבר דברנו — לעיל 248 ג.

14 בהתהלכך — מש' ו, כב.

10 יען הייתי תחלת מחשבתו כשנשתוק לברוא את העול'.
 והוציא לאור כל היצורים כלם. וכן אזיל בשביל מה ברא
 הבי"ה את העולם בשביל ישראל שנ' קדש ישראל ליו"י ראשית
 20 תבואתה. ואומ' עדתך קנית קדם. לכה דודי נצא ה"שדה
 ראיתי לאחד מחכמי המערב שפי' הפסוק הזה על איש
 משתכל. להוציא שכלו מן הכח אל הפועל ולא היה יכול
 מפני המונעים. ופטר שדה בענין התבודדות כמו שהיו
 עושין הרבה מן החכמים הקדומים שהיו מתבודדים
 ומתרחקים מן היישוב כדי שלא יעכבם שום מונע מלהשיג
 25 מעלת החכמות. ואני אומר כי בנגלה מן הפסוק הזה
 אולי כיון בו החכם ע"ה על ענין הגלות שאנו בו כדי שלא
 יחסר דבר ממה שיתכן להיות שלא יהיה נרמז בשיר הנכבד
 הזה. וכבר ראיתי קצת מפרשים שפירשו אותו על זה
 30 הדרך. ועוד שהפסוקים הבאים אחריו כלם נקשרים
 על זה הדעת. ומלת לכ"ה דודי'. כמו לכה אתנו והיטבנו
 לך. ועתה לכה ונכרתה ברית אני ואתה. לכה נרוה
 דודים עד הבקר. אשר כולם לשון בקשה ופיוס כענין
 מה שאמ' רז"ל גלו למצרים שכינה עמהם, גלו לבבל שכינה
 35 עמהם וכו'. ופתרון הפסוק דרך הנגלה כאלו החשוקה היפה
 מבקשת מאת דודה שיצא ויעבור עמה בהתרחקה משדה
 מגרש הלויים הנלוים אל יו"י לשרתו. ובקרבתה לגור בשדה
 העמלקי ולשלוח מלאכי רחמיו לפניה ארצה שעיר שדה
 אדום. כדי שתוכל לסבול עול הצרים. המשיגים אותה
 40 בין המצרים. ומלת נצ"א כמו הנה יו"י יוצא ממקומו. נלינה
 150 בכפרים הכונה בו לשני עניינים האחד מלשון רבי ז"ל כפר
 חנין כפר עכו כפרים ועיירות גדולות. והפתרון כאלו
 כוונה לגנות היישוב אשר הוא חוצה לארץ אע"פ שיש בו
 ערים גדולות ובצורות כנה הכל בשם כפרים. ומן הידוע
 5 כי הכפרים פחותים מן המדינות והכפרים השוכנים
 בהם פחותים משאר האדם וכיון בהם אל האומה הפחותה
 המשתעבדת בישראל כענין שנ' ואני אקניאם בלא עם בגוי

18 וכן אזיל — מדרש תנחומא בוכר א. ג.
 19 קדש ישראל — י"ב, ג.
 20 עדתך — תהי' עדי, ב.
 21 לכה אתנו — במי' נטו, ג.
 22 ועתה לכה — בר' כו, כח.
 23 לכה נרוה — מש' ז, יח.
 24 שאמ' רז"ל — ספרי מסעי קסא.
 25 הנה ה' — יש' כו, כא.
 7 ואני אקניאם — דב' לב, כא.

נבל אכעיסם. השני כוונה בו מלשון כפרים עם נרדים
 אשר הם משל על החכמה. פתרון נלינה בכ"פ פרים מלשו'
 10 וילך יהושוע בלילה ההוא בתוך העמק. ר"ל כשיבוא הליל
 ויגיע עת הלילה וישקוט פגע הצרים כמעט נשתדל בדברי
 החכמה וענייניה הנחשבים. ונתעלסה באהבים ונשתעשע
 בהדר השיר ומהללו. והיה בבקר ויודע יו"י את אשר לו.
 כענין שנ' יומם יצוה יו"י חסדו ובלילה שירה עמי. נשכימה
 15 לכרמיים אשר שם בית וועד לחכמים והוא מלשו' רבי ז"ל
 בכרם ביבנה. נרא"ה הפר"חה הג"פן סמדר כבר דברתי
 בו והוא הבוסר הדק כשנראה בתחלה מלשון גפן בוקק
 ישראל. ופתרון הפרחה הגפן אם זכתה האומה במפעליה.
 20 פת"ח הסמדר"ר סמדר כבר דברתי בו והוא הבוסר הדק
 כשהוא נראה בתחלה ופתרון הפרחה הגפן אם זכתה
 האומה במפעליה. פתח הסמדר אם דקדק במהלכי שביליה.
 הנצו הרמ"ונים כבר דברתי במלת רמו"נים והנצו מלשון
 הנץ החמה אשר היא התחלת זריחת החמה. והפתרון
 הנגלה אם החלו אוהבי המצות להופיע לידע ולהודיע
 25 ולהודיע שגם אמסור נפשי על קדושת מהלכך. ואתן את
 דודי לך. כגון ר' עקיבא וחביריו. והנמשכים אחריו.
 ובוה אודיעך שיעור אהבתי נורא ואיום. כי עליך הורגנו
 כל היום. הדוראים נת"נו רי"ח אמרו שהדודאים שרש
 נמצא במקומות השדה והשרש הוא כדמיון צורת אדם.
 30 ואולי כיון החכם בדמיון זאת המלה את הפחותי שבאומה
 אשר אין להם לבד הצורה החמרית. ופתרון הנגלה מן
 הפסוק נקשר עם הפסוק למעלה והוא אמרה אפי' המון
 העם הרחוקים מן החכמה אשר היא צורת הנפש הפגומה
 ואין להם לבד הצורה החיצונה כדודאים שאין להם מענין
 35 תאר האדם לבד הצורה הנראית לעין. נתנו ריח. במצות
 המעשיות. ובהריחם ביראת יו"י מצות אנשים מלומדה ומביאים
 ריח ניחוח מחלבם ושופכים אל יסוד המזבח דמם ולבם.

8 כפרים עם נרדים — שה"ש ד, יג.
 10 וילך — יהושע ח, יג.
 14 יומם — תהי' מב, ט.
 15 רבי ז"ל — יבמות מב ע"ב; וזכאים נז ע"א.
 16 כבר דברתי — לעיל 742 3. ומקום דברים אלה למטה, ונשתבש הסדר עלידי המעתיק.
 17 גפן בוקק — הו"י, א.
 22 כבר דברתי — לעיל 445 32.
 25 ואתן את דודי לך — כגון ר' עקיבא וחביריו. עיין שה"ש רבה ז, יז: 'שם אתן את דודי לך. שם אני
 נותנת הצדיקים והצדקניות הנביאים והנביאות שעמדו ממני'.
 29 כדמיון צורת אדם — פירוש אבן עזרא לבר' ל, ד.

ועל פתחינו כל מגדלים פתחינו מלשון פתח דברך יאר. כ"ל תחלת דברינו מצות אל נוראות חולפות ובאות בעול מלכות שמים בשכבנו ובקומנו. כי הוא חיינו וארך ימינו. ומגדים דמיון אל המצות החוזרות חלילה מזמן לזמן והם הם חדשים גם ישנים דשנים ורעננים. דודי צפנתי לך כמו בלבי צפנתי אמרתך. ר"ל כל מצפוני לבי ומעשי הם לשם שמים. ולא לפני יען תמלא מצפונך בטן חשקי ותתן בחיים חלקי. ופתרון לך כמו לשמך. וכן הוא אומר לשמך ולזכרך תאות נפשי. מי יתן כאח לי יונק שדי אמי כמו מי יתן והיה לבבם זה להם. ופתרון הנגלה מן הפסוק. מי יתן ולא תעמוד ולא תעלים בתורה וזלתי שתהיה מצוי עמי ואל יהיה ביני ובינך דבר חוצץ. כדמיון האח אשר לצרה יולד כל שכן האח היונק שדי האם שהוא יותר קרוב. אמצאך בחוץ אשקך יש אומרי' שמלת בחוץ יש בה סוד מלשון חכמות בחוץ תרונה. ולפי דעתי מורה על השגה מועטת. ואולי הוא מלשון רבי ז"ל עדין בן זומא מבחוץ. ויהיה הפתרון כאלו אמרה מאחר שאני גולה וסורה והמים הזדונים גדלו עד ראשי. ונחל שוטף ואבני אלגביש עברו על נפשי. ואיני יכולה לשוט בנהרי נחלי דבש החכמה העמוקה. ואמרת אחכמה והיא רחוקה. מי יתן ואמצאך בחוץ, כלומ' מאותו המעט שקבלתי מאבותי דרך ספור התורה. ליראה את השם הנכבד והנורא. ואל תהיה נסתר בענני הוללתי וסכלי. ויהיה יי' למשען לי. אשקך. כבר דברתי במעלת הנשיקה ואולי הוא במקום הזה מלשון כלי נשק ופתרונו אתן בידך כלי נשקי. בהיות נגדך כל תאותי וחשקי. ותשפוך על אויבי חמה וזעם. אש וגפירת וקול רעם. ובחדשך נסים ונפלאות למופת ולאות. כאשר היית עושה על ידי הנביאים והחסידים אשר על פיהם ישק כל עמי. אז ידעו הצרים כי אתה עמדי ומרחיב צעדי. גם לא יבזו לי. גם לרבות כלומר בעשותך עמי נוראות לא יבחו לי בזוי שמך. בראותם גדלך ותעצומך. אנדגך אבי"אך אל בית [אמי] תלמדני אמי בפסוק הזה מלשון

ח. א.

ח. ב.

38 פתח דברך - תהי' קיט, קל.
3 בלבי צפנתי - תהי' קיט, יא.
5 לשמך ולזכרך - יש' כו, ח.
6 מי יתן - דב' ח, נו. הרמו כנראה לבינה, הנותנת את התפארת אח למלכות.
8 ולא תעלים בתורה - ולא תהיה נעלם בסודות התורה שאינם ידועים לי.
9 האח אשר לצרה יולד - על-פי מש' ז, יז. הכוונה לאח המצוי לעת צרה.
11 חכמות בחוץ - מש' א, כ.
13 לשון רבי ז"ל - חגיגה טו ע"א.
20 כבר דברתי - לעיל 238 22.

אם לבינה תקרא. ופתרונו דרך הנגלה כאלו הוא מוסב למעלה. וכאלו החשוקה אומרת בעשותך עמי אות לטובה. ותענני בצדק נוראות. ויראו הקמים חסדך ואמתך. כי אתה עמדי שבטך ומשענתך. יתנו לי פנאי לנהג כחתי. ואתנהלה לאטי אחרך עד אשר תדבק נפשי בעדותך ואנהגך עמי ואביאך אל בית אמי. אשר היא אם כל חי והחיים חיי עולם. יונקים משדי תבונתה. והמתים בחייהם אינם יודעים מאומה ממעלתה ובהתיחדי עמך בבית הגדול והקדוש הזה תאציל עלי רוח חכמה ובינה ותלמדני לשמוע ללמוד וללמד ולשמור. החל וגמור. אשקך מ"יין הר"קח מלשון מי ישקני מים מבור בית לחם אשר תלמדני ותשפיע עלי רוח דעת. אשקך מן חכמת פלפולי אשר אלהים ישמח. רוקח מרקחת מעשה רוקח. מעסיס רמוני ר"ל מדיוק טעמי המצות וסודותם. דברי חכמים וחידותם ורמוני כמו ייני וחלבי. ועסיס. כמו והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס. אשר כל זה כנוי אל הידיעה. שמאלו ת"חת לרא"שי וימינו תח"בקני כבר דברתי במלת שמאל וימין על דרך הנסתר. ופתרון הנגלה מן הפסוק במקום הזה כאלו החשוקה אומרת אע"פ שאני במסגרת הגלות סגורה ובחטאת נעורי סגורה הייתי מכורה, הנני יושבת בסתר המדרגה בסתר עליון ובצל שדי מתלוננת וימין יי' רוממה תהי לי לאומנת. וכבר הארכתי בפתרון זה הפסוק ודברתי במלת ימין ושמאל ההולכים למול. השבעתי אתכם בנות ירושלים שנה בפסוק הזה מ"ה במקום א"ם והוא כמאמר מה תגידו לו שחולת אהבה אני והוא אמרה מ"ה תעירו ומה תעוררו את האהבה עד שת"חמץ. והפתרון הנגלה כאלו החשוקה הגולה מבקשת ממחנות עליונים כבתחלה להעיר ולעורר האהבה הקדומה עד שתחפץ להיות בלוח לב הדוד חתומה. וכבר הארכתי בענין השבועה הייחד התקועה. מי זאת ע"ולה מן המ"דבר מתרפ"קת על דודה המדבר הזה הוא המדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקר

29 אם לבינה - מש' ב, ג.
30 מוסב למעלה - אף הפירוש הנגלה רומז לעולם העליון: הרעיה (ישראל או האדם השלם) מבקשת להביא את דודה (האלהים) אל בית אמה אם כל חי, היא השכינה בדמות החכמה. מי ישקני - דה"א יא, יז.
39 והיה ביום ההוא - יואל ד, יח.
4 כבר דברתי - לעיל 27 ואילך.
6 במקום - הושמט וכתוב בשוליים.
9 וכבר הארכתי - בפירושו לשה"ש ב, ו לעיל.
11 שנה - מלשון שדי"ש ב, ז. ומ"ה כינוי לשכינה בלשון הזוהר, ולא ברור אם לכך הכוונה כאן.

10 אשר פתרונו הגלות. ומתפרקת כמו מתפרקת מלשון
 פרקו נזמי הזהב. כי כן יתחלפו אותיות הרבה במקרא כמו
 20 כשב כבש שמלה שלמה והדומה להם. ופתרון הנגלה מן
 הפסוק מי זאת המתעלה ועולה על מעלה ההיכל לפני
 בהעלותה נפשה ממדבר העמים לריח ניחוח לי'וי. ומתפרקת
 על דודה ופרקי אבריה משתברים בין העמים מרוב אהבת
 25 עד אשר נשברה מפרקתה מרב ענייה ומרודיה ועל כן היא
 מעולה על המובח והנה בשמים עדיה. ובמרומים סהדיה.
תחת התפוח עוררתין מלת תחת כמו בעבור מלשון
 ותחת כי אהב את אבותיך. תפוח כבר דברתי בזה כי הוא
 משל לכבוד השכינה. וכאלו בא לפרש תשובת החשוקה
 על אמרו דרך תימה מי זאת עולה מן המדבר וכאלו אמרה
 30 אני היא העולה. סודה נעלה המעוררת אותך כדי שתוכני
 למעלת הכבוד הנסתר תחת התפוח אשר שם חופת
 הצדיקים רעננה. קדש לי'וי סחרה ואתננה. לא לכבוד
 העולם הכלה. אשר כלו כבגד יבלה. **שמה חבליתך אמר**
 35 שמעתי אומי כי מלת שמה רומזת לענין נסתר. כמו ושם
 העיר מיום י'וי שמה. ולפי דעתי שמה מוסב אל המדבר
 ר"ל שמה בעלותה האומה ממדבר העמים אע"פ שהיא
 מעונה ומרודה ביד בזוים. וכרחל נאלמה לפני גוזים. שמה
 התחברה לחברתך. כי על כן באה בצל קורתך. כי היא
 40 חברתך ואשת בריתך. וחבליתך. מלשון והנה חבל
 נביאים אשר פירושו חברת נביאים ואפשר שהוא מגזרת
 151 חבלים נפלו לי בנעימים. ואמך מלשון רז"ל שאמי שנקראת
 האומה בלשון א"ם. כמאמר לא זו מלחבבה עד שקראת אמי.
 ואולי לפי הנגלה יתכן שהוא מגזרת ולאום מלאם יאמך.
 5 **ושמ"ה חב"לה ילדתך** אמרו שהוא כפל לשון. אמנם ילדתך
 כמו שפחתך אמתך. מגזרת ותנו לי את הילדה הזאת לאן[שה]
 ואינו מגזרת ילדתך. והפתרון הוא כאלו היתה המלה
 ילדתך. כלומי היר"ד פתוחה כי הכל נתן להדרש בהרחבת
 לשון הקדש. ואולי על פי פשוט יש בו סוד אחד נעלם. **שימוני**

ח.ה

20 פרקו - שמי לב, ב.
 28 ותחת כי אהב - דבי ד, לו.
 כבר דברתי - לעל 138 ד 15.
 33 קדש לה' - על-פי יש' כג, יח.
 35 ושם העיר - יח' מח, לה.
 40 והנה חבל - שמי"א י, י.
 3 כמאמר - שה"ש רבה ג, יא.
 4 ולאום - בר' כה, כג.
 6 ותנו לי - בר' לד, ד: קח לי

10 **כחותם על לבך מלשון** ויאמר י'וי אל לבו. והיו עיני ולבי שם כל
 הימים ואולי הוא רומז המעלה הנוראה הנקרא צרור החיים
 ומלת כחותם כמו ושמתיך כחותם על יד ימיני. ואמ"רז"ל
 חותמו של הבי"ה אמת. ופתרון הנגלה מן הפסוק כאלו
 החשוקה מתחננת ואומרת אחר שאני מוסרת נפשי על
 15 קדושת שמך שימה נא ערבני עמך וכוני לחיי עולם
 החיים עם הכתובים לחיים בירושלם וקדשני להיות על
 לוח לבך שומה. חותם בתוך חותם חתומה. **כחותם ע"ל**
זר"ועך מלשון זורוע י'וי על מי נגלתה וכאלו כפל הלשון
 לחזק ענין הבקשה כי זאת תכלית השלמים ובקשתם. נחלת
 20 עבדי י'וי וצדקתם. ואולי שכני זרועך ולבך הכל מורה
 על ענין אחד. וכה"א כי ימינך זרועך ואור פניך כי רציתם.
כ"י עזה כ"מות אה"בה כלומי אהבת הדוד הנוראה כי היא
 ממיתה הכחות הגשמיות. ומחיה הכחות השכליות אשר
 הליכות עולם צופיות. וכה"א והחכמה תחיה את בעליה.
 25 **קשה כשאול ק"נאה** שאול בלשון רבותי כנוי אל הכליון.
 והקנאה קנאת העולם השפל ותאוותיו וכאלו אמר קשה הוא
 כשאול קנאת אדם בהצלחת הרשעים כי אולי ימשך אחריהם
 כי הפרצה קוראה לגנב. וארז"ל הקנאה והתאוה והכבוד
 מוציאין את האדם מן העולם. ואמי החכם אל יקנא לבך
 30 בחטאים. כי אם ביראת י'וי כל היום. **רשפיה רשפי אש שלהבת**
י"ה כל זה האריך החכם בפסוק הזה לפי הנגלה כדי לגנות
 העולם השפל ותאוותו ולהודיע כמה חמורה קנאתו. ואמי
 כי הוא אש לוחט אשר הנפש והבשר יכלה. ותאות המתאוה
 וקנאתו יבלה. כי אש הכליון כל תבואה ישרש. ותחת כבודו
 35 כיקד יקוד אש. ומלת שלהבת יד. כמו ארץ
 מאפליה. ובהיות השלהבת סמוכה אל השם תוכיח על מציאות

10 ייאמר - בר' ח, כא.
 והיו - מל"א ט, ג.
 11 צרור החיים - כנוי לתפארת.
 12 רשמתך - פסוק כזה אין במקרא. ועיין יר' כב, כד וחגי ב, כג.
 ואמרז"ל - שבת נה ע"א.
 18 זורע - יש' נג, א.
 20 הכל מורה - סוד הפסוק הוא ייחוד כוחות החסד והדין, בתפארת. 'חותם על לבך' מתפרש לעיל
 ב חותם על יד ימיני וכאן 'חותם על זרועך' רומז לדין, שזרוע סתם עניינו שמאל. שתי החותמות
 מתייחדות בלב, שהוא התפארת.
 21 כי ימינך - תה"ו מו, ד.
 24 והחכמה - קה"ו ז, יב.
 25 וארז"ל - אבות ד, כא.
 26 אל יקנא - משי' כג, יז.

הנפש וקיומו והתמדתו עצמו. מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה שמעתי כי המים הנוכרים בזה הפסוק שהם ענין נסתר כמו אל הכבוד הרעים יי' על מים רבים. ואומר מקולות מים רבים. ועל פי הנגלה מים רבים מלשון הוי כל צמא לכו למים. ואפשר שכונן החכם אל החכמות הלמדיות וכאלו אמר שאפי' אם ירבה אדם בהם כל ימיו לא יגיע בהם אל התכלית המבוקש ולא יוכל לכבות שביב אש החשק הדבק בנפשו החושקת להגיע אל מעלת החכמה אל הקדש פנימה אשר היא תשוקת השלם העליונה. ותדבק נפשו בדינה. והאהבה הזאת העזה בנפשו נקשרת. ותהי לבו כאש בוערת. ונהרות לא ישטפוהו כמו ושטף ועבר. ונהרות מלשון ינהרו אליו כל הגיוס. והוא דמיון אל המחשבה הממהרת לחשוב דברים אשר לא כן. וטבוח טבח והכן. והפתרון כאלו בא להודיענו כי לא יוכל המשכיל בסברתו ולא המעיין בעיונו ותבונתו להגיע אל גבול האהבה. ולעלות אליו אל המרכבה. כי זה דבר גדול ונחמד. והיה כל הבא אליו ועמד. לבד אשר חננו האל דעת נכונה. וקבל חכמה ותבונה. איש אשר כזה לא יגיע ולא ילאה. יעלה ויבוא יגיע ויראה. ועל כיוצא בזה כאמרו מבכי נהרות חשב ותעלומה יוציא אור. אם יתין איש את כל הון ב"תו באה"בה בוז יבוזו לו ההון במקום הזה כנוי אל השכל. וביתו כנוי אל הגוף. וכן הוי' אומר הון עשיר קרית ענו ואומי חכמות נשים בנתה ביתה והפתרון אם ישתעבד האיש אשר רוח בו שכלו ודבורו ויתן לאלהים (לאלהים) כפרו ויגמורו בכל לבבו ובכל נפשו לדעת ולהבין גואל ישראל וקדושו וידבק תמיד בעבודתו באהבתו ובחמלתו בוז יבוזו לו כלומי בוז יבוזו אחרים בעבורו יען אשר לא נתנו כל הון ביתם באהבה לדבר להם אל המלך או אל שר הצבא ויהיה לו כמו המקנא אתה לי אשר פירושו בעבורי יש מי שפותר בו' יבוזו לו מלשון בוזו איש לו כלומי יחלקו

37 [והתמדתו] — בכתב היד: והתמדתו.

39 אל הכבוד — תהי' כט, ג.

40 מקולות — תהי' צג, ד. הכוונה כנראה לכוחות הרע.

הוי כל צמא — יש' נה, א.

7 ושטף — דני' יא, י.

ינהרו — יש' ב, ב.

14 מבכי — איוב כח, יא.

17 הון עשיר — מש' י, טו.

חכמות — מש' יד, א.

23 המקנא — במ' יא, כט.

24 בוזו — במ' לא, נג.

יחלקו — על-פי יש' נג, יב.

25 לו ברבים ואת עצומים יחלק שלל. וקרוב הוא. ועוד נוכל לפרש שכיון החכם במאמר מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה אל הצרות ואל התלאות החולפות ובאות כענין שנא' אזי עבר על נפשנו המים הזדונים ואומי במשבח אל האומה שאפי' השמדות והגזירות המתחדשות עליה בגלותה לא יוכלו להדיחה מאהבתו. ונה"רות לא ישט"פיה מלשון הנהר הגדול מלך אשור והם המלכים והרוזנים אשר נוסדו יחד לדחותה לא יוכלו להעבירה מעל אמונתה. כי נפלאה אהבתה. אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו. איש כמו איש צר ואויב. והפתרון אם יתן האויב כל הונו וכל יגיעו לבטל האהבה החמודה אשר בינה ובין דודה. בוז יבוזו לו. כל יודעיו אחיו ורעיו. כי לא יוכל להפק משאלו בכל יגיעו ובכל עמלו. ובכל אשר יש לו. אחות' לנו' קטנה' הנגלה מן הפסוק הזה כאלו אחר שהאריך החכם בדברי האהבה החמודה הנקנית בחכמה ובתבונה ובדעת והבין ארך הגלות וחוק הדלות והשפלות המטרידים אותם הנברא' בצלם אלהים ודמותו להגיע לשלימותו. הביא ענין מיוחד כדמיון שואל ומשיב לדבר במשל חסרי הדעת הדלים מן החכמה. קטנה אדמה ותארם בשם אחות שלא הגיעה לשלמותה. קטנה בידעתה. והם הרבים היום בעונותינו נשכבה בבשתנו ותכסנו כלימתנו. ואולי על זה אמר הנביא ע"ה ואומי יי' אלהים חדל נא מי יקום יעקב כי קטן הוא. ושדים אינן לה כלומי אין מי יורה דעה ואין מי יבין שמועה. מה נע"שה לאחותנו ביו"ם שידובר" בה כלומי מה יהיה משפטה ודינה. ביום ששואלין אותה אם קבעה עתים לתורה ואם פלפלה בחכמה. א"ם חו"מה היא כאלו השיב הנשאל ואומי אם התחזקה ועמדה כחומה נשגבה כנגד המפתים אותה לשוב מאחרי דודה ולא יכלו להדיחה מן הדרך הנכון. אשר מרומים ישכן. נבנה עליה טירת כסף וכאשר תתבונן בפתרון עמודיו עשה כסף תבין סוד טירת כסף היפיפיה. הגזרה והבניה. וזה

28 אזי עבר — תהי' קכד, ה.

30 הנהר — פסוק כזה אין במקרא, ועיין יש' נ, כ ודני' י, ד.

31 נוסדו — צ"ל נועדו.

34 איש צר — אס' ז, ו.

2 קטנה אדמה — אין כוונתו ברורה לי. ואולי יש למחוק שתי היבות אלה, וקטנה' שייכת לאמור בשורה 3.

5 ואומר ה' — עמוס ז, ה.

12 תבונן — בכתב היד: התבונן.

עמודיו — שה"ש ג, י; לעיל 44 ב 12.

13 סוד טירת כסף — שפע החסד, המסומל בכסף, במלכות, להמתק בה את כוח הרין.

15 הוא חסד הבורא ונוראותיו. ועוזו ונפלאותיו. בחדשו עליה
 בנין חדש בטירה נכספת ובמה לבל תשאה שממה וישבה
 תחתיה. ורמה לאור באור החיים אשר על פני האדמה. והבנין
 הזה הוא מבחר שכיות החמדה וזה הוא רב חסד מטה כלפי
 חסד וכך היא המדה. ואם דלת היא נוחה לפתוח לכל עובר
 ושב. ומתפתה בדברי רעיון ומחשב. נצ"ור עלי"ה לוח אר"ז
 20 אשר בו אש הכליון מתלקחת. עברה וזעם וצרה מן מלאכי
 רעים משלחת. עת רדתה בשאול גולה וסורה. והיה לה
 לזרא. ושמעתי כי בעלי חכמת המראות המדליקים אש
 מנצוץ השמש אומרי כי לוחות הארוז היבש הם נוחים להתלקח
 בהם האש יותר משאר העצים. אני חי"ומה וש"די כמג"דלות
 25 כאלו השיבה הקטנה בראותה העונש החמור ואמרה הנני
 חומה חזקה כעמוד ברזל עומדת. בפני המפתים אותם
 בתהפוכותם. המטים עקלקלותם. ושד"י כמג"דלות כלומר
 המורים אותי דרך ישרה. על פי התורה. הם כמגדלות חזקים.
 30 בי"ו אלהים דבקים. ובפלגות ראובן גדולים חקקי לב חקוקים.
 ובמגדל עוז שם י"ו מתחזקים. וימין ושמאל מדבריהם לא
 סרתני. ואבוא בגבורותם וכח עצרתי. וארים ראש בתוך קהל
 ועדה. מצות אנשים מלומדה. אז הייתי בעיניו כמוצאת
 שלום כלומי קרובה למעלת השלמים בכנף הרחמי וכד"א
 וחנותי את אשר אחזן ורחמתי את אשר ארחם. והתבונן
 35 במה שאמרו כמוצאת. ולא אמ' מוצאת ואומ' כי מוצאי
 מצא חיים ויפק רצון מי"ו. כרם היה לשלמה בבעל
 המון פתרון הנגלה מן הפסוק הזה הוא על שני דרכים
 הראשון דע כי נמשלה התורה אל הכרם יען כי הכרם צריכה
 עבודה רבה להוציא ממנה היין הטוב המשמח לבבות ומחודד
 40 מחשבות כן התורה צריכה להשתדלות רב ועיון גדול ושמוש
 חכמים וישישים. ודעת זקנים וקדושים. כדי לדעת סתריה
 ולהבין מצפונייה וזו תכלית עיקר הכונה. קריה נאמנה. והתורה
 הזאת המשולה בכרם נטעה המלך שהשלום שלו בבעל
 המון כלומי מוכנה לכל הרוצה לעבדה ולשומרה לאכול
 5 מפריה ולשובע מטובה. והיה בעל ה"מון כמו המון עם רב.

22 חכמת המראות — על השימוש במונח זה בתרגום עברי של אבן רושד עיין אצל שטיינשניידר,
Hebräische Übersetzungen, Graz 1956, p.511 n. 76. אבל כאן כונתו למדליקים אש
 בכוח אור השמש המשתקף בראי.
 26 אותם — אולי צ"ל אותי.
 29 ובפלגות ראובן — שופ' ה, טו.
 חקקי לב — בכתב היד: קקקי. ומלת 'חוקקים' אין שם בשופטים.
 34 וחנותי — שם' לג, יט.
 35 כי מוצאי — שם' ח, לה.

נתן הכרם לנו"טרים אלו ישראל שנקראים אדהביו ושומרי
 מצותיו. איש יבי"א בפריו אלף כ"ס ר"ל איש אשר נדבה
 רוחו אותו לעבוד אותה על הדרך הנכון יביא בפריו תכלית
 בקשתו. כי קדש הללים ראשית תבואתו. והיה אלף לשון
 10 רבוי כמו יפל מצדך אלף. וכסף מלשון נכספה וגם כלתה
 נפשי לחצרות בית י"ו. ואולי נרמז בבעל המון מעלה
 נסתרת. לכבוד ולתפארת. ומפני שהיתה הכרם בו
 שתולה. כרם חמד ענו לה. ומצאתי בירושלמי הגדה
 נשמרת. מעידה ואומרת. אמ' ליה ר' חייא לר' יוסי לימא
 15 לך ממילי מעלייתא דהוה אמ' אבון בתענוגי הנשמה. אמ'
 ליה ר' יוסי אימא לך מילתא והיא טמירתא ביני מטמונייא
 דאבא בבי גנזיה והא היא. כרם "היה לש"למה. האי כרם
 דא היא נשמתא קדישא דאיתנטעת לעילא. לשלמה למלכא
 20 דשלמא כלה די ליה. בב"על המ"ן הוא כורסי יקריה דשליטא
 על כל חילא דשמאי וארעא והיא מריה דכל חילא יב
 נשמתא. לנוטרים אלין נטרי פיקודי"א. איש יביא בפריו אלף
 כסף. אלף עלמין דכסיף בהו הב"ה. ע"כ לשון ההגדה. להיות
 25 ליה לשלמה היא כנסת יש' הנקראת קהל י"ו ועדת
 י"ו ואומ' כי כרם י"ו צבאות בית ישראל. בב"על המ"ן שהיתה
 סגולתו בין המון העמים. נתן את הכרם לנוטרים. הגלם
 לבין האומות ונתנם במתנה על מנת להחזיר. ופתרון לנוטרים
 כדמיון ויאמר י"ו אל השטן הנו בידך אך את נפשו שמור. איש
 30 יביא בפריו אלף כסף איש צר ואויב יביא בחפצו כל מה שהוא
 רוצה לצערם ולדחקם. ולפי הפתרון הזה יהיה אלף לשון רבוי
 כמו כן. וכן הוא אומ' ואתם בערתם הכרם גזלת העני
 בבתיכם. כרמי שלי' לפני לפי הדרך הראשון יהיה פתרונו
 כדמיון תורת י"ו תמימה קיימת בחותם האמת. לפניו
 35 נחתמת. ועל כן היא עומדת לעד. ודבר מדבריה לא יפל
 ולא ימעד. ה"אלף לך שלמה כלומי לא יש כמוך יאות אותן
 האלף כסף שיביא האיש השלם בפריו. וצבי עדין. כי הגדלת

10 יפל מצדך — תה' צא, ז.
 נכספה — תה' פד, ג.
 11 מעלה נסתרת — רמז אולי לינטיעת המלכות ב'קרקע' הספירות העליונות, ובעיקר התפארת,
 הנרמות בביטוי 'בעל המון', בעלה של המלכות ('כרם'), היולדת (נשאת פרי) המון נשמות ישראל.
 13 ומצאתי בירושלמי — מדרש הנעלם לפרשת נח; זוהר חדש כב ע"א, בקיצורים.
 19 די ליה — בכתב היד: די לה.
 24 כנסת ישראל — כפירוש מדרש שה"ש רבה ח, יב.
 25 כי כרם — יש' ה, ז.
 31 ואתם בערתם — יש' ג, יד.

והוספת חכמה. הבינות בין ועתיה. וזו היא המדרגה העליונה
 אשר המלוכה קונה. ומה נאה מדרש רז"ל באמרם כל שלמה
 האמור בשיר השירים קדש לבד מן האלף לך שלמה שהוא
 חול. ומי יודע אם לזה האלף רמז באמרו ויהי שירה חמש ואלף.
 40 ומא"תים לנוט"רים את פרוי ר"ל לאותם שלא הגיעו לחכמתך
 152 ולא זכו למעלתך. והמובן מלשון מאתים על פי הדרך הזה
 כי אינו כל כך מיעוט מפני שהוא חומש האלף לבד הוא מדרגה
 למטה ממנו. וכד"א שרי אלפי שרי מאות. מדרגה למטה
 5 ממדרגה. ונמצא שר אלף כמו וישימהו עלו שר צבא אלף.
 ולא נמצא שר מאה. ומיעוט מאות מאתים ועל זה בא הנה
 אחר האלף מאתים. ר"ל לנוטרים את פרוי מדרגה למטה
 ממעלתך אחר שלא זכו לחכמתך. והנה זה מבואר.
 ולפי הדרך השני כר"מי ש"לי ל"פני כלומי אע"פ שרועים רבים
 10 שחתו כרמי במסרי ביד אדונים קשה סגולת עמי שלי הם
 ולפני הם עומדים. וכימי השמים על הארץ יהיו קיימים.
 כענין שני אם ימושו החקים האלה מלפני נאם יי' גם זרע
 יעקב ישבותו מהיות גוי. ואומי אני יי' לא שניתני ואתם
 בני יעקב לא כליתם. ואומי חצי אכלה במ חצי כלים
 15 והם אינם כלים. האלף ל"ך שלימה. האלף בא באות הידיעה
 להודיע שהוא האלף הששי משנות העולם שבו תחזור
 הממשלה לבית דוד ולזרע שלמה והם ימות המשיח השלם
 אשר שלום ואמת יהיה בימיו. ומאתים לנוטרים את פרוי
 כבר ביארתי על פי הדרך הזה שהנוטרים הם האומות
 20 כענין אך את נפשו שמור. ומאתים במקום הזה לא בא
 להוסיף אלא למעט כי אם היה מוסיף מאתים אחר האלף
 יהיה לו לומי אלף לך שלמה בלא אות הידיעה. ומאתים
 לנוטרים את פרוי. או היה לו לומי המאתים בהא הידיעה
 כמו האלף ויהיו שניהם ידועים ויהיה מוסיף זה על זה. כדמיון
 25 ומראה הערב והבקר. ומאחר שבא האלף בה"א הידיעה

הבינות וכו' (?)

37 מדרש רז"ל - שבעות לה ע"ב.

38 ויהי שירה - מל"א ה, יב.

40 שרי אלפי - שמי יח, כא.

4 וישימהו - שמי"א יח, יג: וישימהו לו שר אלף.

12 אם ימוש - יר' לא, לו.

13 אני ה' - מל"א ג, ו.

14 חצי אכלה - דב' לב, כג.

חצי כלים - סוטה ט ע"א.

16 האלף הששי - עין פירוש ר' עזרא לפסוק זה.

20 אך את נפשו - איוב ב, ו.

בלבד ולא בא מאתים זולתי למעט יהיה הפתרון האלף
 הששי הידוע לך שלמה פחות מאתים שהם עדיין לנוטרים
 את פרוי. והנני מבאר זה בקצרה ואע"פ שאמרו רז"ל
 תפח נפשן של מחשבי קצין זה חשוב ועומד הוא. ולא
 עוד אלא שמצאתי ענין זה אל החכם השלם מקבל סודות
 30 התור' וסתריה. אלף נוטריה. מה"ר משה בן נחמן זצ"ל
 וזהו לשונו. דע כי מתחלת היצירה רמז הב"ה על הווייתו
 של עולם. בראשון ברא אור כנגד האלף הראשון של אדם
 הראשון שהיה אורו של עולם. אולי לא עבד אנוש ע"ז עד
 35 שמת אדם. בשני רקיע ויהי מבדיל בין מים למים
 כנגד האלף השני שבו היו נבדלים רשעים מן הצדיקים
 ונדונו במים. בש"לישי ותראה היבשה תדשא הארץ ועץ
 עשה פרי למינו כנגד האלף השלישי שבו נתנה התורה
 שהיא פירות העולם. ברביעי נבראו המאורות שבו נבנה
 40 בית המקדש ומלכות בית דוד שכתו' בו כסאו כשמש נגדי
 והמאור הקטן רמז לבית שני ולמלכות חשמונים. ובו ביום
 152 חרבו שני המקדשים דכתי' ולהבדיל בין האור ובין החשך.
 בחמישי ישרצו המים ועוף יעופף על הארץ ובריאת התנינים
 רמז למלכות האומות שאין מכירין את בוראן ופרו רבו
 5 במים. והעוף ירב בארץ שהם מושלים בכל העולם.
 בשש"י בבקר תוצא הארץ נפש חיה למינה בהמה ורמש
 וחיתו ארץ למינה והיתה בריאתם קודם זרוח השמש.
 כדכתי' תזרח השמש יאספון ואל מעונותם ירבעון. ואז נברא
 האדם בצלם אלהים והוא זמן ממשלתו. שני יצא אדם לפעלו
 10 ולעבודתו עדי ערב. והוא האלף הששי. כי בתחלתו ימשלו
 החיות הם המלכיות אשר לא ידעו את יי' ואחרי עשיריתו
 כשיעור הנץ החמה ליום יבא הגואל שכתו' בו כסאו כשמש
 נגדי. והוא בן דוד הנעשה בצלם אלהים דכתי' וארו עם ענני
 שמיא כבר אינש אתי הוה וקדמוהי הקריבוהי וליה ירב

28 שאמרו רז"ל - סנהדרין צו ע"ב.

32 וזהו לשונו - לבראשית ב, ג, בשינויים רבים.

8 תזרח - תה' קד, כב.

9 יצא - שם, כג.

12 כסאו - תה' פט, לו.

13 והוא בן דוד הנעשה בצלם אלהים - לשון זה של הרמב"ן גם בדרוש 'תורת ה' תמימה' (כתבי

רמב"ן א, עמ' תסא): 'נעשה אדם בצלמנו רמז למשיח המכיר את בוראו והוא בצלם אלהים שנא'

וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתה הוה ועד עתיק יומין מטה (דניאל ז, יג). הבנה דומה של פסוק

זה בספר דניאל, האומרת שהגואל הוא מעין רבו, נמצאת כבר אצל חז"ל, ועיין ילקוט שמעוני וגם

פירוש רס"ג לפסוק זה. על המקורות היהודיים והנוצריים לענין זה עיין אצל ע' פונקנשטיין,

'פרשנותו הטיפולוגית של הרמב"ן, ציון מה (תש"ם), ובעיקר בעמ' 40, 54-53.

15	הנה הרב ז"ל מקרא מצא ודרש ומפני האמנתו התמימי ראה לדרוש קי"ח שנה אחר חמשת אלפי' כי היה מאמין והבטחתו וקויו ומאוויי חיתו הביאו להבין ולדרוש כן ואין להרהר אחרי קדוש וחסיד. והאמונה בלב ישר' כיתר תקועה בלי מסיר ובטחונם ומאוויים שלם לאלהים לקבצנו מכנפות הארץ כאשר הבטיחנו בתורתו משם יקבצן יי' אלהיך ומשם יקחך. והנביא השלים דברו ואמ' פתאום יבא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים ומלאך הברית אשר אתם חפצים הנה בא אמר יי' צבאות. ורז"ל אמרו היום אם בקולו תשמעון. והמחבר ראה לפרש דברי הרב על שנת קי"ח מן הפסוקי' ולי אין רצון לכותבו מפני ראותי שהם דברים שחלפו ועברו בם מן קו לקי"ו. ואחזור לביאור השיר.	א53
20	היושבת בגנים היא השכינה היושבת בגלות עם ישראל. חברים מקשיבים לקולך כדי להיות השם שלם והכסא שלם. ופתרון הנגלה מן הפסוק היושבת בשיבת החכמים ושותה בצמא את דבריהם מי המעיין המתגבר בחכמה. חברים מקשיבים לקולך. מתנשאים למולך. והם מלאכי אלהים העומדים ברום עולם. והאופנים וחיות הקדש המשבחים במילולם. וכל אחד מהם אומ' השמיעני את קולך הערבה והחמודה. פליטת בת יהודה. וכה"א ברן יחד כוכבי בקר ויריעו כל בני. ואפשר שהחברי' המקשיבים לקולה הם משיח יי' ומורה צדק המקשיבים לקול תשובתה	5
25	מכאן ועד שורה 29 באותיות קטנות — כנראה הערת מעתיק. קי"ח שנה — עניין זה המשך לשון הרמב"ן שם בפירושו לבר' ב, ג. כונתו לומר שיבוא משיח בשנת קי"ח, היא 1358 לספירה הנוצרית. דברים אלה מפורשים יותר בספר הגאולה (כתבי רמב"ן א. עמ' רצא), שם מיוסד חשבון זה על היות שנה זו 1290 שנה מחורבן בית שני, ועל-פי דניאל יב, יא. ועיין A.H. Silver, <i>A History of Messianic Speculation in Israel</i> , New York 1929, p. 83 ff.	10
30	משם יקבצן — דבי' ל, ד. פתאום — מלא' ג, א. ורז"ל אמרו — סנהדרין צח ע"א. ועברו בם מן קו לקי"ו — כנראה רומז כאן לשנת כתיבת כתב היד, ועיין בהקדמה. כדי להיות השם שלם — על-פי פסיקתא רבתי יב (נא ע"א): 'אין השם שלם ואין הכסא שלם'. והם מלאכי אלהים — כן הפירוש בשה"ש רבה ח, טו. ברן יחד — איוב לח, ז.	אמ"ן
35	המגילות הנגזרות וגם את תורת שני המשיחים' המצוי אצלם. עיין על זה יעקב ליור, 'תורת שני משיחים' בספרות הכיתות בימי בית שני', בספרו 'חקרי מקרא ומגילות מדבר יהודה', ירושלים תשל"ב, עמ' 155 ואילך. אמנם הביטוי 'מורה צדק', וגם בהקשר משיחי, נמצא גם בספרות חז"ל (עיין דברי מ' ברגמן ב- <i>Revue de Qumran</i> 10:37 (1979), pp. 97-100) וגם אצל הקראים (עיין	אמ"ן